

CSALÁDI REGÉNYTÁR

* RAJZOK
A KURUCZ-
VILÁGBÓL
I. RTA
KINCSEK ISTVÁN

A Széchenyi-társulat kiadása

Családi Regénytár.

A katolikus művelt közönségnek egy régi vágyát teljesíti a *Szent-István-Társulat*, midőn *Családi Regénytár* cím alatt új vállalatot indít, mely a maga nemében egyedül álló hazai irodalmunkban. Regényeket és elbeszéléseket nyújt e vállalatban, a legjelesebb hazai és idegen katolikus íróktól, de csak oly műveket, melyek a kath. szépirodalom minden követelményének megfelelnek: kiváló irodalmi beccsel bírnak, de egyszerűen tiszta erkölcsi légkörben mozognak s valódi keresztény fölfogást tükröznek vissza. Valóban égető szükség is van arra, hogy a katolikusoknak oly szórakoztató olvasmányaik legyenek, a melyek sem hitüket, sem erkölceiket nem sértik; melyek szellemüket gyönyörködtetik, de harmóniában is vannak katolikus világnézetükkel és erkölcsi fölfogásukkal. Ezért reméljük, hogy a *Családi Regénytár* kedvező fogadtatásra talál a katolikus olvasóközönségnél, melynek pártolása csak ösztönzésül fog szolgálni a minden áldozatra kész *Szent-István-Társulatnak*, hogy ez új vállalatát minél szélesebb alapokon fejlessze.

A *Családi Regénytár* 10 íves kötetekben jelenik meg, az egyes kötetek ára csinos angolvásonkötésben csak egy korona. A *Családi Regénytár* kötetei megrendelhetők a *Szent-István-Társulat* könyvkiadóhivatalában (Budapest, VIII. ker., Szentkirályi-utca 28. sz.), valamint minden fővárosi és vidéki könyvkereskedésben.

A „Családi Regénytár”-ból

megjelentek :

I-ső és II-ik kötet.

Germaine eszménye.

Irta Montal Mária. Fordította Szentannai.

D'Arbout ezredes három párbaja.

Irta Beugny d'Hagerne. Ford. dr. Rada I.

III-ik kötet.

Utak az életben.

Irta Cyprián.

IV-ik kötet.

Filemon ezredes.

Irta C. De Lamiraudie. Ford. A. Vilma.

Hol a boldogság?

Irta Minna Canth. Finnből ford. Bán A.

V-ik és VI-ik kötet.

Eszter.

Eredeti irányregény az alkoholizmus ellen.

Irta X . . . grófnő.

VII-ik és VIII-ik kötet.

Éliane.

Irta Craven Ágostné. Ford. dr. Rada I.

IX-ik kötet.

Rajzok a kuruczvilágból.

Irta Kincs István.

CSALÁDI REGÉNYTÁR.

Rajzok a kuruczvilágból

Írta

KINCES ISTVÁN

Budapest

A Szent-István-Társulat kiadása

(VIII., Szentkirályi-utca 28.

STEPHANEUM, A SZENT-ISTVÁN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.
Budapest, VIII., Szentkirályi-utca 28a. sz.

I.

A BÚJDOSÓK.

Eperjesen, anno 1693-ban bolondot fogtak. János fővételének napjára esett, épen akkor, mikor kongó harangszó hirdette mindeneknek, kiket illet, hogy Medveczky Mátyás, városi tanácsos veszi magának házastársul tulajdon öcscsének, Sámuelnek gyönyörűséges özvegyét, a szép Véber Krisztinát.

Régi szerelem kötötte hozzá. Tíz esztendő oltogatta, hanem hiába volt annak minden harmatja, esője; Medveczky Mátyás szerelmének nem tudott véteni, ő csak szerette azt a büszke Krisztinát, valóságos olthatatlan szerelemmel épen úgy, mint akkoriban, mikor kosarat kapott tőle.

Bizony no úgy volt. Ketten, *két testvér epekedett* Véber Krisztina szerelméért; Medveczky Mátyás, Eperjes városának nem utolsó tanácsosa az egyik s öcsce, a *nyálasszájú* Sámuel a másik. Mátyás kincset, gazdagságot rakott a szép leányzó lábaihoz, Sámuel pedig, kit édesapja kuruczvoltáért minden vagyonából kitagadott, semmi egyebet,

mint csak hű, szerető szívet. S minekutána a fehérenépek akkor is szegre akasztották eszüket, hogy fiatalságukban bomlani kezdettek, hát Véber Krisztina is inkább választotta a kurucz hadnagyot, hogysen a gazdag városi tanácsost.

Apja, Véber Dániel Thököly Imrének, a híres kurucz fejedelemnek nagy embere, szóval se hibáztatta Krisztina választását. Hiszen azért, amiért Eperjes bátyái még daczolnak a kurucz ágyukkal s azok a rövidlátó nyárspolgárok olyan méltatlanul bánnak a fejedelem híveivel, azért még lehet Budán kutyavásár. Amint Kassa kapitulált, még sorra kerülhet Eperjes is s ha fölhuzzák Thököly zászlaját a régi Boldogasszony-templomának tornyára, akkor azután fölvirrad még a kuruczoknak is. Medveczky Sámuelnek lészen akkor legnyomósabb szava híres Eperjes bölcs tanácsában: ha egyet tüsszent, hát tizenkét tanácsos mondja rá a főbíróval egyetemben, hogy válják kedves egészségére.

Véber Dániel ekképen gondolkodott s amiképen gondolkodott, azonképen is cselekedett: odaadta a szépséges Krisztinát a mindenéből kitagadott Medveczky Sámuelnek. Három napig dörögtek az ágyuk Eperjes falai alatt: mindjárt ott a táborban tartották a lakodalmat. Szegény városbeliek dehogy tudták, mitől vagyon a kuruczoknak olyan széles.

jókedvük, amiért annyi puskaport eldurrogatnak. Hiszen ha tudták volna! Legalább nyugodtan aludtak volna két-három éjszaka: berugott embertől nincs mit tartani, ha mindjárt kurucznak teremtette is az Isten.

No, hanem ha mindenki aludt volna, egy mégse hunyta volna be a szemét: a kikoszarozott kérő, Medveczky Mátyás. Az bizonyosan boszút esküdött volna az ő szép sógornője ellen, amint később tényleg meg is cselekedte. Hanem annak a boszúnak természetesen nem volt foganatja, hiszen a lánczravert kutya, ha van esze, inkább belehuzza magát a vaczkába, hogysem naphosszat ugatva rémítse a gyerekeket: más nem szokott félni tőle.

Mert hát beborult a labanczok ügye széles e hazában. Eperjes is jónak látta megadni magát s különb kurucz váltott belőle nyomban magánál a kurucznál. A tanács legalább szépen határozatba tette, hogy minekutána ő felségének, a római császárnak úgy sincsen több keresnivalója ez országban, annakokáért örök hűséget esküsznek Thököly Imrének, a magyarországi részek urának és fejedelmének.

És bekövetkezett, miről a szép Krisztina apja álmodott, a kitaszított Medveczky Sámuelnek úgy megkerült a becsülete egyszerre, mint a Tisza vize megnő, mikor áradni készül. Mátyás kénytelen volt kiadni öcscsének az apai jussát s azontúl a fiatal

úgy élt azzal a kedves teremtéssel a maga tulajdon házában, mint a turbékoló anyagalambok szoktak a maguk fészkében.

Hanem hát a hadiszerencse forgandó, olyan, mint az elvarázsolt tallér: mindig más zsebében gubbaszt, mint aki eltette. Nemsokára Eperjesen is temetni kezdték a kurucz szabadságot, előbb kezdték temetni, még mielőtt meghalt volna.

Sírásónak Caraffa szegődött, a hirhedt labancz tábornok.

Munkács szirtes fellegvárán még ott lengett a felkelők lobogója a hőslelkű asszony kezében, Thököly Imrének azonban megártott már a nagyváradi feketelevess az elfogott vezér hősei, mint pásztorától megfosztott nyáj bolyongtak szanaszét a házában. Caraffa gyűjtögette őket; sok volt a hóhéra: munkát kellett adni nekik.

Megnehezült az idők járása szegény Magyarország fölött. Az újszülött sirással kezdte életét, zokogással vált meg tőle az aggastyán, csak a férfi nem tudott könnyűt ejteni, mikor nyakas daczczal lépett a bitó alá. De mit is sírtak volna! Hadd öntözze csak honfivérrel a zsarnok azt a földet, melyet magyar hazának neveznek, attól termékenyül az meg: óriások kelnek ki belőle, kiknek egy ökölcsapására a félvilág megremeg s a zsarnok országa romba dől.

És Caraffa öntözgette szorgalmasan. 1687 márczius 5-én tulajdon ablaka alatt végezték ki a zöldruhás hóhérok Raucher Ferenczet és Baranyai Gáspárt még két társukkal egyetemben. Vétük a hazaárulás s az ítéletet Caraffa elnöklete alatt egy eperjesi polgárokból, katonákból és magyar urakból álló vegyes ítélőszék hozta, melynek tagja a többi között Medveczky Mátyás is volt.

Ekkor történt, hogy a két Medveczky-testvért egyszer együtt látták sétálni. Fontos meghányi valójuk lehetett, mert észre se vették, hogy elértek a város kapuján kívül, épen a pellengér alá. Két véres fő meredt le rájuk onnan. Meg kellett rázkódnio a kidülledt szemek borzasztó tekintetétől.

Raucher és Baranyai feje volt.

Medveczky Sámuel megrázkódott, bátyja megelfordította a fejét. Szünet állott be, hosszú, kínos szünet. Egyszer csak megragadja az öcs Mátyás kezét s kísérteti hangon utal a pellengérré:

— De nézd már egyszer, bátyám, nézd meg a munkádat!

— Te nyomorult! — ordította el magát Mátyás — te akarsz velem kikötni? Nem félsz, hogy eltiporlak, mint ahogy a férget szokás?

— Oda más is kell, labancz uram — volt a gúnyos válasz — s hála Istennek, ott a felhők fölött is lakik

valaki, ki gondot visel olyanokra, kiknek odahaza ártatlan feleségük és gyermekük van.

Medveczky Mátyásnak csak épen az kellett, hogy Sámuel feleségét emlegesse, azt a szép asszonyt, ki őt fölcusfolta. A düh tajték alakjában ült ki a szája szélére. Vadul szakította ki magát öcsce vas-karjából s azzal bucsúzott:

— Nemsokára találkozunk.

Kisértetien hangzottak azok a szavak, másnak a vére is megfagyott volna rájuk, csak Sámuel nézett gúnyosan a távozó után s úgy kérdezte:

— Kiváncsi vagyok, mi telik tőle?

Gondolatokba mélyedve indult visszafelé. Otthon épen, mikor a kapunál befordult, valaki megrántja s egy czédulát nyom hirtelen a markába.

— Juliani Sámuel küldi, olvasd egyszerre — mondja a hírnök s eltűnik.

Juliani tanácsos jóbarátja volt s egyike azon kevés becsületes embernek, kiket Caraffa úgy kényszerített bele a vértörvénszék többi hóhérai közé.

Sámuel rossz előérzettől gyötörtetve, végigfutott az íráson. Egy sor volt az egész:

— Fuss, ha még van időd. Caraffa poroszlói nyomodban.

Medveczky lábai először mintha földbe gyökereztek volna. Hogyan! hát ennyire vagyunk? Hanem azután, hogy eszébe jutott felesége s ártat-

lan kis fia, kétségbeesés vett erőt rajta. Bezárta a kaput s berohant szeretteihez.

Krisztina ott ült az ablak mellett, ölében boldogan szendergett kis fia, Béla. Az anya mérhetlen gyöngédséggel és büszkeséggel tekintett le rája. Olyan megható volt az a jelenet, mint a folyómenti virág álma, mielőtt a rohanó árvíz végigsöpör rajta.

Mikor az ajtót betaszította a férj, Krisztina csöndesen összerendezte.

— Be megijesztettél, Sámuel — hangzott ajkáról a szemrehányás szerető szava.

— Krisztina! — kiáltott a férj — el vagyunk veszve — s még mielőtt az asszony fölocsudhatott volna ijedelméből, Sámuel már görcsösen szorította szívére.

E pillanatban dörömbölés hallatszott a kapun.

— Hallod? — pattant föl Medveczky, mintha kigyó csipte volna meg — értem jönnek a hóhérok. Caraffa küldi őket. Isten veled. Menekülök. Ne félj, visszatérek; van Isten az égben, visszatérek. Addig neveld kis gyermekünket!

Kikapta az alvó kisdedit édesanyja kezéből, forró csókot czuppantott eper kis szájára, visszajettette a rémült Krisztina ölébe s rohant kifelé. Úgy szólt még vissza:

— Ne félj, visszatérek.

Fölrohant a padlásra, épen mikor a kapu han-

gos recsegéssel szakadt be a puskaütések nyomában. A padlás összeköttetésben volt a szomszéd házzal, azon keresztül akart menekülni.

Krisztina lenn sírva-zokogva imádkozott érte. Vajjon meghallgatta-e az Úr az imádságát?

A poroszlók az egész házat fölkutatták s nem találták, akit kerestek.

Krisztina fölélegzett. Újból imára kulcsolta két kezét s hálaköny gördült ki szeméből, mikor az ablakon keresztül a borongó márciusi égboltra feledkezett.

A napok multak. Eperjesen nem történt semmi.

Azaz hogy sok is történt. Csak Medveczky Krisztina nem tudott semmiről: az ő házát őrizet alatt tartották. Dehogyan tudta, mit jelent az, hogy március 22-én virradóra pergő dobszó mellett haladt el ablaka alatt egy csapat: új elítélteket vittek a kínpadra, új áldozatokat a vesztőhelyre. Mire a nap fölkel, arra már vége volt mindennek. Kivégezték Keczer Gábort, Sárossy Mártont, Fleischhacker Györgyöt, a régi városbíró, Schönleher György és Medveczky Sámuel volt városi tanácsosokat.

Oh, ha azt Krisztina tudta volna!

Megtudta különben nemsokára. Hirül hozták neki a poroszlók, kik Medveczky Sámuel minden vagyonát, mint bitang jószágot a főtörvényszék nevében elkobozták.

Egy jajkiáltás és szegény özvegy elterült a földön. Mikor magához tért, sötét volt körülötte; megborzadt, mintha hideg járná át minden tagját.

— Hol vagyok? — kérdezte magától.

A feleletet megadták a csillagok, melyek oly bána-tos részvéttel tekintettek le rája onnan a magas égboltozatról.

Hogyan? Hát ő az utcán volna? És gyermeke? Egyetlen magzatja?

Kínos nyöszörgés ütötte meg fülét. Mint valami sebzett tigris kapott utána. Oh! azok a vérszopó hiénák! Nem elég, hogy megölték őt, most még gyermekétől is meg akarják fosztani?

— Szegény magzatom, én egyetlen nyomorult árvám! Jer szivemre, ott lesz a te hajlékod, ha az emberek már kitaszítottak tulajdon otthonunkból. Szivem melegével melengetlek, szivem vérével táplálalak. Megnevellek, megnevellek nagyra, nem azért, hogy támaszom légy, hanem hogy boszút állj apád nyomorult gyilkosain.

A tavaszi szellő zizegni kezdett. Medveczky Sámuel özvegye szorosabban keblére ölelte kicsi magzatját. Hideg van. Brr... Hol fognak ők az éjjel meleg szobára találni?

Hol? Hát hol másutt, mint az öreg Véber Sámuelnél. Ott lakik a tanácsháztól a harmadik szomszédban. Majd befogadja szegény öreg az ő

korán özvegyiségre jutott, boldogtalan leányát. És Krisztina kezdte már magát kiismerni. Először botorkálva indult neki az éjszakának, majd határozottabban ment utczahosszat s a végén már elfeledte, hogy éjszaka van, egyenesen rátalált édes atyja zöldereszes házára.

Az emeleti ablakokból nem sugárzott fény. Bizonyosan alszik, gondolta magában. Hanem azért mégis megverte a kaput. Verte-verte, míg az ökle bele nem fáradt s lám, meghallani még sem hallotta meg senki. Azaz egy arra menő árny félhangon azt sugta a fülébe:

— Azon a kapun hiszen kár veszekedni, úgysem lakik a házban senki.

— Senki? — csodálkozott Krisztina. — Hát Véber Dániel senki se volna?

— Az másutt lakik most már — volt a válasz — lenn a bástyák valamelyik börtönében.

Krisztina fordulni érezte maga körül a világot.

— Hogyan! Hát apám is? — kiáltott föl mértelen keserőséggel s nekidült a kapufélfának. Sírni kezdett, keservesen sírni.

A szellő is segített neki, úgy zizegett, zokogott, mintha csak versenyre akarna kelni a boldogtalan özvegygyel. S amelletts metsző hideg szállott alá a Kárpátok felől, mely előbb magához térítette a boldogtalan özvegyet a szellő bánatos dallamánál.

Krisztina végigsimított fürtös haján s találomra megindult. Majd csak beeresztik valahol. Van neki barátja, barátnője Eperjesen elegendő: hónapszám kitartják, nemhogy egyetlen éjjelre be ne fogadják.

Hanem hát csalódott. Nem az emberekben, az időben csalódott csak. Nem tartották hónapokig, legtöbb helyen be sem eresztették s ahol már megnyilott a kapu előtte, mikor megismerték, hirtelen kituszkolták megint rajta. De ki is merné a kivégzett özvegyét befogadni házába, mikor Eperjesen Caraffa az úr? Sajnálni sajnálták, de hát kinek-kinek a maga bőre az első. Pedig akkoriban sok ártatlanét kicserzették. Dehogy kell nekik Medveczky Sámuel özvegye, dehogy közösködnék nyilván egy felségáruló feleségével.

Boldogtalan Krisztina pedig ment házról-házra. Ereje fogyott, bátorsága lankadt, reménye halványult, mint a hajnali csillag halványul, mikor a reggel a keleti égbolton meghasad.

Mindenütt volt már, csak egy ismerős ház volt még hátra. De nem, abba a házba be nem koczogat, abba be nem teszi a lábát, ha ott kell is vésnie az utca közepén. Ő fél attól az embertől. Gonosz előérzet gyötri, mikor csak rágondolt... Nem, nem, ő sógorára, Medveczky Mátyásra rá nem szorul.

S épen hogy kétségbeesése a tetőpontot érte el, valaki kéznél fogja s szeretetteljesen sugja fülébe:

— Szánlak, boldogtalan özvegy. Jer velem, én gondodat viselem.

Medveczky Sámuelnének nem volt már akarata. Nem kereste már kicsoda, micsoda beszél hozzá, mikor amaz vezetni kezdte, ő ingó-bingó léptekkel követte. Ideje volt, hogy meleg szobába értek, mert különben az utcán roskadt volna össze. Benn az ágyra dőlt és félrebeszélni kezdett.

Soká volt beteg. Mikor lábbadozni kezdett, az udvaron a jázmin is nyilott már, az orgona meg rég elvirágzott. Talán úgyis jó volt az így, legalább nem kellett átélnie május kilenczedikét. Akkor hullott el édesapja feje a hóhér bárdja alatt. Így álomnak tűnt föl az egész, borzasztó, rémes álomnak, melyből a fölébredés, ha keserű is, mégis mintha megnyugtatóná a sokat szenvedett kebelt.

Kis fia volt egyedüli vigasztalása, boldogsága. Azt becézte, azzal játszott naphosszat. A világ nem érdekelte, meghalt az emberek számára.

Csak az az egy nem fért a fejébe, ha már mindenki eltaszította, miért viseli gondját az az egyszerű, mondhatni szegény ember, ki őt az utcáról fölszedte. Rokonai megtagadták, ismerősei, barátai tudni sem akarnak róla s lám, az az idegen, kinek talán magának is kell a betevő falat, az annyi szeretettel osztja meg vele mindennapi kenyerét.

Igazán különös! az az egyszerű ember, ahányszor

Medveczkyné e dolgot előtte szóvá tette, mindig titokzatosan mosolygott. Krisztina tudta, hogy az a mosoly rejt valamit, azért újból és újból ostromolta jótevőjét, míg végre négyszem között elárulta, hogy az özvegy voltaképen nem is ő neki tartozik köszönettel, mert hiszen ő maga csak eszköz egy másik kezében. Medveczkynének van valakije, kinek szívéen fekszik az ő jóléte, az fizet utána, az gondoskodik mindenről...

— És ki az? — egyenesedett ki Krisztina, mintha régi büszkeségéből valami megint szívébe költözött volna.

— Nevét tilos megmondanom — volt a válasz. S akárhányszor firtatta gondviselőjét, többet az utolsó feleletnél nem tudott kicsikarni belőle.

A véletlen lebbentette föl a fátyolt. Krisztina ismeretlen gondviselője fekete ruhát küldött a bánatos özvegynek. Nehéz selyemből volt a kelméje, szín-aranyal áttörve lebegő fátyola, igazi fejedelmi ajándék. De minden selyemnél, aranyal többet nyomott a gyöngéd figyelem, mely szinte fölhívta a szép asszonyt arra, hogy csak gyászolja meg a vérpadon kimult nagy vértanút, mert hiszen ha senki, az hát megérdemli, hogy felesége meggyászolja.

És abban a ruhában Krisztina megtalálta a szabó számláját, mely Medveczky Mátyás, Eperjes városi nemes tanácsos részére volt kiállítva. Hogyan, hogy-

sem, azt a számlát benn felejtették a fejedelmi ruhában.

Az özvegy nem tudta, hányadán van. Hogyan? Hát lehetséges az? — volt első kérdése, hogy a pillanatnyi ijedelméből fölocsúdott. Lehetséges az, hogy az az ember, kit ő kikosarazott s azzal a kosárral talán vérig sértett, kinek azért talán legtöbb oka lett volna megaláztatásának örülni, hogy épen az az ember könyörül meg rajta, az emeli föl a porból s terjeszti ki föléje s ártatlan gyermeke fölé védő karjait? S vajjon miért teszi? Önzésből, vagy pusztán csak rokoni szeretetből? De vajjon mit várhatna egy elhagyatott gyöngé nőtől? S azután az önzés nem keresi a névtelenség homályát, az önérdek hangosan trombitálja városszerte, ha valami jót cselekszik és az ő sógora?...

Krisztina megszégyenülten állott. Ő félt attól az embertől. Nem volt oka rá, de előérzete mindig azt sugta neki, óvakodjék tőle, mert az az ő közös ellenségük s lám, mennyire nem volt igaza, hogy félreismerte őt!

Medveczky Mátyás legyőzte sógornőjét. Legyőzte, hanem a büszke asszony azért még mindig nem adta meg magát. Krisztina még várt. Tettette, mintha még mindig nem tudná, kinek tartozik köszönettel az elvett sok jókért. Várt egy hónapig, várt fertályévet, egész esztendőt; tudni akarta, vajjon Med-

veczky Mátyás nem fog-e jelentkezni magától? Pedig megtehetette volna. Ha Caraffától való féltében titkolta nemes eljárását, az ok már megszűnt: a vértörvényszék már régen beszüntette működését, megsokallotta maga a római császár s Caraffát visszahívta. És ha Medveczky Mátyás annak daczára titkolódzott, csak azért tehette, mert nem akart köszönetet a szép özvegytől elfogadni.

Krisztina azonban tudta, mi a kötelessége. Először vette magára azt a gyönyörű fekete ruhát; olyan volt benne, mint egy gyászoló királynő. Szép arczáról ha a bánat le is tarolta az ifjúság üde rózsáit, az az arcz azért mindig megmaradt bájosnak. A lányos anyából szépségének öntudatában levő nemes nő vált, ki ha nem is akar játszani a szivekkel, azért lebilincsel, hódít.

S az egyszer szép akart lenni. Még a tükörbe is belenézett.

Medveczky Mátyás csak elbámult, mikor öcscsének özvegye kopogtatott be hozzá. Elbámult megjelenésén, mikor pedig a szép özvegy térdre borult előtte s kezét megragadva, csókot szorított rá, akkor teljesen elvesztette lélekjelenlétét. Fölemelte a gyászoló Krisztinát s szenvedélyes csókot nyomott homlokára.

— Édes, kedves sógorasszonyom — volt minden, mit hamarjában rebeghetett.

Krisztina pillanatra megrettent a kéjszár tekintetől, mely Mátyás két szeméből sugárzott, hanem miután sógora kijelentette, hogy ő csak rokoni kötelességének tett eleget, sőt kérte az özvegyet, hogy kerülje, a mennyire lehet a vele való találkozást, mert hát a rossz nyelveket bajos ellenőrizni: Krisztina maga fogta kérésre a dolgot. Könyörgött sógorának, ne taszítsa el magától: ő nem törődik az egész világgal, hiszen igaz úton halad s az igazság azt diktálja neki, hogy örök hálával adózzék az önzetlen rokonnak, a ritka nemes jótevőnek... Ezek után pedig Medveczky Mátyás se lehetett olyan kegyetlen, hogy elzárkózzék a szép sógornétól. Krisztina átköltözött gyermekével a házába s három hosszú esztendeig éltek együtt. Annak az együttélésnek pedig az lőn a következése, hogy Medveczky Sámuel özvegye végül jegyet váltott sógorával, Medveczky Mátyással. Esztendeig jártak jegyben, azután pedig kongó harangszó hirdette városszerte, hogy Medveczky Mátyás veszi magának házastársul tulajdon öcscsének, Sámuelnek gyönyörűséges özvegyét, a szép Véber Krisztinát.

Százötven vendég kísérte őket a templomba, hol is a tiszteletes úr összeszedte magát a prédikálásnál; úgy összeszedte magát, hogy ha jókívánatainak csak a fele is teljesedésbe mégyen, hát az Úristen, az örökkévaló hazától eltekintve, men-

ten a földi mennyország közepébe ülteti az új házaspárt.

Épen mikor a tiszteletes úr az egész ceremóniát befejezte, akkor törtetett elő egy torzonborz alak, megragadta Medveczky Mátyást, a vőlegényt s messze ellódítván ő kelmét, hangos szóval kiabálta:

— Félre gyilkos, ez az én feleségem!

A násznép összezavarodott. Ez hát épen nem volt benn a programban. Még a városbíró találta föl magát legelőször. Intett a hajduknak, kik a kíváncsiak nagy tömegét szedték ránczba:

— Fogjátok meg azt a bolondot!

— Kö... közzétek meg — hebegte Medveczky Mátyás, a vőlegény.

— Ne közelítsetek! — szólt fenyegető hangon az idegen s egy pisztolyt emelt meg jobb kezében — a ki hozzám nyúl, halálfia lesz iziben. Eljöttem a feleségemért. Krisztina, kövess engem!

A mennyasszony pár lépést hátrált. Rémület fogta el egész valóját. Maga se tudta, mit cselekszik, önkénytelen odahuzódott Mátyás mellé, mintha attól várt volna védelmet.

— Krisztina! — hangzott a rémült kiáltás — hát te is? Nem ismered már hites uradat, Medveczky Sámuel?

— Nem ismerlek — volt a kétségbeesett válasz s a szépasszony görcsösen kapaszkodott újférje nyakába.

— Nem ismersz? — kiáltott az emésztő fájdalom és szemrehányás hangján az idegen. Balkezevel bozontos haját tépte s jobbjaival megemelte a pisztolyt. Két szeme vadul forgott, mintha kereste volna, kinek szánja a golyót. — De nem... nem bántalak — tette hozzá keserűen — eredj, *selyemre van megvetve otthon menyasszonyi ágyad, eredj, feküdjél bele*, hanem veled lesznek a kigyók is, hogy megtagadtad hites uradat, megszegted hűségedet s annak adtad szivedet, ki engem már egyszer meggyilkolt. Pedig megmondtam, hallod-e Krisztina, megmondtam, hogy van Isten az égben, hát visszatérek.

A menyasszony fölsikoltott s utána elájult. Úgy fogták föl a nyoszolyólányok.

— S ti mit bámultok? — fordult a körülállókhoz az idegen. — Hát nem tudtok megfogni? Nem látjátok, hogy bolond vagyok? Vagy a pisztolytól féltek? Netek — messze elhajította magától. — No most rajta, kötözzetek meg. Azt akarom, ti gyilkoljatok meg, ez hadd gyilkoljon meg, ki velem együtt feküdt egy anya szíve alatt, ki már egyszer megölt... Hahaha... Jól csináltad, mondhatom. Én elmene-kültem s te mást ölettél meg az én nevem alatt, hogy megrabolhass szeretett hitvesemtől, megtevesztetted a boldogtalant, hogy bemocskolhasd szennytelen nevemet. Megállj, zsivány! még talál-

kozunk, vagy itt a földön, vagy fönn az égben. Hanem akkor reszkess az ítélettől!

Tovább már nem tudta folytatni, mert a hajduk legyűrték s egyenesen vitték kifelé. Akkoriban a bolondoknak még nem építettek emeletes palotákat, mélységes börtönre vetették tehát; ha ott meg nem okosul, akkor csak süsse meg az eszét, úgyse való az már másra.

Átkozott haszontalan fráterje! Úgy megzavarni egy városra szóló lakodalmat! Kutyának sem ízlik ott a legválogatottabb pecsenye, hol a fiatal asszony egyik ájulásból a másikba esik. S azután a városatyáknak meg attól főtt a fejük, mit csináljanak voltakép a himpellérrel? Fejét vegyék? Fölkössék? Forgatták a tripartitumot, tanácsot kértek fűtől-fától, de üsse a kő valamennyit, bolondról nem szól a törvény.

Medveczky Mátyásnak az volt a véleménye, hogy ki kell végezni mindenáron. Mert a gazember vagy Medveczky Sámuel, vagy nem. Ha igen, akkor föl kell akasztani a régi ítélet alapján, melyben az akasztófát úgylis kidiktálták már neki; ha pediglen nem az, akkor meg csak azért is torkára kell forrasztani a kötelet, ne csalhassa többet a világot, minekutána bebizonyított dolog, hogy egy bolond százat csinál.

A többi tanácsosok mindazáltal túlszigorúnak tartották azt az ítéletet. Ők abból a szempontból indul-

tak ki, hogy a vádlott vagy bolond, vagy nem. Ha bolond, akkor fölösleges rajta kereskedniök, minekutána bolondnak nem diktáltak törvényt; ha pediglen nem az, akkor egy ítéletet kétszer végrehajtani valakin embertelenség volna, lévén az régen bebizonyított dolog, hogy Medveczky Sámuel Caraffa már kivégeztette 1687 márczius 22-én. Szóval a tanács mindenhogyan a szabadonbocsátás mellett nyilatkozott. Az utóbbi esztendőkből annyit akasztottak úgyis, hogy szinte megborsózik a hátuk, ha visszagondolnak rá. Ők hát senkit ki nem végeznek, hacsak éppen nem muszáj: még az apagyilkost is futni engednék.

A főbíró azért olyaténképen formálta is meg a szentenciát.

— Hallod-e te Medveczky Sámuel, vagy bárki légy igaz nevezet szerint — adta tudtára az ítéletet — tetszett vala Eperjes nemes tanácsának téged futni engedni.

— Öljetek meg inkább. Hadd vesszsek, nincs több keresnivalóm e világon — szólott közbe a vádlott végtelen keserűséggel.

— Fogd be a szádat! — torkolta le a főbíró — te ahhoz nem értesz. Hogy megölnék-e vagy sem, abból nem te, abból csak Eperjes városa, no meg másodsorban az Úristen parancsol. Azért hát halljad csak! Mi megkegyelmeztünk neked, bár duplán

megérdemled az akasztófát. Olyan skandalumot csinálni a templomban, az már nem becsületes keresztényhez illő cselekedet, még ha bomlásnak is indulnak a kék az eszed pajtájában. De hát az Isten is hosszútűréssel vagyon sok rendbeli gazemberek iránt.

— Abban igazsága van kegyelmednek, különben már rég küldött volna egy követ bátyám hegyibe.

— Ne avatkozzál az Isten dolgába és ne kotyogj, ha mondom — utasította rendre a főbíró a másikat — mert hitemre, még kiversz a kontesztusból. Most az egyszer futni hagyunk, de azzal a kikötéssel, hogy tessék is ám futni, mert ha még egyszer itt mutatod magadat valahol Eperjes tájékán, akkor dobott készítettünk a bőrdoból, fölnevelünk s úgy sütünk meg, hogy a pokolbéli gazemberek dolga istenes léssen a te sorsodhoz képest. No megértetted?

A főbíró meglelégedéssel mosolygott. Magának is kedve tellett benne, büszke volt rá, hogy a tanács határozati javaslatát olyan ékes szavakba tudta öltöztetni.

A vádlottat azonban nem tudta megindítani vele. Ott állott előtte, mint a kőből faragott cövek.

— No futsz, vagy nem futsz? — mordult rá dühösen a főbíró, ki kezdte már veszteni türelmét.

— Futnék — rázta fejét a másik — csak azt nem tudom, hogy hová.

— Bánom is én akárhová. Bujj el, rejtsd magad a föld alá; temetkezzél az erdők mélységes...

— Hop! — pattant föl bánatos keserőséggel a vádlott — igaza van főbíró uramnak, nekem nincs már mit keresnem e világon. Sokat küzdöttem, szenvedtem. Harczoltam Thököly zászlaja alatt; menekültem bátyám dühe s Caraffa hóhérai elől; Munkácsnál, mikor be akartam jutni a várba, az ostromlók elfogtak s hat évig ültem a börtönben; azért jöhettek csak most el a feleségemért. A mit a szenvedés még meghagyott, mit a börtön nyirkos levegője nem tudott megrabolni tőlem, a hitet, a jobb jövő utáni vágyat, azt gyökerestől kitepte szivemből az a hűtelen asszony ott az oltár előtt. Nem ismert meg, nem akart megismerni... Persze borzasztó formám van, romja vagyok csak annak, a mi egykor voltam... és ő nem ismert meg. Hahaha... Minek hát nekem az élet? Gyűlölöm az embereket. Ha meg nem öltök, hát megyek... eltemetem magam s addig föl nem támadok, míg újra igazság nem lesz a földön... míg el nem jön, kinek jönnie kell...

Kitámolygott az ajtón. Nem csinált csodát a városban: eltűnt, akárcsak a föld nyelte volna el.

Ugyanaznap Medveczky Mátyás felesége is eltűnt.

Nem vitt magával ékszer, szép ruhát, csak hétéves kis fiát. A városban, hogy híre futott a dolognak, csak csóválták a fejüket. Bogaras jószág lehet az, ki már a mézeshetek első napjaiban faképnél hagyja az urát.

* * *

Az erdőfölte Beszkidek alján két utas törekszik előre. Hajlott nő az egyik, sugár fiú a másik. A tavaszi napsugár, mely a rügyező cserfák lombosátorán keresztül lopózik, kíváncsian nézi őket. Ugyan mit kereshetnek ezek az őserdő rengetegében? Oly keservesen törtetnek előre, itt egy bokor verdesi arcukat, ott kő indul meg lábuk alatt s az asszony görcsös kézzel támaszkodik a tizenhét-tizennyolcéves fiúra, ki mérhetlen gyöngédséggel és szeretettel emeli föl tekintetét úgy közbe-közbe amannak hervadt vonásaira. Hervadtak a vonásai, pedig nem az idő, csak a bánat hervasztotta el. S az a bánat ott ül most is két bogárszemében. Valamikor ragyoghattak azok, mint a sötétben égő csillagok, most határozatlan révedeznek köröskörül. A nyíló virág nem érdekli, a szálló lepkét nem veszi észre, a dalos madár hiába ver mellette, csak akkor rezzen össze, ha egy-egy szarvasgím tör ki mellette a sűrűből. Tekintete mintha áthatolna erdőn, bokron, mindenben, mintha azon túl, ott messze keresne valamit.

— Nem fáradtál el, fiam? — szólalt meg egy-

szerre végtelen szeretettel. Hangja remegett, mint a kéz, melylyel a görcsös vándorbotot fogta.

— Pihennénk talán egyet? — kérdezte az ifjú válaszképen.

— Nem, nem! — tört ki az asszony az izgatottság hangján. — Csak te bírd, én elbírom. Előre csak, fiam, előre!

És mentek megint. Az asszonynak megbicsaklott a két lába, ha az ifjú nincs, hát elbukik, hanem azért azzal vigasztalta fiát:

— Semmi, fiam, ne félj, bírom.

És ingó léptekkel haladtak a sziklás dombon föl-felé. Az anya halvány arczára rózsák ültek, szeme lázas fényben égett, közben meg-megborzadt, mintha fáznék. A fiú loppal tekintett föl reá s végül fájón mondta:

— Te beteg vagy, anyám.

— Nem én, fiam, a szívem lüktet csak mind-össze... Úgy érzem, közel vagyunk hozzá. Előre, kedves magzatom, ne csüggedj még... ott... ott a hegytetőn...

Nem tudta folytatni. Egészen rádőlt fiára s az inkább úgy vonszolta, mint vezette már.

Igy értek föl a hegytetőre.

Az asszony fölsikoltott s két kezével a hegyoldalra mutatott, melyet a fák aljában meghuzódó ötven-hatvan sátor tarkított.

— Ott... ott van ő, ott van atyád a bujdosók között.

Megtört szeméből két fénylő csöpp pergett alá.

— Csak még előre, csak még oda! Különben... érzem... késő lesz.

A fiú megindult, de anyja nem tudta követni már. Lába összeroskadt: a zöldelő gyepre dült.

— Hagyj itt pihennem, gyermekem — kérte fiát imára kulcsolt kezekkel s azután megemelte azokat az ég felé. — Mindenható Isten — imádkozott meg-rázó bánatossággal — ha már nem engeded, hogy őt újra és utoljára lássam, köszönöm legalább, hogy idevezettél. Látom számkivetése helyét, egy leve-gőt szívok vele újra, elrebegem, hogy vétkeztem s bűnhödtem is érte nagyot. Fiam, édes fiam!

— Parancsolsz, anyám? — kérde a gyermek, kezét az ölében nyugvó anyának forró homlokára illesztve.

— Én meghalok.

— De anyám! — rettent meg az ifjú.

— Ne félj, hisz jó az Isten, tudja, mit csinál. Anyádat elveszi, de visszaadja édesatyádat. Nézd, ott lakik, ott lenn a völgyben. Kérdezd meg, merre van Medveczky Sámuel. Van szive, nemes ember volt mindig, keblére öleli hozzá méltó gyermekét. És ha ott pihensz, a hol én már nem pihenhetek, ha hallod szive verését, mely egykor értem dobogott,

oh akkor mondd el neki, hogy megismertem, utolsó szavánál ismertem meg s kerestem is. Tíz hosszú esztendeig bolyongtam veled, mint valóságos őrült utána és most, hogy a bujdosók nyomra vezettek, most megelégette az Úr szenvedésemet. Mondd meg neki, ne szidjon, ne átkozzon, mert én azt... azt meg nem érdemlem. Oh vidd el hozzá a haldokló utolsó kérését, bocsásson meg annak, kit egykor annyira szeretett.

Szegény asszony hangja mindegyre gyöngült. Tekintete bizonytalanul révedezett maga körül. Csak egyszer... mintha villám cikázott volna meg benne, utolsó erejét összeszedve, hirtelen fölegyenesedett.

— Hah! — kiáltott a kétségbeesés hangján.

— Krisztina! — hangzott idegen ajakról. S a következő pillanatban egy őszbeborult ember borult a fiú mellé, kikapta drága terhét öléből és szívére szorította. — Krisztinám, drága feleségem, így kell egymást viszontlátnunk?

A bokor mögül lépett elő, hol tanúja volt a haldokló asszony utolsó panaszának. Többet nem is rebegett már ajka. Halvány arcza átszellemült, ajka körül mosoly játszott, akárcsak új életet akarna kezdeni a földön, épen mikor szíve megszűnt dobogni.

— Vége van — mondá bánatosan az öreg ember — jer, fiam, imádkozzunk.

És imádkoztak. Imádkoztak annak a nemes aszszonynak a galamblelkéért, ki akkor vesztette el férjét, mikor épen megtalálta. S mikor az ima már megkönnyítette fájdalomtól terhes szívüket, apa s fiú akkor ölelkezett még csak össze. Soká tartott az az ölelkezés; nehéz ott hamar elszakadni egymástól, hol két sokat szenvedett szív összeforr.

Mikor leváltak egymás kebléről, az apa vette föl a szót:

— Ássuk meg ketten a sírt neki. Megállj, fiam, mindjárt hozok szerszámot. Addig őrizd a drága halottat.

Elsietett le a völgynek. Félóra mulva visszatért fejszével, ásóval, kapával. És elkezdték a sírt ásni.

Munkaközben egyszer csak meghökkent az öreg.

— Hallga! — mondá fiát figyelemre intve — nem hallod a tárogatót?

Béla figyelt, de nem hallott semmit.

— No nem hallod?

— Nem én, apám.

Medveczky Sámuel fejét rázta és tovább dolgozott.

Kevés vártatva megint elkezdte:

— De most csak hallod, fiam?

— Mit, apám?

— Hát a tárogatót.

— Semmit sem hallok, csak a tücsök czirpel, apám.

Csöndesen tovább dolgoztak.

— De most, fiam — kiáltott föl félig örömmel, félig ijedten — most sem hallod?

— Most sem, apám. De hát voltaképen mit jelent a tárogató?

— Mit jelent? Azt kérded, fiam, mit jelent? — mondá az öreg ásójára támaszkodva. — Az azt jelenti, hogy nekünk mennünk kell, mennünk muszáj, mert hí a haza: megjött Zrínyi Ilona fia, Rákóczy Ferencz.

Béla bámulattal tekintett atyjára s az öreg arcza átszellemült, mintha próféta ihle szállotta volna meg, úgy folytatta:

— Lesz még ünnep a világon, derül még reggel e sokat szenvedett hazára. Tíz esztendeje tart az éjjel, tíz esztendeje sóvárgok, itt e magányba temetkezve az igazság szent napja után, tíz esztendeje gyűjtöm magam köré, akik még remélni tudnak s én tartom őket új reménységgel; tíz esztendeje hirdetem, hogy él még a szabadsághősök ivadéka, él még a hős asszony fia. Most jön épen: a bujdosók elébe mentek s én reggel óta e tetőn várom a tárogató megharsanását. Mert ha az megszólal, akkor nekünk mennünk kell.

— S itt hagyjuk anyámat? Itt a mi drága halotunkat?

Medveczky Sámuel szívéhez kapott. Ott mintha

szakadt volna valami. Utána lehajolt, ne lássa fia, hogy két könycsepp gördül pilláiról viharedzett barna arczára s onnan a gödörbe, melyet szerető feleségének ás. Nem kérdezte többet fiától, hallja-e a tárogató szavát. Csak ásott, csak dolgozott s mikor készen voltak vele, még a keresztet is megfaragta.

S azután kezdetét vette a temetés. A bujdosók szegény emberek, nincsen szemfedőjük, nincsen koporsójuk: csók volt a szemfödő, hő ima a koporsó, úgy temették az ő drága halottukat. S mikor a sírhalom már készen állott, Medveczky Sámuel ráborult a fehér nyirfakeresztre s ott kezdett zokogni keservesen.

Egyszer csak vadul hátrahőkölt:

— Hallod, fiam, most megszólalt a tárogató. Mennünk kell!... de nem... bocsáss meg, Istenem, én nem mehetek, szívemhez nőtt e domb. Eredj, fiam, te, eredj, neked menned muszáj, mert megjött Rákóczy.

Ismét ráborult a kis keresztre.

Béla csöndesen sírdogált mellette. Dehogy szólalt meg a tárogató; szegény öreg minduntalan félrebeszél.

Hanem most elcsöndesedik. Nem zokog már olyan szívszaggatóan. Úgy látszik, keblében az első vihar elült.

Hanem azért attól a fejfától nem tud megválni.

Mulnak az órák, egyik a másik után, az öreg csak nem mozdul. Túl, a havas csúcsok mögül a hold is elődugja a fejét, a szél hangos süvöltéssel borzogatja a serkedő lombokat. Későre jár az idő. Az öreg nem mozdul.

— Atyám — szólal meg a fiú.

Semmi válasz.

— Édes atyám — kezdi újra — talán bucsút is mondhatnánk már a sírnak.

Az öreg nem mozdul.

Béla kezénél fogja. Az a kéz pedig hideg és merev.

— Szent Isten! — hangzik a rémült kiáltás — tehát ő is?

Igen ő is. Most már nem kell félnie, hogy a tárogató elszólija onnan. Szegény öregnek a szive hasadt meg.

Bélának könnyei megeredtek. Elég csoda, hogy már ki nem száradt. Két szerető szülőt egy napon elsiratni, az sok egy érző szívnek.

Darabig tehetetlenül állott. Hanem azután kézre fogta az ásót s dolgozni kezdett. Csak nem hagyhatja apja holttemét a vadállatok prédájául? Végtelen fáradt volt, de a szeretet megacézolta erejét. A hold ezüstoffényével virrasztott fölötte, a sok ezer csillag kedvesen bízatta. Három órába se tellett s egy másik halom, egy második kereszt állott az első mellett. Különös útjai vannak az isteni Gond-

viselésnek; kiket az élet szétválasztott, azokat ime, hogy összehozta a halál.

Az árva némán állott a két kereszt előtt. Zokogni nem tudott már, ajka mégis remegett: imádságot mormolt.

De hallga! A Beszkidek sziklás ormai mintha beszélni kezdenének az erdős hegyoldalakkal s a patakmosta völgyekkel. Dallamos zsongás röpköd a szellő szárnyain, most elhal, most meg élesebben fölsikong. Mi ez?... Mintha már tisztán hallatszanék a zene hangja... Szól a tárogató... Rákóczy jön.

— Eredj, fiam, eredj — sugja valaki Béla fülébe.

A fiú ijedten néz körül. Sehol senki. Csak a hold van az égen s a tengernyi csillagok. De ő mégis tisztán hallotta a szavakat. Valaki beszélt hozzá s ő maga se tudja, mit cselekszik, szívében föllobban valami. Lehajol a két sírdombra, csókot, egy utolsó csókot lehel rájuk s azután megindul.

Megy messze, a tárogató szólítja. Hiszen meghasadt a hajnal. Lengyelországból most jön Rákóczy Ferencz.

II.

KIKET NEM FOG A FEGYVER.

Szólt a mozsár, bömbölt az ágyú, nyerített a papipa, csattogott a kard s ez a rettenetes harczizaj mind azt magyarázta, ki lett légyen e fölött a szép ország fölött az úr? A német-e, vagy a magyar-e? Megújult a legendák világa: deli harczosok, rettenthetlen hősök néztek egymással farkaszemet, mert hiszen a német darabig még mesziről nézte: magyarral kapartatta eleinte a tűzbe szorult gesztenyét. Csak mikor a magyar kapák kicsit már fogyni kezdtek, akkor nyúlt hozzá tulajdon maga markával. Meg is égette a tűz körmét úgyannyira, hogy máig is emlegeti a kuruczok szomorú dicsőségét.

Szóval no anno 1703-ban kiütött a kuruczháború.

Ha a trójai háború arról nevezetes világszerte, hogy az ostromló görögök sorában volt egy vitéz, kit sem kard, sem kopja nem fogott, akkor a kuruczháborúban két ilyen vitéz is akadt. S ezek Achillesen még annyiban is kifogtak, hogy őket

nemcsak kard, kopja, nyíl nem fogta, kanem még a puskából kilőtt golyóbis se tudott véteni nekik. Végigharczolták az egész kilencz esztendei hadjáratot s akkor is, ha a pestis meg nem könyörül rengeteg sok fáradalmaikon, hadi szerszám talán annak utána se szólítja ki őket ebből az árnyékvilágból. Különös anyagot használhatott a megteremtésükhöz az Úristen, annyi szent igaz.

Ocskaynak hívták az egyiket, Bottyánnak a másikat ; testestül-lelkestül kurucz az első, tetőtől-talpig labancz a második.

S ez a két híres vitéz egymással szemben állott Zólyomnál. Hej, ha egy seregben szolgálnak, az lett volna csak a világ! Ha Ocskay Bottyán mellett szintén a császár kenyerére szegődik, akkor folt se válik a kuruczokból, ha meg Bottyán térne II. Rákóczy Ferencz hűségére, akkor rövidesen úgy kiverik a németet, hogy Morvában vagy Csehországban ér csak rá a futásban elrongyolt csizmáját kifoltoztatni.

Hanem hát ki tehet róla, hogy nem úgy volt. Bizony szembeállottak egymással Zólyomnál. Bottyán benn a várban, Ocskay meg künn az ostromlók között. Bottyán magyar és némettel vegyes őrizet élén a kuruczok minden támadását megghiusította, Ocskayt meg künn csaknem a méreg megette, hogy magyar anya szülte azt a fattyút, kin a

haza hívása fogni nem tud. Csak a Bottyánt vinné el egyszer az ördög, akkor azután foghegyről beszélnének a németbe oltott francia alparancsnokkal, Pierre de Guethen urammal. A második nap bizonyos, hogy a kuruczok sütnének már rostélyost a zólyomi konyhákban.

Csakhogyan Ocskay pusztá kívánságára nem teszi meg Bottyán sem azt a bolondot, hogy berukkoljon a mennyei regimentbe. Oda még verbunkos is kell, ki abba fölfogadja s olyan verbunkos a kuruczok között ez idő szerint alig termelt, ha ugyan Ocskay maga nem szánná el magát erre a vállalkozásra.

És a kurucz hős gondolt egyet.

Levelét írt Bottyánnak. Szépen előadta benne, mekkora pusztulására volnának ők egymás népének, minekutána őket közönséges embernek a szablyája fogni semmi módon nem akarja. Ugy is csak rajtuk mulik az egyszer is, hogy Zólyom irányában semmiképen tisztában jönni nem tudnak. Azért ő azt gondolná, kössenek egymásba jómaguk. Álljanak ki egymás ellen halálos bajvívásra, akkor azután vagy az egyik, vagy a másik bizonyosan a fúbe harap s a győztesnek hadi népe maradjon ura Zólyom várának.

Ocskay, hogy ezt a levelét megírta, kívül ember-séges czímmel látta el. Kívánta ugyanis, hogy jelen levél nemes, nemzeti és vitézlő Bottyán János,

Zólyom kapitányának és az ő jóakaró urának bősülettel adassék.

Bottyán pedig meg is kapta.

Miután végigbetűzte, nem sokáig gondolkozott, hanem leült és pár szóval tudomására hozta Ocskaynak, a kurucz hősnek, hogy igen is, ő kész páros viaskodásra.

Meghatározták az időt. Naplemente előtt a nyugati kapunál másnap találkoznak. Az őrség a falakról és sánczokról nézi, az ostromló sereg meg kétezer lépés távolságra tartja magát a küzdőporondtól.

Hogy nézőjük elegendő lesz, azt előre tudták. Kinek lába van, az mind tanúja akar lenni annak az iszonyú harcznak, melyet Bottyán és Ocskay majdan egymás között megcselekesznek, hol még abból a testből is ki fog költözködni a lélek, melyet eddig sem vas, sem ólomgolyóbis nem fogott.

Mindenki csak arra volt kíváncsi, hogy: Úristen, voltaképpen melyik is lehetne a győztes? A magyarok Istene bizonyos, hogy Ocskay részén van; Bottyán meg már vén katona, annyi fortélyja van a hadakozásban, akárcsak valami húszesztendős embernek haja szála. Igazán bajos lett volna a győztesre fogadni.

A kuruczok abbahagyták a lövöldözést. Mit veszekedjenek a zolyómiakkal? Ha Ocskay Bottyánt leteríti, akkor úgy is odaadja a labancz a

várost; ha pedig fordítva leszen a dolog, akkor meg igazán kár minden font puskaporért, mit eleddig a kapuk ellen eldurrogattak. Szóval, összetett kezekkel nézett ő felségének, II. Rákóczy Ferencznek vitéz armádiája Radvánszky János és Ebeczky Tamás vezérek példájára a következő nap elé, mikor is Ocskay kardja fogja eldönteni, kié leszen Zólyom városa.

Nagynehezen aztán fölvirradt e várva-várt másnap is. S a hogyan fölvirradt, azonképen majd nyugovóra is hajolt. A két hős pedig kiállott.

Meggyszínű mentében s farkaskaczagánnyal, melyet elől aranycsatt fogott össze, robogott bogár paripáján a délczeg Ocskay elsőnek a küzdőterre. Nyomban utána megnyílt a város kapuja s abban ágaskodó szürke ménen jelent meg Bottyán. Úgy megülte a tüzes paripát, mintha csak hozzá nőtt volna, csak égszínű mentéje lobogott a vad nyargalás nyomában. Különben komolyan nézett maga elé. Deresülő bajusza meg épen félelmes külsőt kölcsönzött az országszerte neves labancz-bajnoknak.

Egy pillanat és egymás mellé kerülnek a daliák. A kardok megvillannak, csapás-csapást ér, a lovak ágaskodnak, a lélekzet elhal a nézők ajkán, hanem a két hős még mindig sértetlen.

Háromszor csapnak már össze. A föld reng a harci paripák patái alatt. A nap elunja bevárni a csata végét s ráhajtja fáradt fejét a hegyek fenyves-

koronázta vánkosára. S mintha haragudnék, vagy talán a szégyenpírja ég az arczán, hogy két magyar vív egymással haláltusát azért, mert talán mindakettő hazáját egyformán szereti. Ezredéves átok e nemzeten a visszavonás: mindig egymás ellen küzdünk bajnoki versenyt. Magyar a magyart gyomlálja, öli, fogyasztja: hej, hogy sohasem lehetünk egy akaraton!

A nap azur trónusáról századokon keresztül néz már le e pártos népre, mely mindig önkezelével ássa ki nagyságának fundamentumát. Sokszor takarta el már felhővel az arczát, hogy ne lássa a visszavonás szomorú gyümölcsét, a pusztulást. Most is szégyenkezik, a miért két olyan hős, mint Ocskay és Bottyán, egymással verekesznek meg a közös édes haza boldogságáért.

A párbaj nem tart már soká. A hősök mintha csak éreznék, hogy így nem végeznek egymással, mindkettő döntő csapásra készül. Bottyán suhint először. S a hogy rengeteg szablyáját hozzáméri Ocskayhoz, beleteszi abba a suhintásba minden erejét. Ocskay a csapást fölfogja s a következő pillanatban két kardnak a vége csillan meg a levegőben, a mint pörögve röpködnek messze és csörögve hullnak a földre.

A két bajnok kardja egyszerre törött ketté.

— Elő a karabélylyal! hangzott Ocskay szava; eldobta szablyája csonka markolatát s visszanyúlt a nyeregképébe.

Bottyán ugyanazt teszi, a lovak visszahőkölnek s a pisztolyok eldőrdülnek. Alig három lépésnyi távolságból sütötték egymásra.

S a mit nem tudott eldönteni a kard, azt eldöntötte a kicsiny ólomgolyó; azaz hogy az sem döntötte el a győzelmet, mert a mint előbb le nem tudták győzni egymást, most meg egymást verték le. Ocskay mellén találva, paripája nyakára borult. Kebléből és szájából patakzott a vér. S a hű ló, mintha csak érezte volna gazdája vesztét, fájdalomosan fölnyerített, hirtelen megfordult s vitte lovagját egyenesen a kurucz táborba.

Bottyánt a golyó oldalt találva, belefuródott a hátgerinczébe. Görcsös kézzel húzta meg a kantárt, a mén fordult és berobogott a nyitott kapun keresztül Zólyom városába.

Mindakettő győzött s le lett győzve, kié legyen hát már most Zólyom városa?

Az bizony a kuruczé lett: Pierre de Guethen, az alparancsnok, föladta azt; nem volt mellette Bottyán, a nyakas magyarba oltott labancz, ki megakadályozta volna benne.

Lakásán feküdt. Három nap alig volt magánál. De hogy harmadnap künn az utcán fölarsantak a győztes ostromlók tárogatói, akkor kiugrott az ágyból s haraggal kiáltott föl:

— Hozzátok a lovamat!

Késő volt már minden. Az őrség szabad elvonulás mellett megadta magát. Bottyán még kocsit is kapott Ebeczky Tamástól, hogy azon, sebesült léte, könnyebben elmehessen Újvárig. Mert hát a lelke nem akart belőle kiszakadni.

Mielőtt útnak indult volna, elment a kurucz tábornak ama helyére, hová a halottakat szokták temetni és kereste Ocskay sírját. Dombot talált eleget, itt-ott kereszt is volt egyik-másik fölé dugva, melyre az alatt a földben szunnyadó szabadsághősök neveit írták; de keresztet, melyre Ocskay neve lett volna faragva, olyat hát nem talált.

Bizonyosan csak most készül az még. Úgy is dukál, hogy a derék leventének különbet állítsanak s míg azt megfaragják az ácsok, abba persze több nap is belerí.

No de ha nem is tudja, hol nyugszik a bátor vitéz, az imádság azért megfogja találni ott fenn valahol a fellegek fölött. Bottyán lehúzta sastollas kalapját a fejéről, ráhúzta kardja markolatára, félkönyökkel maga is arra a markolatra támaszkodott s ezután kulcsolt kezekkel elkezdett imádkozni.

Ez volt talán az első eset, hogy labancz kuruczért imádkozott. Ha valaki látja, talán sírva fakadt volna.

Pedig látta valaki. Bottyán még nem végezte be imáját, mikor valaki vállára teszi kezét. A bajnok megfordul, pár lépést hátrál s megrettenve mered maga elé ijedt tekintetével.

Ocskay állott előtte.

Bottyán azt hitte, kísértetet lát maga előtt. Pedig dehogyan látott kísértetet, a kurucz hős volt testül-lelekestül, ugyanaz, kit három nap előtt megölt, de kinek vas mellén nem tudott a golyó keresztünyargalni. Ott állott kicsit halványan a sok vérvesztéstől, de büszke tartással, csak szemében lakott valami megindító érzés, mély megilletődés, kimondhatatlan hála és köszönet...

Némán nyújtotta oda viharedzett kezét Bottyánnak.

Ez megragadta s őszinte barátsággal rázta meg. Azután ajka önkénytelen bensőséggel rebegte:

— Tehát Isten azt akarja, hogy tovább is küzdjünk még.

— Azt akarja — felelt Ocskay érzéssel — hanem most meg én imádkozom s ha az ég Ura meghallja az én imádságomat, akkor egy sorban fogunk harcolni ezentúl s a pokol kapui sem fognak erőt venni édes hazánk szent szabadságán.

Bottyán elfordult. Köny lopózott pillái alá; mondani akart valami, de meggondolta magát, megindult s mintha titokzatos rém kergette volna, ingó léptekkel sietett vissza a városba.

III.

A CZIGÁNYASSZONY.

Mikor ő felsége a római császár báró Kuckländer Ferenczet nemes Esztergom és Komárom vármegyékre hadtestparancsnokul kinevezte, akkoron a méltóságos bárónak első dolga is az volt, hogy belekötött a cigányasszonyokba. A kuruczok Esztergom kivételével fölverték ugyan már az egész vidéket, hanem Kuckländer úr tanácsosabbnak tartotta a kuruczok helyett a cigányasszonyokkal bajlódni, mert ezek, tetszik tudni, nem csúfolják föl olyan hamar az embert. A kuruczokkal csak hadd vesződjék tekintetes Bottyán János úr, ki ugyancsak a császár kenyerét eszi és semmiben se különbözik Kuckländer uramtól, lévén mind a kettő testestül-lelkestül labanczezredes.

Szóval a német mindjárt a könnyebbik végét fogta a dolognak. Szépen meghuzta magát Esztergom falai között s míg Bottyán kollegája portyázásokkal vitézkedett a lázadók ellen, addig ő rendeleteket eregetett ő felsége felsővadászi Rákóczy

Ferencz nagyságos fejedelem mindennemű hive ellen. S minekutána a cigányok is ilyeneknek találattak (a hol egy volt, mind kurucznak vallotta magát), annak okáért meg kellett azokat is rendszabályozni.

Kuckländer parancsnok úr tehát kiadta tilalomlevelét a jövendőmondó javasasszonyok ellen. Szépen meg volt abban írva, mennyire alávaló s az ördög czimboraságát föltételező mesterség lett legyen a kártyavetés, meg a tenyér vonásaiból való jósolás; annak okáért, a ki ebben a dologban vétkezik találtatik, büntetése első esetben tiz bot lészen s ha pedig ismételten is tetten éretik, akkor pallos vagy kötél pusztítsa ki az olyan máglyára való boszorkányokat a világból.

S ez a rendelet iszonyatos félelmet keltett a kuruczok fekete hívei között. A kártyák eltűntek s míg maguk a mórék tovább muzsikáltak, addig a cigányasszonyok ezután csak koldultak. A labanczezredes megfosztotta őket becsületes kenyérkeresetüktől.

Hanem azért akadt olyan is közöttük, ki füttyöt hányt a labancz tilalmának. Akárhány vitézebb lélek ezután is csak úgy megmondta a jövendőt, mint annak előtte, azzal a különbséggel mégis, hogy míg előbb mindig hosszú harczokról és háborúkról beszéltek, addig ezentúl a jövendőmondásuk min-

dig oda lyukadt ki, hogy nemsokára már a kurucz leszen az úr ebben a szép országban, minden labancztábornok pedig pokolra veszekedik hadseregstül s maga a császár is csak úgy menekszik meg, hogy adófizetője lesz ő felségének, Rákóczy Ferencznek. Bercsényi, hogy megvette Csábrágh várát, előbb meg sem is áll vitéz hajduival, míglen csak a nagy labanczvárost, Bécset föl nem veri. Abba pedig hat hét se telik bele. Szóval olyan úr leszen még a magyar a világon, a milyen Attila öregapánk óta csak álmában volt s akkor is csak minden százesztendőben egyszer.

Ilyen és hasonfajta jövendőt mondtak a labanczok uralmával elégedetlen és különben is iszonyatosan neki dühödött cigányasszonyok. Hanem azok közül is legjobban ki tudta cifrázni Dinka.

Hogy ki volt az a Dinka, hol volt a hazája, kitől kapta a nevét s honnan vette a tudományát, azt csak az Úristen tudná megmondani. Az emberek azt tudták róla mindössze, hogy először cigányasszony, másodszor meg, hogy olyan jövendőmondó, kihez fogható még a szultán udvarában se találkozik, az pedig az egész világról hordatja össze a legtudósabb javasasszonyokat. Jární mindenütt járt, egyik nap Léván vetett kártyát, másnap már Esztergomban nyomta a kilincset, hogy harmadnap Zselizen gyógyítsa a korcsmáros fiát. De legtöbbet

látták Nyerges-Ujfaluban. Úgy látszik, a bölcsője mégis csak itt ringhatott valahol, mert hát különben ugyan mit keresett volna olyan sokszor Nyerges-Ujfaluban?

Mint mondtuk tehát, ez a Dinka csöppet se törődött Kuckländer uram tilalomlevelével. Csak annál is inkább mondotta a jövődőt. S hozzá a zsiros kártyájából rendesen olyan borzasztó dolgokat olvasott ki a labanczokra, hogy a szodoma-beliek még szerencsésen jártak a boldogtalanokhoz képest, pedig hát, mint talán tetszik tudni, azokat az Úristen kénköves tűzesővel pusztította ki a világból.

Nem csoda, hogy végtére Dinka asszony viselt dolgairól Kuckländer uram is hallott félfüllel valamit. S a német báró nem teketóriázott sokat, hanem egyszerűen kiadta a parancsolatot, hogy azt a boszorkányt fogják el, a hol csak érik.

Nosza megindult a hajsza szegény Dinka ellen. Hanem ez a fehérnép, akárcsak az ördöggel trafikált volna, mikor az egyik faluban keresték, akkor bizonyosan a szomszéd községben vetett kártyát. Hajszolták teljes három hónapon keresztül, míg végtére azután kézre tudták keríteni.

Vitték egyenesen Esztergomba Kuckländer báró elébe.

A város parancsnokának pedig akkoron éppen úri

vendége vala nemes, nemzetes és vitézlő Bottyán János labanczezredes érdemes személyében. Ki is, hogy hallott volna a messze vidéken hírre vergődött Dinka asszony elfogatásáról, mód nélkül kíváncsi volt annak színét látni. Egyben mindjárt kérte is méltóságos ezredes kollegáját, vezettetné elébe, a miért kedvére traktálhasson vele.

Kuckländer uram szívesen teljesítette a kérelmét s mindjárt tulajdon lakásába hozatta a vén szipirtyót.

Megtört fehérnép volt, ötven-hatvan esztendővel a vállán s ezer ránczczal olajbarna arczán. Csak a szemében lakott valami különös, titokzatos tűz, mely félelmet, mondhatnók, bizonyos tiszteletet gerjesztett a nézőben. S ha azokat a szemeket valakire ráfüggesztette, akkor mintha a lelke fenekéig futott volna velük. Jóformán ezzel a vasvilla-nézéssel köpesztette ki a sziveknek és veséknek titkait.

Most is Bottyánt nézte, nézte, de rettenetesen. Le nem vette volna az ezredesről pillanatra is a szemét. Még mikor Kuckländer fartatni kezdte, hogy mi okból szegte meg az ő tilalmát, még akkor is Bottyánra feledkezett a tekintetével.

A német parancsnok kezdett dühös lenni. Még feleletre se méltatja az alávaló boszorkány. No megállj, vén satrafa! gondolta magában, majd beszélsz te. Megállj csak.

Bottyán észrevevén kollegájának toporzékoló dühét, odaszólt neki:

— Ne mérgelődjék kigyelmed.

— Ne mérgelődjem? — felelt az remegő hangon — de hiszen csak látja, hogy ez a bestia még most is ujjat akar velem húzni? Csak rám se hederít. Tíz helyett húsz botot diktálok neki.

— Ne olyan hirtelen, parancsnok úr — csitította Bottyán a hörcsögös kicsi embert — hiszen kérdés, vajon rászolgált-e az első tízre. Próbáljuk csak először kihallgatni.

— Próbálja a veszedelem. Szót se pazarlok már rá. A hajdukat hivatom, hadd húzzák a deresre.

— No hát akkor engedje meg kegyelmed, hogy én hallgassam ki s kivételesen én lehessenek a bírāja. Nos, átengedi?

— Nem bánom, hanem a húsz botból ne engedjen neki, azt kikötöm.

— Ha rászolgált, valamennyit megkapja — biztosította Bottyán a németet, azután a javasasszony felé fordult, ki még mindig őt bámulta.

— Mi a neved? — kérdezte tőle.

— Dinka — volt a válasz.

— Mi a mesterséged?

— Kártyát vetek.

— S tudod, hogy az tilos az újabb időben? — folytatta Bottyán.

— Tudom — felelt röviden Dinka.

— Hát akkor miért nem hagyod abba azt a csúnya mesterséget?

— Jaj, csókolom a nagyságos úrnak a kezsit-lábát, hogyan hagyjam, mikor az énnekem a kenyérem. Olyan kenyérem, mint a nagyságos uraknak a háború.

— Jól van, Dinka, elhiszem én azt, hogy a kártyavetés a kenyéred. De ha egyszer tudod, hogy ily úton kenyeret keresned nem szabad, miért nem nézel más foglalkozás után? Tudod-e, hogy a méltóságos báró úr nagy úr, akasztófára húztatja, ki akaratának ellene szegül?

— Az Úristen még nagyobb úr — felelt Dinka higgadtan — az is törvénybe tette, hogy embert nem szabad ölni s lám, még sem akasztja föl a nagyságos urakat, miért annyi kuruczot kipusztítanak a világból.

Bottyán nem tudta hamarosan, hol folytassa, úgy meglepte az egyszerű cigányasszony természetes okoskodása. Rövid szünetet tartott s azután újból elkezdte.

— De te, Dinka, azt mondják, te nagyokat hazudol.

— Nem hazudom én, kegyelmes uram.

— Tehát csupa igazat mondasz?

— Igenis, megkövetem a nagyságos urat.

— És honnan tudod, hogy a mit mondasz, az mind igaz?

— Tudom! — volt a biztos válasz.

— Az ördögökkel czimborálsz talán?

— Még egyet se láttam. Hanem azért a nagyságos úrnak is megmondom az igazat, mutassa a tenyerét.

Az öreg néember Bottyánra függesztette azt az átható tekintetét. Az ezredes szinte megrázkódott annak a pillantásnak különös hatása alatt s mint a kinek akarata nincsen, engedelmeskedett: odanyújtotta Kuckländer úr rettentő megbotránkozására Dinkának jobb kezét.

A jósasszony beletekintett a tenyerébe, sovány mutatóujjával végignyargalászott két-három főbb barázdán s egyszer csak hangos kacajjal fölkiáltott:

— Tudtam, persze hogy tudtam. Itt áll ni... Ez a két vonás, hogy keresztezi egymást! A napnál is világosabb.

— Aztán mi volna napnál is világosabb? — kérde Bottyán János labanczezredes felköltött kíváncsisággal.

— Az, hogy a nagyságos úr félesztendő után már kurucztábornok lesz és minden labanczot kiver az országból.

Bottyán hangos hahotába tört ki. Tetszett neki, mód nélkül tetszett neki Dinka bizarr jövődölése.

Nem úgy Kuckländer.

A német eddig széken ült, úgy hallgatta végig, kollegája hogyan traktál a vén satrafával, hanem arra a jövendőmondásra úgy fölugrott, akárcsak puskapor robbant volna föl széke alatt.

— Hajduk! — ordította magánkívül dühében — hajduk, csak ide! Kötelet a nyakára a vén szipirtyónak... Adok én neki labanczokat, a császár fölséges ármádiáját kiveretni az országból!

S az ajtón tényleg berontott öt-hat marczone katona.

Bottyán abbahagyta kaczagását s komolyra változott ábrázattal lépett Kuckländer mellé. Megfogta karját s azt mondta:

— Ereszsze el kegyelmed azt az asszonyt, hiszen csak látja, hogy bolond, valóságos futóbolond!

— Bolond! — kiáltott Kuckländer még mindig magánkívül — huszonötöt neki, az majd belezökenti eszt a csapásba.

— És félkegyelműt is büntetne kegyelmed? — kérde Bottyán szemrehányó hangon. — Piha!

Kuckländer uram erre szinte zavarba jött és habozni kezdett. Remegett a fölindulástól. Isten látja lelkét, szívesen föl húzta volna a vén satrafát az első szögre. De hát mégis, ha bolond, ha csakugyan bolond, a mint hogy az is, annak is kell lenni, különben nem beszélhetne az ő füle hallatára olyan

vadakat, hogy Bottyán, a labanczezredes, fogja kiverni a császár vitéz hadi népét ebből az országból; szóval, no félkegyelmű asszonyt csak még se botoztathat meg. Olyan nem katonához illő dolgot még se vehet a lelkiismeretére. Odaszólt a hajduknak:

— Vigyétek előlem, ne lássam többet. Ki kell dobni a boszorkányt a városból!

És kidobták.

A két ezredes magára maradt. Kuckländer még mindig fujtatott, Bottyán János pedig azon rágódott folyton, ha vajjon olyan bolond volt-e az az asszony, a milyennek képzelték?

IV.

LAKATOS JUDITH ÁLMA.

Bottyán Jánosné, született Lakatos Judith szalma-özvegysége napjaiban husvétvasárnapra virradó éjjel álmot látott. Olyan álmot, hogy nyomban megborsózott a háta tőle. Úgy tetszett neki, hogy kebelén szelid bárány nyugoszik s ő azt becézte, becézte és ölelgette kimondhatlan szeretettel. Hanem az emberek megirigyelték boldogságát, eljöttek és leszakítván kebléről a bárányt, két első és hátsó lábát összekötözték, hogy a vágóhídra vigyék. De a java csak most következik. A szelid állat bilincseiben megrázta magát és egyszerre ragadozó farkassá változott. Az emberek azonban így sem akartak megijedni tőle, mert a vashékok úgy is elég erősek voltak, hogy a bárány farkaslétére se szabadulhasson tőlük. A fogoly esennen nézett Judithra és Lakatos Judith megpróbálta bilincseit amúgy pusztá kézzel széttörni. Az emberek nevték erőlködését és nem bántották. Szegény Judith pedig már-már kétségbeesett s ime jön egy toprongyos cigányasszony,

ráolvas a fogoly farkasra, bilincsei mint a káprázat maguktól lehullanak s a megszabadult dúvad éles fogait csattogtatva ráveti magát ellenségeire.

Eddig az álom, mert Judith fölébredett. Homlokán csöppökben állott az izzadság, szive még sajgott az átszenvedett félelem és szorongás hatása alatt. Kiugrott az ágyból és izgatottan futott föl-alá hálószobájában.

Mit jelenthet ez az álom? Pedig jelentenie kell valamit, különben nem jött volna husvétvasárnapra virradó éjszaka. Az álom rendesen szerencsétlenségnek szokott előhírnöke lenni. Talán nem az ő urának, Bottyán Jánosnak esett baja? De hiszen az egyszer nincs is csatában. Savojai Eugentől pátens jött részére, hogy sietséggel menjen Veszprémbe, Tolnába s fogadjon a császár kenyerére annyi embert, a hányat csak talál. No és Bottyán, a labanczezredes el is ment. A kurucz egész Dunántúl nem is mutatja még magát ez idő szerint, azok részéről tehát semmiképen se botolhatott valami veszedelem Lakatos Judith hitese urába. Hanem történni történt valami, okvetlen kellett történnie valaminek. Még ezer szerencse, hogy cigány is van a dologban, mert cigányról álmodni mindig szerencse.

És hozzá Bottyánné, mintha ismerte volna azt a cigányasszonyt. Jól emlékszik rá. Két-három héttel ezelőtt történt, hogy végigmentek Esztergom utcáin

s mikor kiérték a vízi kapú felől, akkor cigány-asszony törtetett feléjük. Megragadta urának kezét, össze-vissza csókolta s azt mondta:

— Ne feledje el Dinkát, Dinka tud hálás is lenni.

Azzal aztán a faképnél is hagyta őket. Judith megkérdezte férjétől, kicsoda, micsoda lett légyen az az asszony s akkor Bottyán János elmesélte neki, hogy éppen aznap mentette ki Kuckländer kezei közül, ki mindenáron meg akarta botoztatni, a miért neki, vagyis Bottyánnak azt merte jósolni, hogy pár hónap múlva kurucz lesz és kuruczczá lévén, minden labanczot kiver majd az országból.

A dolognak nevetni lehetett volna, de egyiküknek se volt valami roppant nevető kedve. Komolyan, saját gondolataikba elmerülve haladtak tovább. Szóval sem törte meg egyikük is a beállott csöndet.

Lakatos Judithnak attól fogva sokszor eszébe volt a cigányasszony, habár egyszer se látta utána többet. S lám ma álmában megint ő jelent meg neki. Jól kivette, megismerte; ki arra a farkasra ráolvasott, az Dinka volt, Dinka, a vén cigány-asszony. Hej, ha itt volna valahol a közelben, talán még meg is fejtené az álmát. Hanem hát szegény nem teheti be lábát Esztergom városába. A helyőrség parancsnoka, Kuckländer uram kidobta onnan minden időkre.

Szegény Lakatos Judith bizonyosan halálra évődik

álma miatt abban a szép sarokházban, az éneklő-kanonok szomszédságában, ha Bottyán uramnak véletlen eszébe nem találna jutni még aznap szerető hitestársához betoppani.

Beállított hozzá, még pedig ép erőben, egészségben. Judith hiába vette olyan biztosra, hogy az ő urával valaminek történnie kellett. Dehogyan történt vele valami. Egyszerűen végigverbuvált két-három vármegyét s most virágosabb kedvében tért haza sokkal, mint a milyenben útnak indult. Szóval no újabb időben kezdenek már az álmok is hazudni.

Bottyánné kimondhatlan örömmel fogadta kedves férjeurát, szeretettel csimpaszkodott a nyakába s első dolga is az volt, hogy elkezdte mondani neki, mit álmodott az éjjel. Bottyán, az edzett katona, megnevelte az asszony gyermekes félelmét, babonás magyarázatait s hogy felesége végül befejezte a fölébredésénél, akkor a labanczezredes csókot nyomott Judith ajakára, mondván:

— Ne félj semmitől is, galambom, kurucz kell oda, ki engem megköttözön. No de most úgy is itt maradok jó ideig a császár hivei között. Esztergom jól meg van erősítve, ellenség közelünkbe se férhet.

Alig végezte szavait, mikor az ajtó előtt kardcsörtetés hallatszik, az egyik szárny kopogtatás nélkül megnyílik s a küszöbön egész csapat fegy-

veres katona jelenik meg. Vezetőjük, egy tiszt belép s minden teketória nélkül kijelenti:

— Ezredes úr, a császár nevében ön foglyom. Kövessen minket.

Bottyán első meglepetésében szóhoz se bír jutni. Csak azután kérdi némi gyanakodással:

— Komolyan beszél, kapitány úr?

— Kuckländer várparancsnok úrtól meghagyásom van, hogy önt elfogjam. Ismétlem, lesz szíves követni.

— Megteszem — tört ki haraggal Bottyán — előbb azonban tudni akarom, mivel vádolnak! Nem mondaná meg, kapitány úr? — fordult félig gúnyosan a tiszthez.

— Igen szívesen, ha parancsolja, ezredes úr. Önről be van bizonyítva, hogy a rebellisekkel traktál.

— Hahaha! — kaczagott föl keserűen a vihar-edzett vitéz. — Gyanúsítanak... Engem is már gyanúsítanak.

Lesz szíves követni — mondta már harmadszor is a tiszt.

— Megyek, megyek, csak feleségemtől hadd bucsúzzam előbb.

Odalépett az egész testében remegő asszonyhoz, szívére vonta, megcsókolta s gúnyos kacajjal mondta:

— Mégis való, a mit álmodtál, kedvesem. Érzem,

a bárány kezd már farkassá változni. Ne félj, szívem, velünk az Isten, addig pedig imádkozzál és élj boldogul! — Indulhatunk — szólt azután oda a poroszlókhoz.

Előre lépett, a katonák közrefogták és megindultak. Bottyánné pedig hangos sikoltással elterült a földön. Elájult szegény.

Úgy volt, a hogy a tiszt mondotta. Bottyán Jánost, azért fogták el, mert hűtlenségi gyanuba keveredett. Bercsényi ugyanis minden áron a fölkelők sorában szerette volna látni Bottyánt, a kiváló katonát s azért már a zólyomi kapituláció alkalmával ő fölsége, II-ik Rákóczy Ferencz által kinevezette kurucztábornoknak. Hanem Bottyán visszautasította a kinevezést. A kinevezési okmány pedig valahogy báró Károlyi Sándor levelei közé került. Glöckelsberg szatmári várparancsnok időközben ráütvén a híres kuruczgenerális fészkére, Nagy-Károlyra, annak minden iratait zsákmányul ejtette. Azokból azután kitünt, minémű jószándékban sántikálnak a fölkelők Bottyán labanczezredesnek érdemes személye irányában, Kuckländer pedig nem sokat huzavonázott, hanem a terhelő jelentések alapján az épen Esztergomba, nejéhez érkezett kollégáját egyszerűen elfogatta. Ő lássa azután, hogyan mossa magát majd tisztára.

Bottyán hiába hivatkozott ártatlanságára, azt csak

a fölkelő vezérek, nevezetesen gróf Bercsényi Miklós bizonyíthatta volna legjobban, a kurucztábornoknak azonban nem ment el minden hajszála, hogy Kuckländer uram kedvéért Esztergomba menjen s maga fusson bele mindjárt a vasvillába. Majd elmegy oda is, de előbb kiveri onnan a labanczot. Annak következtében azonban Bottyán ügye semmi-hogyan se tudott dülőre jutni. Kihallgatás hihallgást ért, jegyzőkönyvet annyit vettek föl, hogy ökrös-szekérre valót szállítottak belőlük Bécsbe, abba a sok protokollumba meg úgy beleveszett az igazság, hogy vitézlő Bottyán János uram csak tovább senyvedt a börtönben. És mindezt az ő derék kollégáinak, a labanczoknak köszönhetette, kiknek ügyét annyira szíven viselte mindezideig, hogy kész volt bármely pillanatban életét és vérént ontani a császár hűségéért.

Hej, be nagy bolond is volt ő, igazi kötözni való bolond.

Mérhetetlen keserűség lakozott szívében. Farkassá változott már, még a fogát is tudta vicsorítani, épen úgy, mint az a vadállat, melyet az ő felesége, Lakatos Judith látott álmában. Hanem bilincseit megtörni annak daczára se tudta; fogoly volt ő, elhagyott szegény fogoly. Észébe jutott közbe Dinkának, a cigányasszonynak jövendölése, hogy ő fogja kivenni a labanczokat az országból... S mikor ez észébe jutott, önkénytelen ököltre szorította két

kezeit. Azt akarta vele mondani, Isten látja lelkét, beh szívesen megtenné. Kuckländeren magán kezdené s azután hajtáná valamennyit maga előtt bagázsiasztul, hogy porzanék bele az országút. Hanem hát mihaszna! Mihaszna, hogy ő szívében-lelkében már kurucz, mikor amúgy meg fogoly, elhagyott szegény fogoly!

Elkeseredésében sokszor elkerítette a lomha lábon járó császár igazságának azt a bánatos tagadóját. Bárki mit beszél, a kuruczigazság százsorta külön annál. A kuruczoknál nem soká veszekednek senkivel: a vádlottat egyszer kihallgatják s azután vagy kötelet tekernek a nyakára, vagy pedig Isten nevében futni hagyják. Mert ha minden gazembert vagy labanczot olyan soká faggatnának, mint Kuckländer ő vele teszi, akkor II. Rákóczy Ferencz verbunkosai akár esztendeig csak börtönőröket szerződtenének folyton s jóformán fiahajdu se maradna, kívül Bercsényi, Károlyi, Balogh, Csajághi, szóval mindmegannyi kuruczgenerálisok és brigadérosok a labanczot megkergezzék.

Hej, csak ő szabadulna egyszer abból a börtönből! Megcsörtetné a kardját ő is, de úgy, hogy egy regimentre való labanczot nyomban kirázna a hideg tőle. Hanem fölötte az ég, úgy látszik, már teljességgel beborult. A bírák indokoltnak tartották a gyanút s Bottyán Jánost Bécsbe vitetni rendelék ő

felsége a római császárnak tulajdon színe elébe. Ott azután fejére diktálják az ítéletet.

Botyánnak úgy tetszett, akárcsak a lélekharangot húzták volna meg szegény fejének annak a szentencziának hallatára. Bécsbe kísérik! Inkább a pokol tornáczára, mint abba a nagy labancz városba.

A pokol tornáczából kiszabadulhat az ember gyereke, Lázár is onnan került vissza, de az a magyar, kit vasraverve fogolyképen Bécsbe visznek egyszer, az hát megveszett már, onnan úgy nincsen szabadulás, mint a kánikulai melegségtől nyáron: bárhova futsz, mindenütt utólér.

Azaz ni... Mégis... Hiszen Rákóczy Ferenczet is vasban kísérték nemrég Bécsbe. Őrizték, mint a szemük fényét s lám most mégis ő veri nevetve a hátukhoz a magyar virtusnak rezes buzogányát... Csakhogy az más... Az egészen más... Rákóczyért egy nemzet imádkozott, egy a szolgaság jármában gyötrődő egész nemzet ajakáról tört fel az ima az Úristen magas trónusához Rákóczy Ferencz szabadságáért. S az Úr meghallgatta népének könyörgő imáját.

De hátha Bottyán Jánosért is imádkoznak? Imádkozott Ocskay, kivel Zólyom előtt megverekedett, imádkozott érte, hogy vezesse az Ég majdan a szabadság harczosai sorába. No meg az ő felesége, az ő szerető felesége talán nem imádkoznék érte?

Bottyán egészen megkönnyebült. Kezdett hinni. Jöjjön, minek jönnie kell, gondolta magában. Erős lélekkel akart farkasszemet nézni a jövőnek számára föntartott titokzatos rendelkezéseivel.

Egyszer csak megnyílt a börtön ajtaja megint, poroszlók fogták újból közre s megindultak vele Bécs felé.

Novembert írtak a kalendáriumban. Az ősz rég letarolta a virágokat, miket tavasszal még fakadni látott, a többi időt a börtönben vesztette el életéből. Hervadás köszöntötte mindenfelől, hanem az ő szívében mégis mintha új tavasz fakadt volna. Nem akarta elhinni, hogy a természet akkor kezdjen lemondani, mikor az ő szívében éppen a remény bimbója akar meghasadni. S lám a hulló levelek között mosolyogva játszik még a meleg napsugár, mintha az is meg akarná hazudtolni a hervadást, mintha az is ébredő tavaszról beszélne.

Hallga! A távolból morgás hallszik, a szemhatáron sötét felhők kelnek, méhükben meg-megvillan egy tüzes csillám; igen, lám égiháború készül, tisztán hallatszik már minden villanásnak haragos dőreje.

Égiháború s az emberek mégis novembert írnak!... Azt mondják, két nappal mult már Minden-szentek. Nem lehetséges az, az égiháború is tavaszt hirdet, vagy csoda történik talán a természetben?

És csakugyan kitört az égiháború. Dörgés-dörgés

követ. A vihar utóléri őket. Jó, hogy elértek már Nyerges-Ujfaluba; ott menedéket találnak földalatt.

A plébániára vitték a foglyot.

A házigazda teremti nekik vacsorát. Bottyán jóízűen falatozik s utána csöndes álmra hajtja fejét. Egy ór benn a szobában, kettő az ajtó előtt. Az ablak alá is került volna strázsa, hanem kutya áll ki ilyen átkozott időben a szabadba: fél percz alatt bőrig áznék, hiszen úgy esik, akárcsak vödörből öntenék. No meg úgy sincs mitől félni. Bottyán, ha csak boszorkányok el nem lopják, ki nem szabadul a labancz körmei közül. Az ablak rostélyán épen, hogy csak a kezefejét tudná kidugni.

Az őt ott a fogoly szobájában nyugodt lélekismerettel dőlt neki az ajtónak. Miért ne alhatnék ő is, hiszen künn strázsál még két pribék, virraszszanak fölváltva azok. Ha nyitják az ajtót, akkor úgylis hátbavágják s arra kétszerkettő, hogy fölébred. A mennydörgés olyan kedves altató nóta, lám a fogoly is mint alszik, kár volna a dolgot utána nem cselekedni.

Az őt feje mellére hanyatlott s nyomban kísérteti hortyogásra gyujtott.

Bottyán pedig fölébredt. Olyan nyomasztó nehéz álma volt: azt álmodta, hogy földrengés állott be, a föld megnyílt és elnyelte őt. Pedig semmi sem

igaz belőle. Hallgatózik, semmi nesz, csak az ő hortyog s az ég dörög, mintha kartácscsal ágyuznának.

S mégis a fogoly egész valóján olyan különös izgatottság vesz erőt. Mintha hallaná az őserőket, mint düljék a földet lábai alatt, mintha óriási vakondok végeznék munkáját a fonásból készült ház nyomorult fala alatt.

Most villám gyul az égen, rágyogó fénye bekandikál az ablakon s nappali derűt hint széjjel a szobában. Bottyán fölugrik az ágyban. Hogyan? Jól látta? Vagy csak képzelődik? A föld mozog az ágya végében, mozog és beomlik. Csak gyujtana már az Úristen villámot megint, hogy megtudhassa, ébren van-e, vagy mégis álmodik? ... Olyan kínos a bizonytalanság...

Hah! Valaki megragadja kezét. Bottyán fölkiáltana ijedtében, de befogják a száját s fülébe súgja egy ismeretlen hang:

— Ne félj! Megmentésedre jöttem. Perczig se késs, hanem kövess!

A fogolynak nem volt ideje gondolkodni, az a kéz, mely megragadta, húzni kezdte s ő akarat nélkül követte.

— Feküdjél le s azután fejjel előre! — súgta kísérője megint.

Ebben a pillanatban megint villámlott s Bottyán

a fal mellett tátongó lyukat vett észre a földben. S a dolog már rémleni kezdett kicsit előtte.

Lázás idegességgel szorította bele széles vállát a nyílásba. Elég tágas volt; elért benne. Azután négykézláb megindult előre. Alig mehetett másfélölnyire s már vizesülni érezte a földet kezei alatt, még odább födetlen fejét nedvesítette meg valami: a szakadó eső. Bottyán kiért már a szabadba.

Most kezét nyújtja valaki s kiemeli a föld nyílásából. Herkulesi marok volt, annyi bizonyos, úgy bánt vele, mint egy gyerekekkel.

— Perczet se veszítsünk! Utánam! — szólt félhangon s kezdte vonni Bottyánt maga után a zuhogó esőben.

— De hol maradt a másik? — kérdezte az ezredes szinte akaratlan.

— Ne bántsa azt. Dinka meg tudja magát menteni.

— Dinka? — tört ki Bottyánból a meglepetés — hát kik vagytok ti, hogy érettem annyit kockáztattok?

— A te adósaid — felelt a másik — Dinka most fizeti neked vissza, a miért Kuckländer kezeiből kimentetted. Én meg Dinka fia vagyok, ketten ástuk alá a viharos éjszakában a ház falát. Hanem most csak gyere, uram, a Dunán készen áll a sajka, csak ha a túlsó oldalon leszünk, ott nem bánt már a labancz.

A villámlás elmúlt, az eső azonban szakadt. Sötét volt az éjszaka, mint valami óriási halotti lepedő. Dinka fia mégis biztosan vezette Bottyánt. Leértek a Dunára, beleugrottak a sajkába s aztán erős kézzel hajtották a túlsó oldalra.

Bottyán János tehát szabad volt. Lakatos Judith álma beteljesedett: a cigányasszony ráolvasott a farkasra s a dúvad haragos fogvicsorítással vetette magát ellenségeire.

Bercsényi október 12-ikén mutatta be Bottyán Jánost ő felségének, a nagyságos fejedelemnek Vihnyén, mint a legfiatalabb, de legreménytelibb kuruczot.

V.

LAKATOS JUDITH HORDÓJA.

Esztergomban, nem messze a szent Lőrincz-kaputól, némán szomorkodik egy nemesi kuria. Csak nem is oly rég hangos vigasság lakott még benne, hanem a labanczok kiköltöztették belőle; Bottyán János őbestert fogságban vitték Bécs felé. Elvitték Lakatos Judith férjét, el minden örömét a minden labanczok hatalmas fővárosába, hogy onnan a hír szárnyán bánatot és keserűséget küldjenek majd szegény asszonynak cserébe vissza. Bécsben másfél század óta bizony mindig csak szomorú aprópénzre váltották a magyar ember örömének bankóját, aranyát. Szegény Lakatos Judithnak se volt már csöpp oka reménykedni. Az ég hiszen beborult szegény férje s a Bottyán-kuria fölött.

A szomorú özvegységre jutott asszony odadüleszkedett az ablakra s onnan nézte az égen futó szürke felhőket. Pityergőre állott az ég szeme, de könye alighogy kicsordult, nyomban hópehelylyé fagyott és lihegve szálldogált a síró szellő hátán

végig a régi Duna-utczán. Olyan rívást cselekedett meg a szellő, hogy megborzongott rá a háta még annak is, kinek tiszta a lélekismerete, kinek nem kell újabb csapástól tartania, mint a szomorú özvegységre jutott Lakatos Judithnak.

A katonák lenn a kuria kapujában belehúzták magukat a piroshajtókás köpenyükbe: úgy védekeztek a Mindszent havának fagyos hidege ellen.

Igen, azok a katonák!... Azokat Kuckländer esztergomi várparancsnok állította a salva quardia elé. Lakatos Judith jól tudta, hogy miért. A fogságra veteit óbester feleségét kellett őrizniök. Mintha bizony ő vétett volna valamit, a miért szabadságától megfosztják, bánatában, szomorúságában is keserítik. Mit akarnak tőle? Miért tartják őt tulajdon kastélyában szomorú áristombban? Hiába, a magyar ember jussát megette már a kutya, mikor német diktált neki törvényt.

Lakatos Judith javában évődött szomorúságteli sorsával, mikor az ajtón kopogás hallatszik. Az óbester felesége azonban nem hallja. A kopogás ismétlődik s mert arra se kerül válasz, az ajtó csöndesen megnyílik.

Fiatal, barna arcú legény lép be szinte félénk csöndességgel. Hogy Bottyánnét észreveszi, kissé meghökkenve áll meg s ravaszul tekint körül. Azt várja, hogy megszólítsák. Pedig ki szólította volna?

Lakatos Judith lelke messze-messze kalandozott: nem tudta, mi történik körülötte.

A vendég egyet köhint, talán csak meghallják és észreveszik. De mert hiába volt az is, a barna legény kettőt-hármat csavarint a kucsmáján, melyet folyton kezében gyömöszöl s azután elkezd:

— Csókolom a kezsit...

Bottyánné ijedten kapja föl tekintetét s üveges szemmel mered az előtte állóra, ki nyugodtan folytatja:

— Csókolom kezsit, maga a nagyságos óbester né?

— Bottyán Jánosné vagyok — volt a válasz. — Hát te ki vagy? Mit akarsz?

— Csigány, csókolom a kezsit nagyságos óbester né asszonyomnak, tetszik látni, csigány vagyok, az édes anyámnak a fia.

— Jól van jó — hagyta rá Bottyánné — és voltaképpen mit akarsz?

— Én, kérem alázatsóssággal, semmit, hanem az édes anyám, azs akar valamit. Azst akarja, hogy jó hírt hozzsak nemzetes és vitézlő óbester né asszonyomnak.

Lakatos Judith rázni kezdte fejét. Annyit jelentett az, hogy ő neki hiszen hamarjában nem hozhat jó hírt a világon senkisé. A csigány, mintha elérgette volna a dolgot, nyomban fején találta a szeget egy kérdésével.

— Úgy-e, hogy az ura, az óbester után búsul a nemzetes asszony?

Bottyánné megemelte fejét s kíváncsian méregette a cigányt.

— Az után hát soh'se búsuljon, megkövetem alázatossággal — biztatta ez.

Az óbester né ideges mozdulatot tett. Hanem a cigány nem zavartatta magát s lelkesen folytatta:

— Ne búsuljon, ha mondom, mert az már kurucz.

— Kurucz? — kiáltott helyéről fölugorva az asszony.

— Igenis, kurucz és makula híja sincs a jó egészségének.

— De hiszen ő fogva van — veté ellen Lakatos Judith.

— Jaj! Dehogyan van az fogva — magyarázta ki magát a fekete legény — én meg az édes anyám ástuk alá a házs falát, hogy kiszabadítsuk az éjjel. S Nyerges-Ujfalunál át is vittem szerencsésen a Dunán. Eddig jó helyen vagyon a kuruczok között.

Az óbester felesége első pillanatra nyakába akart borulni a fiúnak, hanem a másik perczben már szinte fordult a ház körülötte. A hirtelen nagy öröm mámorossá tette. Ledőlt bőrös karosszékébe s hangos zokogásra fakadt.

A cigány darabig csak nézte, nézte, mit cselekszik az az asszony; föl nem bírta fogni észszel,

hogy sírhat valaki, mikor örömhírt visznek meg neki. Azért szinte boszúsan kezdte megint:

— És nem izsen az óbester úrnak semmit, minek-utána én most átmegyek a Garam mellé?

Bottyánné fölemelkedett, odalépett a fekete gyerek mellé s megragadta kérges kezét.

— Köszönöm, fiam, a jó hírt, az Isten megáldja jó szivedet az anyádéval együtt s ha átmegy, mondd meg férjemnek, az én hites jó uramnak, hogy szüntelen imádkozom érte.

— És talán küldene neki valamit?

— De mit vihetnél, te fiam, innen, hogy az ellenség észre ne vegye? Életeddel játszol.

— Viszem, ha kell, az egész kastélyt — kiáltott a cigány lelkesen — keresztül szaladok én azs ellenségnek: minden labancznak az eszén. Mit vigyek hát?

Bottyánné föl-alá járt. Gondolkodott. De nem-sokára megállott s azt mondta:

— Vigyél neki, fiam, egy hordó bort. Elviszed?

— Elviszem, csókolom a kezsit a kegyelmes asszony-nak s elviszem én azst, ha kell, a világ végére is az óbester úr után. Hanem magában mégis morfondirozott. Föl nem tudta fogni, milyen bolondot tesz az az asszony. Olyat küld férjének, miben minden kurucz úgy is bőviben vagyon. Hiszen bárhová mennek, pincze mindenütt akad s a pinczében bor.

Kár olyan haszontalan dolgot akkora messzeségre czipelni, mikor útközben meg könnyen megeshetik, hogy a szomjas labancz találja kiszopni.

Az előbb oly kihaltnak látszó házban egyszerre mintha sürgés-forgás támadna. Nyitják az ajtókat, szekrényeket, jönnek-mennek s mindenki mégis csak a pinczének tart végezetül.

Kuckländer katonái összenéznek künn a kapu előtt. Nem fér a fejükbe, mi lelte a ház asszonyát minden cselédségével együtt, hogy annyit járnak a pinczébe. Annyira megszomjúhozott talán szegény Bottyánné, hogy öten alig győzik czipelni korsószám a bort szomja eloltására? Vagy talán úgy is bánatát, mérhetlen szomorúságát akarja borba temetni? Könnyen megteheti, kinek olyan bora vagyon, melynek csak pusztá említésére is nagyot nyel az emberfia. Városszerte ismeretes, hogy a Bottyán-pincze egyedül áll a félvilágon, mi a kitűnő bort illeti. Csak azután a szegény öröknek is juttatnának valamelyes korsó erejéig. Parancsolatjuk vagyon ugyan a házbeliektől semmit el nem fogadni, de hát az est már szürke ködment húz a városra s azon, árgyirus szeme légyen Kuckländer uramnak, mondom, azon akkor se nyargal tekintetével keresztül. Ők bizony húznának a Bottyán borából egyet, hadd melengetné föl kissé annak izzó tüze a hidegben ellankadt tagokat.

S lám, nem elég, hogy úgy is már gyötri őket az ihatnám, most még kísérteni is kezdi őket valaki. A cigány állít a kapu alá, ménkü zöld korsó kezében; szüntelen emelgeti, minden áron ajkaihoz vinné azt az istentelen fazekat, hanem hát hasztalan: nem bír vele egyedül.

Az örök tátott szájjal nézik a legény erőlködését s a cigány végre szinte haraggal mordul rájuk:

— Mamlaszok! Hát nem tudtok segíteni? Hiszen csak látjátok, hogy magam nem bírok ezzel a teherborral!

A katonák összenéznek, egymástól kérnek tanácsot. Végre az egyik nekitámasztja a falnak hatalmas muszkétáját, megragadja a korsót s a helyett, hogy a cigány ajkához emelné, odaviszi társának.

Hatalmas «hurrah» volt a jutalma s a németek szopni kezdtek belőle mindközönségesen. A cigányt meg se kinálták. Csak mikor fogytán volt a kitünő nedű, akkor szólt oda neki a káplár:

— Ha megigéred, öcsém, hogy másik korsóval kerítesz számunkra, akkor nem bánom, ihatol te is.

És a cigány igérete. Esküvel bizonykodott, csak adjanak neki kortyra valót, hát ő kerít a vitéz katonák számára, ha mindjárt úgy kell is lopnia. Mert, tetszik tudni, épen fejtés áll a pinczében. Netto kilenczakós hordót töltenek meg a nagyságos Bottyán János óbester úr részére.

— Bolond cigány — szól a káplár — hiszen azt fogva vitték még tegnap Bécsbe.

— No persze, hogy persze, hanem aszért az óbester Bécsben is nagyobb úr, mint Kuckländer Esztergomban. Most is a császárt akarja megtraktálni, aszért kell neki az a fain bor. Ha meg végeleszen a traktamentomnak, akkoron az óbester urat kinevezik gyenerálisnak, eljön aszután Esztergomba és minden ellenségit fölakasztja.

— Ne mondd, cigány.

— Mondom bizs én. Ha sokat itt strázsáltok, keserítetek a nagyasszonyt, hát mérget esem, titeket is lenyakaztat.

— Csak nem bolondult meg — tört ki a káplár-ból a méltatlankodás szava — tehetünk mi róla, hogy Kuckländer báró minket ideállított? S aztán mi nem vétünk a nagyságos asszony ellen, csak itt álldogálunk.

— Tehettek mást is.

— Ugyan mit?

— Hogy ha azst a hordót sekérre pakolom, akkor egyitek mellém ülhet a bakra, legalább is a szent Lőrincz-kapunál nem állít meg a silbak. Pár kődobásnyira van csak asz mindössze, onnan éni már békeségben odább koczogok, ti meg visszagyühettek.

— És Kuckländer? Van tőle «passier-schein?»

— Kutyának kell Kuckländertől passier-schein. Maga szeretné meginni Bottyán minden borát, dehogy engedne azs belőle elvinni. Azután meg attól ti sem kapnátok.

A cigány megfordult s szaladva rontott vissza a pinczébe hatalmas korsójával. Nem tellett bele két percz és hozta már megint teli borral.

A korsó kézről-kézre járt. A labanczok ittak, mint a csap. S a mennyire az est sötétedni kezdett, úgy gyuladt a világosság a derék örök fejében. Iszonyú mód lelkesedtek Bottyánért s miközben az udvaron a cselédek a kilenczakós hordót csakugyan föl-emelték a szekérre, addig a labanczok csaknem összevesztek maguk között, ki üljön a kocsis mellé, hogy az óbester részére szánt bornak a szent Lőrincz-kapunál semminemű bántódása ne essék.

Végezetül a káplár maga vállalkozott egyik köz-legényével.

A szekér rakva állott. A hordóra még két-három helyen rámeszelték, hogy «Bécs». Elővigyázatból történt ez is, mert az az ártatlan szó valóságos villámhárító volt minden labancz-beavatkozás ellen. A mi küldemény Bécsbe volt címezve, azt dehogy merle volna bántani a római császárnak semmiféle embere.

A két katona fölkapaszkodott a szekérre, a czi-

gány meghúzta a gyeplőt s a két derék ló szinte vágatva rontott mindenestül az utcára.

A szent Lőrincz-kapunál az örök megállították őket, de hogy a két muszkétás labanczot a kocsis mellett megpillantották, csak a jelszót kérdezték. Kicsérélték s azt mondták rá:

— Passirt!

Mikor Bottyán János, az egykori labancz óbester Vihnyéről, hová II. Rákóczy Ferencz udvarlására ment, mint a nagyságos fejedelem generális tábori főstrázsamestere Selmeczre megtért, 1704. évi nov. 13-án már ott várta szerető feleségének küldeménye, a tisztességes hordó bor.

A tábornok végighallgatta a cigány jelentését, melyből megtudta, mennyire imádkozik az ő kedves hitestársa mindszüntelen az egek mindenható Urához testi-lelki boldogulásáért, mivégből is, hogy a küldött bor igazán egészségére vállják, azt neki tiszta szívből kívánja, azt azonban semmihogyan kisütni nem tudta, hogyan jutott szegény Judith arra a gondolatra, hogy neki épen bort küldjön. No dehát ez is a figyelemnek ténye, az igazi hitvesi szeretetnek megható bizonyítéka s mert Bottyán, mint újonnan kinevezett fővezér, úgy is épen összegyűjtötte hadainak minden tisztjét és kapitányait

kis áldomás érdekében, hát utóvégre még kapóra is jött a küldemény.

A hordót mindjárt csapra ütötték, hanem csodák csodája, csöpp kevés, de annyi se szivárgott belőle. Azt hitték, rossz a csap, kiütötték a dugaszt fölül s úgy próbáltak szopni belőle lopóval, de így se mentek azzal az átkozott hordóval semmire.

A tiszték összenéztek, Bottyán különösen csóválta a fejét — azt akarta vele mondani, ilyet sem ért még teljes életében.

— Verjétek le az abroncsokat — adta ki végtére a parancsot a tábornok.

Pillanat és megtörtént az is.

Feszíteni kezdték a dongákat.

Öt ember dolgozott fejszével, baltával, vésővel, míg végre a hordó engedett; nagyot roppant s a közepén ketté vállott, a tartalma pedig szétfolyt a padlón: csörögve gurultak szerte-széjjel a csillogó aranyok, aranyos csattok, tányérok, aranyos-ezüstös korsók, tálak, fegyverek, drága ékszerek s mindenemű kincseket érő drágaságok.

Ezeket küldte nemzetes Lakatos Judith az ő kedves férjeurának s épen csak ez volt, mit Bottyán János minden gazdagságából meg tudott menteni, mert a többire rátette kapzsi kezét Kuckländer báró, a labanczok pénzsóvár generálisa.

Bottyán meg volt hatva, szemébe könnyek gyüle-
keztek, úgy sóhajtott föl azután:

— Szegény Judithom, kedves feleségem!

Bizony, hogy szegény volt; ő nem pillantotta
már meg a kuruczok szabadsága napját, ott sor-
vadt el a nehéz labanczfogságban. Megemésztette
a bánat, megtörte a szenvedés s megvigasztalni
csak az Úristen vigasztalta meg, mikor tiszta lelkét
magához szólította az örök boldogságfényes honába.

VI.

SZÖKÖTT VŐLEGÉNY.

Két álló hétig sütöttek-főztek s végén mégis más ette meg az egész lakodalmat. Megették erőszakkal, mintha a vőlegény nem is nemes Vas vármegyének lett volna a viczispánja.

Elég különös, hogy úgy történt, pedig annak a vármegyének elég számbavehető tekintélye volt, úgy a labanczok, valamint a kuruczok előtt. Hiszen csak félesztendeje sincsen, hogy 800, mondd nyolc-százra való foghatós hajdut állított ki Vas vármegye nemes és vitézlő Kisfaludy György uram kapitánysága alatt II. Rákóczy Ferencz fejedelemsége mellett. És ebben a dologban nevezetes része vala szentgyörgyi Horváth Józsefnek, a vármegye akkori derék alispánjának. Ritka bátorság, valóságos kurucz virtus lakott a szívében, hogy a szövetséges rendek ügye mellett annyira buzgólkodott. És lám, mégis akkora respektussal sincsenek irányában, hogy a lakodalma napján hagynák legalább békeségben. A lakodalmát az utolsó morzsáig labanczok falták

föl s azok a labanczok annyiban voltak nevezetes náció, minekutána később kisült róluk, hogy való-ságos kuruczok.

Gabalyodott formája van igazán első tekintetre az egész históriának, pedig hát a világon nincsen egyszerűbb dolog annál.

Úgy történt, hogy szentgyörgyi Horváth József egy szép juliusi napon, mikoron is különben 1707-et írtak, megkérdezte az ő hivatalbéli társától, a nemes vármegye nemesek bírójától, Bús Imre uramtól, hogy voltaképen, miért is maradt ő legényember. És Bús Imre nem tudta azt megmondani. Csakhogy a «judlium» (Bús uram hivatalos neve) visszafordította a kérdést és meginterpellálta szentgyörgyi Horváth uramat az ő agglegénysége tárgyában, mire meg a viczispán maradt adós a felelettel. Csöndes melankólia vette bérbe a két jóbarát szívét, rágyujtottak — akkoriban, tetszik tudni, minden valamire való magyar ember tudott már pipálni — és hogy rágyujtottak, akkor meg pipaszó mellett hallgattak. A jó Isten tudja, merre csatangolhatott az eszük, akarom mondani, a gondolatuk paripája. Bizonyosan benyargalta a szép mult ezer emlékének tágas sivatagját. Valamikor lehetett talán virágos kert is az a sivatag, itt is, ott is kínálkozott számukra egy-egy fésző rózsza benne, hanem hát azt ők le nem szakították. Elég bolon-

dok voltak. Most látják még csak be. Most jut eszükbe egymástól megkérdezni, hogy hát voltaképp, miért is maradtak ők agglegények? No persze, hogy az ilyen kérdés után hosszú hallgatás következik, hallgatás, melyet csak a rangos puffantások mernek megtörni.

Hanem megtörte végtére Bús Imre is.

— Hej, barátom, viczispán, tudod mit? — kezdte határozott mozdulattal.

— No? — adott magáról életjelt a másik.

— Isten ucscse, mondok valamit.

— Hadd hallom már no.

— No hát izé, meg ne neved, de én azt mondom, ha neked volna valami vászoncselédféle hugod, hitemre, fura dologra szánnám el magamat.

Az alispán fölnevetett s úgy folytatta:

— Hunczut nép vagy te, Imre, most beszélsz, mikor már az utolsót is elvitték. Könnyű rabságra kívánczolni, ha meghalt a porkoláb. Hanem úgy nézz meg engem, hogy...

— No hogy?

— Hát igenis, hogy nekem külön virtusom vagyon. Mert hát igenis, azt akarom mondani...

— Hogy?

— Ne beszélj mindig közbe, még kiversz egészen a kontextusból. Mondok, tudod, neked volna egy leányasszony hugod.

— És azt vegyem el?

— Veszed a térdit, majd mindjárt bolondot mondok. Ide hallgass, gyerek. A mondó vagyok, adod, nem adod?

— Hogyan? — kiáltott föl Bús uram helyéről fölpattanva.

— Csak úgy, hogy elveszem én.

— Jaj lelkem és komolyan beszélsz?

— A pap se beszélhet az oltárnál komolyabban. No adod?

— Jaj, galambom, sógorom! — kiáltotta szinte magánkívül a viczispánnak nyakába borulva Bús Imre. — Aztán már hogyan adnám, mikor egyszer adom, hogy az Ég mind a két markával szórja áldásait hegyibétek. Sógor, édes sógor!

Soká tartott az ölelés s mire kifejettek egymás karjaiból, akkorra meg annyira meg volt hatva a két jóbarát, hogy alig tudták egy-két szót kicselekedni. Hosszú időbe tellett, míg végre Bús Imre azon kezdte:

— Lelkem, galambom, aranyos Józsim, mindjárt küldök lóhalálába stafétát Magasiba, gondoskodjanak illendő fogadásunkról. Mert holnap mi is ott termünk. No, ugy-e, hogy jössz velem? Mert hát tudod, ha egyszer el akarod venni, akkor Lidivel is csak kell beszélned. Ez már a dolog rendje-módja.

Az alispán vakarni kezdte kicsit a feje búbját,

az ábrázatja is megnyúlott valamelyest; olyan formája volt tisztára, mely azt mondta, hogy ő azt a beszédet szívesen elengedné. Inkább traktál ő két kurucz és féltuczat labancz tábornokkal, mint sem amolyan ártalmatlan fehér személyekkel. Régen kitanult már a dologból, utóvégre, szent igaz, bolondot is találna tenni.

Hanem testi-lelki jóbarátja, Bús Imre megnyugtatta.

— Csöppet se félj, gyerekem — mondta neki mosolyogva s azután kicsit hunyorgatva folytatta — hiszen csak emlékezzél, mindig legények voltunk a gáton, mikor asszonyok körül settenkedtünk. A vér pedig nem válik vízzé. Azután meg Lidi áldott jó gyerek, azzal könnyebben dülőre jutunk, mint bárkivel a világon. Mindenekfölött pedig ne feledd, hogy te vagy nemes Vas vármegyének mindenható ura, alispánja, mindenekfölött pedig te vagy a híres szentgyörgyi Horváthok lelke. No nem igaz?

— Hát'szen no... Mondasz valamit — akadozott Horváth, kiben Bús Imre derék szavaltatja, mintha megint visszaköltöztette volna az önérzetes virtust. Nem bánom, holnap rászánom a fejemet az útra, hanem igaz hitemre mondom azt is, barátom, ha Lidid csökönysödni akarna, maga a római császárné kínálja oda nekem a leányát, akkor se háza-

sodom többet ez árnyékvilágban. Mit mondtam, megmondtam.

Pedig kár volt mondania. A jövendőmondás, úgy látszik, nem kenyere a viczispánoknak. Mert ha az volna, akkor hiszen megkergült az is, ki az anyakönyvbe olyatén jegyzéseket tett, hogy szentgyörgyi Horváth Józsefnek felesége, Forgách Kata asszony fiút hozott a világra, ki is a keresztség szentségében Zsigmond nevezetet nyert vala.

Hogyan történt, hogyan sém, semmi gondunk, térjünk a dologra vissza. Mikor a lovas staféta benyargalt a pór-magasi kastélyba, Lidia, a ház második ura, éppen kikönyökölt az ablakon. Nézte a haragos pirosan lenyugvó juliusi napot s éppen az fordult meg a fejében, ha netalántán úgyis azért olyan piros az ég, mert Bezerédy, Rákóczy vitéz brigadérosa most égeti föl egész Stájerországot meg Ausztriát, a miként hogy nemrég valóságos kurucz hittel fogadta, hogy isszonyú boszút áll Kemenesalja és Pápának fölégetéseért. Mikor azonban a nemes vármegye katonáját látta berobogni habzó paripáján, gonosz sejtelemtől megkapatva, elébe sietett. Szentül azt hitte, baj van Szombat helyen. Pedig hát kellemesen kellett csalódnia. A futár vendéget jelentett másnapra, még pedig leánykérő vendéget s hogy Bús uram hugát megkimélje a sok találgatástól, meg esetlegesen az

éjszakai álmatlanságtól, hát megírta levelében azt is, hogy a vőlegény maga az alispán, szentgyörgyi Horváth József úr leszen.

Most Lidia leányasszonyon lett volna a sor elpirulni. Hanem még se tette. Nem volt ő már csak amolyan süldő leányzó, kinek ha bajuszt emlegetnek, nyomban tulipiros lesz a két orczája. Utána már sokan törték magukat; egész Kemenesalja fiatalsága járt háztűznézni a pór-magasi Bús-kastélyba annak idején s hogy abból a sok háztűznézésből még se lett lakodalom, annak is megvagyon a maga természetes oka. Kihez neki lett volna hajlandósága, az nem kellett a bátyjának: Pulyai György volt a neve a szerencsétlennek. Ki is, hogy látta Bús Imrének tőle való idegenkedését, hát csütörtököt mondott minden bátorsága egyszerre. Dehogymert volna kirukkolni az ő szívbéli óhajlásával. Pedig szerette Lidiát, olyan bizonyos, hogy szerette, a miként hogy elkeseredése vitte a zászlók alá, mikor II. Rákóczy Ferencz kitűzte a szabadság lobogóját. Bús Lidia pedig a többi közül nem választott.

Kiütött a szabadságharcz. Megszólaltak a mozsarak, ágyúk s hol azok beszélnek, ott nincsen helye a szeretkezésnek. A Bús-kastély is kipusztult a vendégeiből. Ki haza húzta magát, ki meg beállott kurucznak. Esztendő se tellett bele s Bottyán már

átkel a Dunán s egy-két csata s a fejedelem vitézei maguk előtt hajtják a labanczot, mint a forgószél a fölkapott kórót: Vas vármegye már szerte dübörög a győztes kuruczok jóva pataverései nyomán.

Szegény Bús Lidia eladhatta már szívét a búbánatnak. Nem volt, a ki érte jöjjön. Elmult az első, második, harmadik esztendő, áldozóban volt már a negyedik is, hanem hogy a háborúnak még hamar vége szakadjon, arról hegedült szent Dávid. Ménkü nagy az a Bécs, a labancz-város, csak úgy dönti egymásután a sok regimentet. A kuruczok alig győzik megverni őket.

De hátha tíz-húsz esztendeig nem pusztul ki az utolsó fegyverfogható német, mi leszén akkor? Hát háború és örökös háború. És Lidia? Az megmaradhat örökös leányasszonynak: háborúban nem terem lakodalom.

Keserűség töltötte el a szívét. Akkor is azzal a gondolattal vesződött, mikor a vérben fürdő nyugati égboltra feledkezett. Hej, de nem adta volna félvilágért, ha Bezerédy seregével Bécs piacán terem s egy nap alatt fölakasztatna minden, a fejedelemmel ellenkező labanczot.

S lám, ekkor kerül meg bátyjának hirnöke, ki másnapra kérőt jelent be neki. Hm... Hm... Tehát mégis akad, kinek elegendő virtusa vagyon ily háborús időkben a házasság szentségére gondolni.

Az a szentgyörgyi Horváth... De mi jut neki eszébe most egyszerre? Miért nem házasodott, mikor a fején nagyító üveggel kellett még keresni az ősz szálakat? Most hiszen marokkal is kerül onnan. Hanem hát izé... No... Mindannak daczára se megvetendő valami, ha szentgyörgyi Horváth kéri a kezét. Aztán meg tíz-húsz esztendő ide vagy oda, látott ő már harmincz esztendővel vén embereket, miért ne lehetne hát az alispán ötvenötlet fiatal?

Hozzámegy és punktum. Kinek nem tetszik, az tegyen róla. Hozzámegy, csak azért is hozzámegy. Üsse meg a kő a leányasszonyságát, dehogy lesz ő vénségére csúfja a familiának!

Kiadta a parancsot, hogy emberséggel fogadják a viczispánt. Lótott-futott minden a háznál, minek lába volt; persze Lidia hajtotta. Így azután olyan fogadtatást biztosíthatott nemes és vitézlő szentgyörgyi Horváth József uramnak, miből nyomban kitetszett, hogy a vizitálásnak igazi házasság lesz a vége.

A viczispán nem is igen erőltette a dolgot. Mindennemű szerelmes és gőgicsélő szók helyett csak azon kezdte, hogy hát mondja meg Lidia maga, mikorra csinálják meg a lakodalmat. Lidia pedig megmondta, hogy két hét múlva s azon az alapon is történt azután a végleges megállapodás.

Tehát két hétig készültek a lakodalomra. Teljes

tizennégy napig sütöttek-főztek s nyargaltak a vármegyében szerteszéjjel a szalagos vendég hívók; vagy, féltucat a szomszéd Veszprém és Zalába is ellátogatott. Kiterjedt a familia, sokan elvárják a tisztességet. No és fütty neki, hiszen kerül. Ha a Horváthok a Búsokkal összeállanak, megetetik a fél Magyarországot s még hegyibe kitartanak vagy ezerre való hajdut a nagyságos fejedelem részére. Őket hát föl nem eszi hamarjában se jóbarát, sem ellenség.

Őket hiszen nem bántotta volna, hanem a lakodalmukat igenis fölette a labancz, akarom mondani, az amolyan kurucz, a ki voltaképen se kurucz, se labancz.

Úgy történt, hogy a lakodalmas nép együtt volt. Hosszú, vagy ötven kocsira való sorban hajtották át Mihályfára, hol a plébános úr várta őket az Isten áldásával. Útközben persze potyogtatták a kalinkót meg az ezüstpénzt, hadd örüljön, a ki megtalálja s hadd tudja, hogy a viczispán tartja ma a lakodalmát, ki hozzá még szentgyörgyi Horváth is.

Hanem hát a plébános hiába várta a vőlegényt, menyasszonyt. Várta egy órán át, várta kettőn keresztül, várta naphosszat s mégis hasztalan. A prédikációja benn szorult a fejében s most majd nem tudja kinek elmondani. Parasztnak csak más dukál, mint a földesúrnak.

A lakodalmas menet, mely Pór-Magasiból oly szépen megindult s oly lelkesedéssel hajtott Mihályfa felé, az útközepén megrekedt. Lovas-futár okozta az egész fölfordulást, ki azt jelentette, hogy Magasiban az ellenség, itt a labancz.

Az egész érdemes lakodalmi népség ajkán elhalt a mosoly, elhalt a hang, ijedt arcok mindenfelé. Tanács nélkül állott mindenki, egyedül a menyasszony nem vesztette el lélekjelenlétét s harsány hangon kiáltott föl:

— Ha ott van, hát csak hadd legyen. Mi azért megyünk esküvőre. Előre!

A kocsis a lovak közé vágott, de szentgyörgyi Horváth József viczispán uram visszahúzta a gyeplőt és azt mondta:

— Állj!

— És miért állnánk? — kérde Lidia összevont homlokkal.

— Mert nem szabad elhirtelenkedni a dolgot, lelkem — volt a válasz. — Ki gondolta volna, hogy a kutya labancza ilyen hamar hozzánk férközzék!

— No de ha hozzánk férközött, válják egészségére. Mi közünk hozzá? — vette föl megint Bús Lidia a szót.

— Sőt hogy nagyon is van közünk hozzá, édesem, mert lásd, én vagyok a megye viczispánja s

nem is igen képzeled, mekkora veszedelem hárul a nemes vármegyére, ha a gazemberek itt a kezükre kerítenek.

— Más szóval? — kérde Lidia türelmetlenül.

— Nekem menekülnöm kell.

— De az Ég szerelmére, Józsi — veté magát közbe Bús Imre — azt csak nem teszed most?

— Teszem bizony, akárki mit beszél, de itt a közjő az első. Elő a kocsimmal! A hajduim hadd kísérjenek!

— És a menyasszonyod? — kérdezte a «judlium».

— Menyasszonyom marad. Megesküszünk, ha eltakarodik a német.

Ennyit mondott mindössze s csak búcsúzni is alig búcsúzott; sebbel-lobbal vetette magát a kocsijába s azzal ucczu, vágatást indult meg Szombathely felé. Hat hajdu lóháton mellette.

A lakodalmas menet, mely eddig csak jóformán zavarban volt, most tisztára meg volt löve. Mit csináljanak ők voltaképen vőlegény nélkül? Hogy előre, vagyis Mihályfa felé nem mehetnek, az valami természetes: a plébános úr áldása két személyre szól, nem pedig egyre; visszafelé meg Pór-Magasiba érnének megint, hol jelenleg a komisz labancza duskál: ott pedig megette már a kánya mindennemű lakodalmas jussukat.

Ilyetén évődés nyomorgatta a vendégeket mindközönségesen s mire Bús Imre az ő menyasszonyhugával észrevette volna magát, lám, a hatalmas lakodalmi menet úgy megfogyatkozott, mint három esztendő óta a császár hatalma szép Magyarországon. Párolgásnak indult vala ki-ki köröskörül, hogy erre is, arra is porzott a dülő meg az országút.

A megmaradt kis csapatot pedig Bús Lidia visszakommandírozta Pór-Magasiba. Emberevő kedvében volt szegény menyasszony nagyon. Nem hogy félt volna a labanczoktól, inkább azon köszörülte az esztét, ha netalántán csak pár százan volnának, hát hegyibük ront a kaszás béresekkal s olyan vérkataraktát rögtönöz bennük, hogy imádságos könyvébe írja annak a vad csatának dátumát, melyik az irháját szép szerivel el tudja hordani.

Pedig fölösleges volt Bús Lidia leányasszony minden harcias tervezgetése, mert alig értek a falu alá, jött a második staféta azon jelentéssel, hogy a labanczok, minekutána teleették volna magukat a lakodalomra szánt mindennemű finom eleségekkel, úgyszintén csomagra rakván több rendbéli hordóska borokat és másféle ehető marhákat, nyomban odább állottak. Szóval, no a fél lakodalmat fölfalták.

— Váljék egészségükre — felelt Lidia nagy lelki nyugodalommal.

— S azután a gazemberek nem is voltak labanczok, csak amolyan a zászlók alól elszökött kuruczok — folytatta a híradó.

— Micsoda? — pattant föl Bús Imre, a judex nobilium s elkezdte fejét iszonyúan vakarni. — Hát nem tudtátok azt nekünk mindjárt megjeleníteni, töröm a zuzátokat, istentelen gazemberek! Előre! Ki éri el az alispánt? Lóhalálában utána!

— Tapottat se! — hangzott Lidia leányasszony parancsoló szava — hadd fusson csak szegény pára. Most a félsz kergeti, de ha még egyszer el talál jönni Magasiba, akkor majd én kergetem meg. Isten engem úgy segéljen!

VII.

MI SZÁNDÉKKAL JÖTT PULYAI URAM?

Még jó, hogy a kóborló kuruczok megették legalább a féllakodalmat, mert hát minekutána a vőlegény elszökött s a vendégek is ki erre, ki meg amarra széledett, Úristen, ki ette volna meg azt a tenger elemózsiát? Bús Lidia talán, a fölcsúfolt menyasszony? Jaj! Dehogy volt annak garas ára étvágya. S még ha lett volna is, akkor se nyelhetett volna egyetlen árva falatot le a torkán: iszonyú dühbe jött ugyanis mindig, valahányszor csak azt a gyáva szentgyörgyi Horváthot, az ő vőlegényét valaki emlegetni találta előtte. Pedig mindig emlegették, minden perczben szünös-szüntelen emlegették. Mindenki kedves kötelességének ismerte őszinte sajnálkozásának adni kifejezést a történetek fölött s a menyasszony olyankor remegett mérgében; epében meg, keserű epében dehogy lehet megvetni egyetlen jóízű falatnak az ágját.

Annak az étvágytalanságnak pedig bátyja, a jó

Bús Imre uram adta meg az árát. No hiszen kellett annak mit hallgatnia, a miért olyan gyáva anyám-asszony viczispánt mert neki szánni férj gyanánt, ki alig hogy a labancznak nevét hallotta, hát már tüskén-bokron túl volt, ott hagyván szép meny-asszonyát az oltár lépcsőjénél. S még hozzá a boldogtalan védelmére is mert kelni annak a gazembernek. No hiszen, Lidiának se kellett több, úgy bebeszélt nyomban az ő érdemekben megőszült bátyjának, hogy a huszadik mondat után is aligha vett lélekzetet. Pörgött a nyelve, mint a szaladó gőzmasina kereke s a mellett leföstötte a két reménybeli sógort, de úgy, hogy valami nagyobbfajta indiánfőnök a bemázolt pofájával valóságos fehér karton hozzájuk képest.

Bús Imre végtére tanácsosabbnak tartotta elhallgatni. De minek is beszélt volna? Dühös fehérnéppel úgyse lehet zöldágra vergődni. Szegény huga először hadd aludjék egyet a dologra, másnap megizenik a viczispánnak, csak jöjjön minél hamarabb s mire megkerül, addig a haragos menyasszony úgy elfelejti haragját, hogy oltár elé áll, mint a pinty, ugyanazzal, kit most a tüzes istennyilával üttet. Ismerni kell az asszonyokat.

A Bús uram hallgatására, mintha visszaszállott volna a békeség. Lidia legalább, mikor látta, hogy bátyját már semmihogyan se tudja megszólaltatni,

elment a konyhára megnézni, mekkora pusztítást vittek ott végbe a kóborló kuruczok.

Pusztítani hiszen pusztítottak, hanem hát távolról se volt akkora a veszedelem, mint a milyennek hirdették. Hiszen előre gondolhatta volna. Fél száz ember dehogy eheti meg a lakodalmat, melyet ötszáz ember kitartására főztek, még ha minden bőrröndjüket pecsenyével s kalácscsal bélelték volna, még akkor is kellett maradnia annyinak, mennyin egész Pór-Magasi vagy egy héten keresztül el-rágódhatik.

Csakhogi kánikula állott ám a kalendáriumban, akkor pedig hamar veszendőbe megyen minden harapnivaló elemózsia. Nem volt más mód, az Égnek kellett gondoskodnia fogyasztókról.

Ujból kuruczok jöttek.

Bús Imre kerekre nyitott szemmel bámult ki az ablakon, mikor vagy másfél száz lovast látott a kastély kapuján benyargalni.

A mündérjukról ismerte őket: a fél szemű Bottyán tábornok testőreiből teltek a legutolsó emberig. Elöl aranypaszományos kapitány lovagol s annak is a vonásai mintha ismerősök volnának, mintha azt az embert már látta volna valahol.

Hanem hiába erőlteti eszét, az nem tud az ismeretség irányában kinyilatkozni. Már leszökött a lováról, fölnyargalt a lépcsőn, nyílik az ajtó s Bús uram

még mindig tétova szemeket mereget az ő különös vendégére.

— Isten mindennémű jókkal áldja meg ezt a derék házat — köszöntött, a mint belépett.

— Hasonlatosképen kívánom kendnek is tiszta szivemből — fogadta nemes Vas vármegye «judlium»-ja — kihez légyen szerencsém?

— Hát annyira megváltoztam volna, hogy spektábilis csak meg se ismer?

— Hitemre, csak úgy rémlik előttem, mint a templomtorony a ködben.

— No ez derék — nevetett föl a vendég — Bús uram nem ismer, pedig mindennapos voltam négy év előtt a házban.

— De nem ebben a paszományos gunyában?

— No persze, hogy persze. Akkor még Pulyai Gyuri voltam, most pediglen Pulyai György volnék, a szövetséges rendek főhadi-porkolábja.

Bús Imre uram a helyett, hogy hangos örömmel az elébe tartott kezét megmarkolta volna, inkább két lépést hátrált. Most már otthon volt. Hiszen persze, hogy a Pulyai Gyuri, kibe az ő Lidia huga annak idején belevadult. Csak épen rajta mult, hogy házasság nem lett a dologból. Soha ki nem állhatta a gyereket: apjával sokszor összeveszett a zöldasztal mellett a vármegyén, azért is pusztította ki olyan szépszerivel fiát a házából. És most im

megint ide botlik! Ugyan mit akar? Bizonyosan rosszban sántikál az áldatlan.

A főhadi-porkoláb látta a kínos benyomást, melyet váratlan megjelenése Bús Imrére gyakorolt, azért nyomban szóra gyujtott:

— Hivatalos kiküldetésem vagyok.

— Elhiszem, el — kapott szavába a házigazda, mielőtt a másik még kimagyarázhatta volna magát — a kuruczok örökké hivatalos dologban járnak.

— Mint látom — fordított alázatos hangján Pulyai György egyet — itt nem valami szívesen látott vendégek vagyunk. Isten áldja meg, Bús uram, találunk különb házigazdát is kelmednél.

Fordult és ki akart rontani. Hanem Bús Imre, kit Pulyai utolsó szavai érzékeny oldalán találtak, utána kiáltott:

— Tapodtat se innen! Mert tudd meg, öcsém, hogy nem. smuczig a magyar. Itt maradtok, meg van még a fél lakodalom: azt elpusztíthatjátok egészen.

— Fél lakodalom? — fordult vissza Pulyai György és tátott szájjal meredt a házigazdára. A mult emlékei villámcsapásra megelevenedtek előtte. Szíve megsúgta neki, hogy Lidiáról legyen szó. Hogyan! Hát ő épen Lidia lakodalma napján kénytelen ebbe a házba botlani?

Bús Imre jól látta a kínos meglepetést vendége

vonásain s hogy eszébe se jusson Pulyai György uramnak esetleg Lidiával szemben formált régi jussát újból megbolygatni, illetétképen magyarázta ki magát:

— No hát igenis, hugom mondhatlan szerelemmel vagyon szentgyörgyi Horváth József, nemes Vas vármegye derék viczispánja irányában. Ma kellett volna meglennie a lakodalomnak, de közbejött akadályok miatt jövő hétre halasztódott. Kifőzzük akkor is; az ilyen szerencse megérdemli; pár borjúval több vagy kevesebb, az már nem határoz illetén körülmények között. Mondhatom, jókor jöttél, öcsém, mert úgy se tudtam volna, kivel etessem meg a mai maradékot. Most pedig csak úgy, mint otthon. Tedd magadat komóttá, azalatt én kinyargalok és gondoskodom mindenekről.

Bús Imre tényleg kisietett. Pulyai György pedig keserűen nézett utána. Ő azt a leányt még most is szerette. De hát mitevő legyen? Vége már mindennek. Szive sajgott, de bele kellett nyugodni a változhatlanba. Lidia maga választotta magának vőlegényét s ő talán kérjen, könyörödjön, rimáncodjék neki? Miért? Hogy utóvégre kinevessék? Olyan már megint nincsen. Repedjen meg a szive utána, de akkor sem említ annak a hűtelennek szót is szerelemről, boldogságról.

Az ő számára Lidia örökre elveszett.

Lidia pedig nem mutatta magát. A milyen rossz volt Bús uram emlékezőtehetsége, annyira jó volt a hugáé: ő Pulyait első tekintetre megismerte. S hogy megismerte, minden csöpp vére arczába szökött; valami azt súgta neki, ez az ember a kezéért jön.

Első zavarában lakosztályába futott, magára zárta az ajtót s ott tipródott föl-alá. Mintha valami üldözne volna, nem bírta a szívével, nem forrongó indulatával. Még jó, hogy Pulyai őt nem látta, hisz a konyhában sürgött-forgott épen, mikor a vendég megérkezett; útjába nem került neki, mert egy pillantás és röptült előtte. Isten látja lelkét, nem tehetett különben, mert ha a folyosón találkoznak, hát olyan ügyetlenül fogadja, hogy dühbe jön majd teljes világéltében, ha arra a jelenetre visszagondol.

Igy zárt ajtók mögött könnyebb helyreállítani a szívnek megbillent egyensúlyát. Pillanat alatt füstölt vetett előbbi nagy haragja. Most áldotta végzetét, illetve a kóbor kuruczokat, kik az ő vőlegényét az utolsó perczben megugrasztották, mert hát ugyan mi lett volna, ha ő most történetesen nem Bús Lidia, hanem szentgyörgyi Horváth Józsefné? Brr! Annak még a gondolatára is kirázza a hideg. Utóvégre még nagy skandalum lett volna belőle. Hanem így... No igen... Most szabad a keze s Pulyai uram talán úgy is azért hozott vagy másfél-

száz kuruczot magával, hogy bátorságosabb legyen az Imrével való bánásmód. Most már lesz annyi virtusa, hogy megkéri kezét. Bátyja az egyszer ki nem dobhatja: másfélszáz hajduval bajos lenni neki kikezdenie.

De hátha Pulyai György még annak daczára se mer vallani? Mert hát vitéz lehet a harczmezőn, de hogy az asszonyokkal való torzsalkodásokban valóságos gyáva szerzet, arról jobb nem is beszélni. Kitelik tőle, hogy bátyja egyetlen mérges nézésétől inába száll a bátorsága s olyan szónélkül kotródik odább, mintha nem is leánykérőbe jött volna.

No, hanem nem oda Buda. Ahhoz Lidia leány-asszonynak is vagyon beleszólása. Mert igenis, ha nem szól Pulyai, majd beszél ő — ha nem kéri meg őt a legény, megkéri ő a legényt s azzal punktum, porzót rá.

Visszafordította a kulcsot. Dehogy teketóriáz ő valami sokat. Vagy-vagy. Pár percz mulva elválík, van-e igazság a földön; szerelem köti-e a görcsöket, miknek házasság nevet adnak az emberek.

Határozott léptekkel törtetett bátyja szobájába. De ki írja le meglepetését, mikor itt Imre helyett Pulyai Györgyöt találja.

Első pillanatra szinte páff volt mind a kettő. Hosszú hallgatás következett, mely után végre is Lidia jutott szóhoz.

— Isten hozta, Pulyai uram, minálunk — kiáltott nevezetes örömmel kezét nyujtva a vendégnek — no, hogy miként folynak dolgaik a szövetségeseknek?

— Köszönöm kérdését — volt a válasz — elég tűrhetően volnánk még egyelőre: rabunk annyi vagyon, hogy együttvéve egész ármádiát téssen valamennyi. Mert tetszik tudni, én volnék a főhadiporkoláb.

— Isten éltesse! Még soká viselhesse tisztas hivatalát, a hazának nagyobb üdvösségére; tiszta szívből kívánom. Hát különben nem unalmas az élet?

Ezt a kérdést mintha bizonyos czélzatossággal vetette volna oda Lidia leányasszony, miközben Pulyai Györgyöt székre telepítette s ő maga is egészen mellette foglalt helyet.

Hanem Pulyai alig értett abból a czélzatosságból valamit, mert egészen ártatlanul felelte:

— Elég vesződésünk vagyon a labanczokkal, debogy érünk rá unatkozni.

— De hát csata után példának okáért — folytatta Lidia égő tekintettel — mikor úgy visszatérnek a táborba, nem érzi közbe az elhagyatottságát? Teszem, ha úgy valaki mellette volna...

— Elég hajdúm vagyon mindig mellettem — volt az ártatlan válasz.

— Nem úgy értem — ütötte a vasat Lidia olvadó pillantással — hanem ha úgy visszagondol a multra, nem jut-e különös dolog eszébe?

— Ujjé! Pedig még mennyire jut: ha tovább is így tart az esőzés, akkor, szent ucsce, lesznek akkora áradások, milyenek tavaly voltak, mikor is a Garamon nem tudott átkelni a fejedelem vitéz hadserege.

Lidia leányasszony egyet nyelt s meglátszott a szép arczatján, hogy kissé keserves falat volt, hanem azért elég kedvesen folytatta:

— Igen szép kelmedtől, hogy ránk is gondolt.

— No persze, hogy gondoltam.

— És eljött.

— És eljöttem főbenjáró szándékkal.

— Ne mondja!

— Mondom bíz én. Csak attól tartok, nehezen viszem a dolgot dülőre.

— Ej mit, bátorság, galambom, mit se féljen. Könnyű a vadat kézrekeríteni, mely maga is szívesen megfogatja magát. — Lidia hangja észrevehetően remegett.

— Pedig én attól tartok, erős vadászatot kell rendeznem rája — felelt Pulyai tétova tekintettel.

— Bizzék bennem, édesem — szólt szinte elhaló szerelmes hangon Lidia, miközben a főhadi-porkoláb keze után nyult — míg engem lát, ne féljen.

— Dehogy félek.

— Hitemre mondom, kezére járok mindenben.

— Örök hálára kötelez érette — volt a válasz s a leány érezte, hogy kezét gyöngéden megszorítják. Tulipiros is lett az arcza egyszerre.

Szünet állott be. Lidia szive úgy dobogott, mintha ki akart volna ugrani a helyéből egyszerre. Oda-simult Pulyai György mellé és inkább suttogva, mint hangosan kérdé:

— Nos, hát mondja... Mondd, lelkem, miért jöttél?

— A zászlók alól szöktön-szökő kuruczokat hajszolom seregemmel.

— Hogyan? — pattant föl Lidia fejét hirtelen megemelve.

— No igen — magyarázta ki magát Pulyai komolyan — százával hagyják el a zászlókat s nyomorgatják a vidék szegénységét. Azokat akarom fölverni Bottyán uram testőreivel.

— És egyéb semmit? — ugrott föl székéről Lidia.

— De igenis: kiket fölverek, azokat elfogom.

— És egyéb semmit? — toppantott kis lábával a magából kikelt leány.

— Hát a kiket elfogok, azokat vasra verem.

— És egyéb semmit, de épen semmit se hozott hozzánk? — kiáltott remegő haraggal Lidia.

— De igenis, Miklós mestert, a hóhért is elhoztam — volt a szorongó szívvel adott válasz Pulyai részéről, ki teljességgel nem tudta elérteni a földühödt asszonyi némbert. — Parancsom van a főczinkosokat mindjárt föl is akasztani. Talán kíváncsi rá: mindjárt fölhivatom.

Ebben a pillanatban Bús Imre lépett be s Pulyai György kérő szóval fogadta:

— Tessék, kérem, Miklós mestert fölhivatni, tetszik tudni, a hóhért. Lidia nagyon kíváncsi rá.

Bús Imre éppen azon volt, hogy megfordul, mikor huga egy, az ablakon álló virágcserepet fölragadva, azt oly iszonyú erővel vágta a földhöz, hogy száz darabra törött íziben.

— Süsse meg a hóhérját! — kiáltotta dühös haraggal s azután keserű hahotába kitörve, kirentott az ajtón.

A két férfi összenézett s a tekintetök mintha azt kérdezte volna:

— Nem bolondult meg ez az asszony?

VIII.

A TÁBLABÍRÓ UTOLSÓ GYŐZELME.

Nárai Hodászy Ferencznek akkora jussa volt annak idején nemes Vas vármegyében, minél nagyobb csak az Úristennek lehet a zöld tábla mellett: beleüt a süstörgő kövével a megyeházába s úgy akadályozza meg a neki nem tetsző határozatok hozatalát. Hodászy uramnak is megvolt a maga különös módja, mivel mindig győzelemre vitte a maga elvét, álláspontját: egyszerűen agyonbeszélte a viczispánt, minden táblabírájával és szolgabírájával egyetemben. S hogy agyonbeszélte őket, akkor azután szentencziába foglaltatta nótáriusokkal a maga akaratát azzal a fölírással: «nemes Vas vármegye akarata», melynek értelmében elrendeli, meghagyja és tudtára adja mindazoknak, kiket illet, hogy minekutána... És a többi és a többi...

Szentgyörgyi Horváth József, a viczispán persze morgott, morgott a többi híve is, hanem hát a morgásuk nem hallatszott föl a mennyországba. Ha eleinte még olyan jól állott is a viczispán

támogató Bús Imre pártja, a végén mégis az sült ki, hogy Hodászy Ferencz, a korteseket kivéve, a többit mind átbeszélte a túlsó oldalra. Hanem volt is effetája olyan, hogy a kétélű kard csak közönséges piszkafa a beszédje élességéhez képest. Csak úgy történhetett meg, hogy Vasvármegye 1707 július 16-án tartott ülésében a labanczoktól remegő gyáva viczispán ellenére, határozatba tette, hogy Korvinyi János uram, Bercsényi és Eszterházy Antal főmarsallok főmustramestere nyomban vasmegyei fiúkból egészítse ki Kisfaludy György, valamint Bezerédy Imre regimentjét. Ezek jobban ismerik a járást Stájerország meg Ausztria felé, már pedig a kuruczok ezentúl csak ott fognak hadakozni.

Horváth József eleinte kézzel-lábbal rugdalózott ellene, mert hát tetszik tudni, mit talál majd a megye illetén határozatához szólni Heiszter Rabatta, Starhenberg, Pálffy s a többi egész litániára való labancztábornok. Hodászy Ferencz persze mit bánja a dolgot. Szépen meghúzza magát Náraiban, ha jön a veszedelem, hanem az alispánnak akkor is helyt kell állnia. Hiszen ki áll jól érte, hogy két hét múlva nem-e ismét a labancz tartja majd bevonulását Szombathely földyárába? S ha az bevonul, akkor a legrongyosabb káplár is bele mer szólni a nemes vármegye dolgaiba, olyan törvényt diktálván

az alispán úr ő tekintetességének, mitől hasra fekszik majd az egész tripartitum.

Csakhogy a viczispán minden efféle rugdalkozása hasztalan volt. S minekutána Horváth uram belátta, hogy ő Hodászy Ferencz ellenében dehogy bír zöldágra vergődni, hát úgy tett, hogy végességül maga is a katonaállítás mellett szavazott s egészen úgy viselte magát, mintha jómaga úgy is kuruczabb volna a kurucznál: dühösen buzgólkodott a szövetséges rendek ügye mellett. Alattomban azonban mégis a jégesővel verette azt az istentelen embert, ki miatt már se nappala, se éjjele. Csak vinné már egyszer az ördög a másvilágra, vagy ütné meg a guta a félfelét, de úgy, hogy az átkozott beretvanyelve is benne foglaltassék. Különben hiszen nem tud megszabadulni tőle.

Pedig megszabadult. S még milyen szépen megszabadult. Ő, már mint szentgyörgyi Horváth adta meg neki a kegyelemdőfést, melyről maga se hitte, hogy ő olyanra is képes legyen.

Úgy történt, hogy nárai Hodászy Ferencz egy szép augusztusi napon a ballábával kelt. S hogy a ballábával kelt, hát nagy bolondot gondolt s a végén meg azt akarta, hogy az egész vármegye azt a bolondot húségesen utána gondolja.

Hanem az egyszer hát nagyban csalódott. Lár-mázott, hadonázott a nagyteremben s mégis

akkora embert nem tudott kapacitálni, mint az öklöm.

Arról volt ugyanis szó, hogy a kurucz főkommisszariatus kasszájában fogytán lévén a liberálás, a mezei hadak persze kutyakevés zsoldot kaptak, no meg a ruhájuk is olyan rongy volt már, hogy Kiss Gergely kapitány uram igaz vallomása szerint immár a foltot se fogta. S mert mindezekben a bajokon méltóságos Eszterházy Antal főmarsall biztató levelei csöppet se tudtak segíteni, lévén a hadaknak pénz és ruhára, nem pedig biztatásra szükségük, így azután bomladozni kezdtek a kuruczok sorai: csoportosan hagyták oda a zászlókat. No, hanem ha csak odahagyták volna, az lett volna utóvégre még a legkisebb baj, a fölséges fejedelemnek azért még mindig maradt akkora ármádiája, melylyel, ha a feje tetejére áll is, akkor se bír a német; csakhogy azok a dezertor kuruczok rablásra adták a fejüket, valóságos zshiványokként vonultak faluról-falura, hogy a szegénység szájából kilopják az utolsó betevő falatot. Ezt pedig nem lehetett már állani. Vas vármegye különösen sokat szenvedett a gazok garázdálkodásaitól, hiszen hogy többet ne említsünk, a minap is, mikor szentgyörgyi Horváth József, a viczispán lakodalmát akarta tartani, Pór-Magasiba törtek, a viczispánt megkergették s a lakodalmat maguk ették meg. Eleinte az volt a hírük,

mintha labanczok volnának, azért is vállalkozott Horváth uram olyan hamar a futásra, hanem azután kisült a gazemberekről, hogy voltaképen csak kóbor kuruczok. Akkor hiszen persze, hogy kár volt olyan nyakra-főre odább állani, visszahagyva az oltár előtt szép menyasszonyát, Bús Lidiát, de ha egyszer megtörtént, ki tehet róla? Annyival is több oka volt az alispán uramnak boszút, de véres boszút esküdni a gaz népnek.

Igy került azután a javaslat a nemes vármegye asztalára, melynek értelmében nagyságos Bottyán János, a jelenleg Dunántúl működő hadak fővezére a dolog mibenlétéről követség útján informáltatván, ugyanazon követség által fölkérettesék, küldene ki valami mozgócsapatot a szökött kuruczok üldözésére, elfogására s a hóhér által nyomban való fölakasztására. Ez volna ugyanis a főnnálló bajok egyedüli gyógyszere.

S hogy a gyógyszer jól ki volt komponálva, mutatja az a körülmény is, hogy mindközönségesen tetszett vala az indítvány az egybegyült nemes és és vitézlő atyafiaknak. Ha nárai Hodászy Ferencz nincsen jelen a megyegyűlésen, akkor füttyszóval megy minden: egy hang kevés, de annyi sem emelkedik ellene. Hanem persze Hodászy uramnak minden lében kanálnak kell lennie. Itt sem állhatta meg, hogy más véleményen ne legyen, mint az

egész tekintetes nemes vármegye. És más véleményen volt, még pedig olyan bolond véleményen, hogy még a legkomiszabb megyei esküdt is szemközt röhögte, mikor tanúságot tett felőle.

Mert tessék csak elképzelni, Hodászy uram azt védelmezte, ha a kóborló katonaság garázdálkodik, hát csak hadd garázdálkodjék; valóságos szívtelenség volna őket üldöztetni, elfogatni, vagy ellenük pláne statáriumot hirdetni. Ahhoz nem járulhat hozzá a nemes vármegye semmi szín alatt.

Pedig még mennyire hozzájárult. Csak vett volna magának nárai Hodászy Ferencz uram annyi fáradságot, hogy kicsit körülhordozta volna tekintetét a teremben, majd mindjárt meglátta volna, mennyire hozzájárul az egyszer minden ember az alispán javaslatához. Hodászy uram legalább akkora kudarcot vall, mint a bábéli emberek, mikor a tornyukat éigig akarták rakni. Ott nem értették az emberek egymás nyelvét, itt meg ha értették is, mit mond az öreg, még sem akarták megérteni. Pedig hát czudarul beszélt. Folyton azt hajtotta, hogy ha Bottyán kiküldi a maga portyázó seregét, akkor egy bajból kettő leszen, mert hol eddig száz ember rabolt, ott ezentúl háromszáz fog zsákmányolni, mert hát hogy Bottyán rendes katonái sem élnek meg a levegőből, az is csak valami természetes.

Bizony no, hogy abból új teher háramlik a

nemes vármegyére, az már olyan, mint a kétszerkettő. Dehogy kell nekik követség! bolond, a ki azt a követséget elsőben kifundálta; sőt még ha Bottyán testőrei tényleg már kergetnék is a zászlók alól szökötteket, akkor kellene épen követség, mely a fővezérnek intimálja, hogy csak kergettesse őket mindenütt, mégis mindazonáltal nemes Vas vármegye területén kívül.

Hodászy Ferencz még javában beszélt, mikor nyílik az ajtó s azon Bús Imre, a nemesek szolgabírája, különben pedig Horváth Józsefnek leendő sógora fordul be. Pór-Magasiból jött egyenesen s a viczispán meg nem állhatta, hogy némi hírek irányában az ő kebelbarátját meg ne interpellálja; teszem azt, mit mivel az ő menyasszonya, sopánkodik-e sokat utána és nehéz szívvel vette-e az ő, már mint a vőlegény-alispánnak szökését, épen mikor esküvőre indultak.

Hanem a hírek nem igen lehettek vigasztalók a vőlegényre nézve, mert szentgyörgyi Horváth uram összevont szemöldökkel hallgatta Bús Imre újságolását. Azokból az újságokból pedig megérthette, hogy a menyasszonya, nem hogy sopánkodnék utána, ellenkezőleg, épen szidja, mint a jégeső. S mindezekhez még újabb baj is került, az tudniillik, hogy Bottyán János, a kuruczfővezér, Pulyai György főhadiporkoláb vezérlete alatt kiküldte test-

őreit a szökött katonák fogdosására. Az a Pulyai György pediglen senki más, mint az alispán menyasszonyának régi udvarlója, kibe is annak idején Lidia leányasszony fülig szerelmes vala. Pulyai uram meg, a helyett, hogy a szökötteket nyomozná, inkább Pór-Magasiban tartózkodik, vagy ha el is tér onnan kevéssé, két nap múlva megújra berukkol. Már pedig ha ez tovább is így tart, akkor Horváth József csak vessen keresztet az ő menyasszonyára, mert azt Pulyai György uram bizonyosan elszereti tőle s ha különben nem, hát erőszakkal a feleségévé teszi; szóval baj van, baj, de nagy. Ha a nemes vármegye hamarosan latba nem veti minden auktoritását abban a dologban, akkor hát szentül megveszekedik minden szép tervük. Dehogy lesz a viczispán házasságából énekes halott.

Szentgyörgyi Horváth József a vármegye első embere létére izzadni kezdett. Gyöngyökben verte homlokát a víz. Iszonyú históriákat hallott. De a dáridóját is a szerencsétlen voltának! Csak most kell neki mindezeket hallania? Most, mikor már minden késő? Pár percz és Hodászy Ferencz befejezi a beszédjét, melyik senkinek se kell s nyomban leszavaznak arra, hogy igenis nemes Vas vármegye kívánja, hogy Bottyán erős portyázással legyen a kóborló kurucok ellen. Tessék azután megfagygyúzni a dolgot. Az a gazember Pulyai

György még szemtelenebbül folytathatja az ő menyasszonya elhódítását. Maga a vármegye veszi védelmébe mindennemű bűnös szándokait. De hát az ég szerelmére, mit lehetne itt még tenni? Bizony semmit, vagy még annál is kevesebbet.

A viczispán halotthalaványan dőlt vissza bőrös karszékebe. Úgy érezte, hogy meg van semmisülve. Hej, be nem adta volna sokért, hogy Hodászy Ferencz uram most is győzne véleményével! Hanem arra nem volt már kilátás. Az egész megyegyűlés szálig föl van háborodva ellene, épen most kezd bele még egy «minekutánba», hanem a vitézlő atyafiak lehurrogatják. «Eláll», «nem kell», «bolond táblabíró», «nem hallgatjuk» hallatszik mindenfelé. A zavar nőttön-nő, Hodászy Ferencz uram szava alig hallatszik a lármában, végre megtörik szegény s látható elkeseredéssel ül vissza helyére.

— Szavazzunk! Szavazzunk! — kiáltják mindenfelől.

Az alispánon a sor. A kétségbeesés azt súgja neki, tegyen ő egy utolsó próbát.

Sikerül, sikerül, ha nem, azzal se veszít semmit. Fölkel.

— Halljuk! — ordítja száz torok. — Szavazzunk! — dupláz rá más ötven hang.

— Igenis, szavazzunk — kezdi szinte remegő

hangon a viczispán, hanem előbb még volna pár szavam a tekintetes nemes vármegyéhez.

— Halljuk! Halljuk! — biztatják mindközön-ségesen.

És az alispán folytatja:

— Hangos örvendezés lakozik szivemben, hogy a tekintetes rendeket a nemes vármegye érdekei mellett annyira látom buzogni, hanem másrészt fájó szívvel veszem nemes, nemzetes és vitézlő Hodászy bátyánknak, a kitünő hazafinak megszomorodását, vérig való sértődését. Mert hiszen, ha mi szeretjük a hazát, ő még jobban szereti, ha mi dolgozunk a tekintetes vármegyéért, ő még többet működik annak üdvösségére s annak okáért főbenjáró hiba, valóságos vétekszámba menne, ha őt a mai napon leszavazzuk.

A teremben síri csönd lesz egyszerre. A viczispánt az nem alterálja. Ő odább megy.

— Igenis, nem szabad őt leszavaznunk. Nem szabad őt leszavaznunk először is, mert őt még mainapiglan soha le nem szavazták, nem szabad másodszor, mert ő okos ember s az okos ember akármit beszél, sohase mondhat bolondot. Harmad-szor meg nem szabad leszavaznunk, mert igazsága vagy, valóságos tiszta igazsága.

A síri csöndet halk moraj váltja föl.

— No nézd a bolondot! — hallatszik a sarok-

ból — előbb ő erőlteti a követséget s most, hogy neki vitt már a falnak, most Hodásznak van igazsága.

— Igenis, hogy igazsága legyen — replikázott Horváth József — szépen is beszélt, meg jól is, de hogy mennyire a fején találta a szeget, azt csak most tudom, mióta Bús Imre «judlium» urammal konferáltam. E szerint tessék tudomásul venni, hogy Bottyán uramtól legyen már félezerre való regiment kikommandórozva a szökött kuruczok üldözésére és fogdosására s azt a félezeret minden falu tartozik a földesurával egyetemben vagy két hétig mindennemű élelemmel ellátni. Bús uram kastélyát Pór-Magasiban már fölették, most mennek Hőgyész felé, ott is rastagolnak egy hetet, majd erre fordulnak Sághe felé, hol majd Irinyi uramnak gyűl meg velük a baja. A géczei urasághoz is legyen bizodalruk...

— Kutyának kell a bizodalruk! — lármázott hátul egy rekedt hang.

— Mondták, hogy Rigyáczy komámhoz is be látogatnak...

— Ki is verem őket — hangzott Rigyáczy szava.

— Onnan a simonyi Hrabovszkyak vendégeiül szegődnek — folytatta az alispán.

— Majd ha fagy! — szólalt meg rekedten a simonyi Hrabovszkyak egyik képviselője.

Horváth József így folytatta még vagy tíz perczig

s arra úgy összevadította a vitézlő vármegyeatyákat és táblabírákat, hogy egy szívvel-lélekkel kiabálták végre:

— Nem megyünk követségbe!

— De igenis, hogy `megyünk — harsogott a viczispán szava — elmegyünk Bottyán uramhoz s követeljük, szüntesse be Pulyai uramnak nemes Vas vármegyére nézve olyan terhes egzekuczióját.

— Úgy van! Helyes! Elmegyünk! — hagyták rá a többiek.

S a mit nárai Hodászy Ferencz el nem tudott érni minden ékesszólásával, azt elérte a viczispán csöpp fufanggal: az egész vármegye a kóbor kuruczoknak fogta pártját. Így van az legalább megírva a megye történelmében.

Hodászy Ferencz büszke lehetett: megint az ő véleménye, az ő akarata győzött. Pedig az akták szerint, mikor gratuláltak neki diadaláért, rettenetes keseredett formája volt; mikor meg az alispán ment hozzá parolázni, akkor elkáromkodta magát s haragos dühösséggel mondta:

— Tegyétek bolonddá az öregapátokat, de ne engem, ti himpellérek!

S attól fogva senki se látta Hodászy bátyánkat többé semmifele megyegyűlésen.

IX.

KIT A HÓHÉRNAK SZÁNTAK.

Pulyai György erősen üldözte már félszáz hajdujával a zászlók alól szökött kuruczokat. És Miklós mester, a hóhér mindenütt vele. Hol valami főbenjáró bujtogatót, vagy haramiavezért nyakoncsiptek, azt irgalom nélkül fölmagasztalták. S ennek következtében mindennemű gazemberek egytől-egyig vagy kipusztultak, vagy bátorságosabb helyekre vették magukat.

No de Pulyai uram valódi lelkiismerettel is vette az ő megbízatását. Járt a vármegyében, mint a nyavalyásban a rázós hideg. Ma itt, holnap meg ott termett. Hogy azonban a szökött katonákat leges-legtöbbször mégis Pór-Magasiban kereste, az már valami természetes. Maga az Úristen se veheti neki rossz néven, hiszen a szive vonzotta szegényt oda. Bús Imre uram huga nem hiába hogy lángra gyújtotta már a háború előtt szívét, hanem égett is az mindvégig, akárcsak a karakói tábori tüzek, hol Bottyán fővezér ötezred magával tanyázik.

Egy baja volt Pulyai Györgynek mindössze: nem mert Lidia előtt nyilatkozni. De meg ha mert volna is, ugyan mit ér el vele? Hiszen boldogboldogtalan tudja, hogy Bús Lidia nemes Vas vármegye ezidőszerinti viczispánjának, szentgyörgyi Horváth Józsefnek a menyasszonya. Ha pedig valaki menyasszony, azon bajosan fog már a szerelmi valomás. Halálos véték ott minden elejtett szóért, a mint hogy kár minden kilőtt puskagolyóért, melyik labanczba nem botlik.

Pulyai György uram tehát megadta volna magát már sorsának. Nem akarta lélekismeretére venni, hogy galyibát tegyen két ember között, kiket az Uristen egymásnak teremtett. Pedig megtehetette volna. Hatalma elegendő lett volna hozzá. De hát magyar embernél a becsület az első és Pulyai uram dehogy engedett volna csorbát ejteni a tulajdon maga becsületén.

Ahhoz mindazonáltal még sem volt elegendő virtusa, hogy teljesen ellenálljon szive vonzalmának, mely szünös-szüntelen Pór-Magasi felé vonta. Olyan jól esett őt látnia, hiszen eljő majd az az idő, mikor úgy sem láthatja már; Lidiát elviszi szentgyörgyi Horváth valami messze-messze való fészekbe, hová a kurucz fegyverek talán útát se tudnak törni maguknak, ő maga pedig ott marad talán a harczmezőn; egy kardvágás neki is elég,

hogy megmutassa az irányt a túlvilági országút felé s ha majd bucsuzni fog az élettől, akkor utolsó szava is, melyet végső lehelletével fog ejteni, «Lidia» lészen.

Hanem Pulyai uram órái, miket még Magasiban fog tölteni, úgy is meg voltak már számlálva. Bús Imre, a nemesek bírása és szentgyörgyi Horváth József, a viczispán vitték már nemes Vas vármegye megbízását Bottyán uramhoz, a karakói táborba, hogy Pulyai György főhadiporkolábnak terhes egzekuczióját szüntesse be. Hogy pedig Pulyai György uram Lidia bátyjának távolléte alatt Pór-Magasiban semminemű különös dolgokat meg ne engedjen magának, hát vagy tíz vármegye-hajdút rendelt a viczispán Lidia leányasszony, illetve az ő menyasszonya őrizetére. Ott strázsáltak azok napestig a kőkerítésen belül is, kívül is, parancsolatjuk lévén, hogy minden legkisebb dologra fölügyeljenek, de kiváltképen a ház úrnőjét a kapun ki ne ereszték.

Fejükkel játszottak, olyan szigorú volt a meghagyásuk.

S a mi a legczifrább volt a dologban, Lidia nem tudott abból az egész meghagyásból semmit. Nagyasszony előtti nap esett meg, hogy a nap úgy süttött az égen, mintha tisztára megbomlott volna. A hajdúknak nem kellett se kova, se tapló, oda-

tették a kőkerítésre a pipájukat s hacsak nem volt egészen ordináré kapadohánynyal bélelve, hát tüzet fogott nyomban az a tűzszerszám. No és az a nagy kánikulai melegség iszonyatosan megviselte Lidia leányasszonyt. Egész nap nem találta helyét. Nyargalt szobáról-szobára, mikor azonban az est leszállt, azt gondolta, elmegy ki egyet sétálni a határba. Ismerte mindenki, nem kellett attól tartania, hogy bántódása essék.

S a hogyan gondolta, úgy is tett. Előre örült már a friss esti szellőnek. Az majd belekapaszkodik gesztenyehajába, kis kezével végigsimít forró homlokán és csöndes suttogásával talán szívében is elaltatja a csalódott szerelem síró bánatát.

Mert hát különös is, mikor két szerető szív nem érti meg egymást! Egymásért dobognak s mind-egyik azt hiszi, már nincsen jussuk egymáshoz.

No de Lidia sétálni ment. Csakhogy abba a sétába beleszóltak még a hajdúk is. Épen mikor a két kőpilléres kapun ki akar fordulni, elordítja magát valaki mellette:

— Állj! Ki vagy? — s abban a pillanatban vagy öt puskacső mered elébe.

Lidia megrezzent. Hogyan, hát rablók törtek a kastélyra? Szinte félve kérdezte:

— Mit akarnak kendtek én tőlem?

— Mi? Már hogy mi mit akarunk? — szólalt

meg egy öblös hang — hát mi semmit sem akarunk. Hanem azt már szeretnők tudni, mit akar a leány-asszony.

— Mi közük hozzá?

— Már hogy minekünk ahhoz közünk vagyon.

— Különös! No jó, hát tudják meg, hogy én sétát akarok tenni.

— Ahán! Sétálni akar... No persze, hogy persze — morfondirozott a hajdúk káplárja — ohó! Csak lassan, nem fut keresztül a mi eszünkön, nem bizony.

— Manó fusson keresztül a kendtek eszén, én inkább az országúton maradok s ott is csak lassan megyek. Ereszszenek!

— Már hogy mi nem eresztjük.

— Hát kicsodák maguk?

— Mi kicsodák volnánk? Már mint mi? No hát igen is, mi tekintetes nemes Vas vármegyének huszárjai volnánk. Igen is, kérem alázatossággal.

— De hát mit állják akkor utamat? Ha nem eresztenek, hát valamennyinek a fejét vétetem, csak viczispánné legyek egyszer.

Lidiának ebbeli kijelentése nagy konsternációt okozott a vitéz hajdúk között. Bolond is a vármegye. A viczispán akkor véteti a fejüket, ha menyasszonyát kieresztik, a viczispánné meg akkor tör az életük ellen, ha nem eresztik. Itt igazodjék azután

már el valaki. Kinek kell hát már most engedelmeskedni? Kinek vagyon több jussa a vármegyén: a viczispánnak-e, vagy pedig a feleségének?

Ha Lidia a hajdúk zavarát hamarosan fölhasználja és keresztül ront rajtuk, biz Isten, nem tartóztatja föl egyik is, de mert időt engedett nekik, hogy kisüssék, hogy ezidőszerint mégis csak Horváth József a nagyobbik úr a vármegyén, azért hát vesztett ügye volt Lidiának a hajdúk előtt.

Nem eresztették.

— De hát az Uristen megáldja kendteket — vette rimánkodásra dolgát a leány — ugyan már miért nem bocsátanak?

— Mert arra parancsolatunk vagyon. Fejünkkel játszunk, ha a kisasszonyt innen tapottat eresztjük.

— És kitől vagyon parancsolatuk?

— Kitől mástól, mint tekintes szentgyörgyi Horváth Józseftől, a mi legkegyelmesebb urunktól, a viczispántól?

Lidia meghökkent. Erre nem volt elkészülve. Mi jusson őrizteti az őt? Szinte forni kezdett már valami benne s úgy tört ki mérgesen:

— Mit akar az az ember énvelem?

— Hát bizonyosan — magyarázta ki a dolgot a káplár elég naivul — igen is, bizonyosan nesztét vette, hogy a kisasszonynak szökési hajlandósága vagyon, azért rendelt minket ide a kapuk őrizetére.

Igen is, úgy lehet, mert hát ha a leányasszony elszökik, ki leszén akkor az ő felesége?

Lidia mozdulatlanul állott, akárcsak a kapuoszlop. Annak a hajdúnak a bolond beszédje furcsa világot gyújtott meg a fejében.

— Hát ennyire vagyunk? — mormogta magában — már erőszakot alkalmaznak? No hiszen jó, hogy tudom. Megállj, te viczispán! Megállj te gyáva nép, ki csak védtelen leányokkal szemben mersz erőszakoskodni! Fölcsufollak, olyan igaz, hogy fölcsufollak, a miként hogy Bús Lidia a nevem.

Szó nélkül fordult vissza. Bezárta magát szobáiba s ott izgatottan járt föl-alá majd fél éjszakán keresztül. Nem tudta, mitévő legyen. Annyi azonban tisztán állott előtte, hogy neki Pór-Magasiban nincsen maradása. Az ő bátyja nyilván összejátszik az alispánnal; pedig ez az ember nem kell se testének, se lelkének. Mielőtt annak a felesége lenne, vagy megöli magát, vagy elszökik.

S a kettő közül ugyan könnyű a választás. Lidia is az utóbbit választotta. Föltette magában, hogy egyetlen napig se marad már Pór-Magasiban. Ő elszökik, ha mindjárt száz hajdúval őrzik is a kastély minden kijárását. De hát hogyan? Azt persze szegény Lidia még maga sem tudta. No de a következő nap még hozhat jó tanácsot, mára elég volt már a tépelődésből. Szegény leány feje elnehe-

zült, ledőlt ágyára, a mint volt és csendes álomba merült.

A nap már magasan állott az égen, mire Lidia is megébredett. Rettentő rossz álmai voltak. Szünös-szüntelen a vármegye hajdúi kergették, még szerencse, hogy előbb megébredett, különben szentül elfogják. Feje egészen belekábult abba az éjszakai kínos hajzába.

Az egész nap minden nevezetesebb esemény nélkül tellett el, csak estefelé állított be lóháton egy kurucz a kastély udvarára. Lidia megismerte uniformisáról, hogy Pulyai György uram csapatából való. S a leány szive szinte megdobbant a gondolatra, hogy Pulyai ismét Magasi közelében tartózkodik.

A kurucz be se szólt a kastélyba, hanem egyenesen az istállók felé tartott; kivezette a paripát, melyet a csapat minap kénytelen volt visszahagyni, mert ugrás következtében megrántotta a lábát s hozzá csatolta vezeték gyanánt a maga paripájához. Épen föl akart kapni rá, mikor Lidia leszólt neki, jöjjön föl a kastélyba.

A kurucz csöppet sem habozott, odadobta egy béresnek a kantárt s nyomban engedelmeskedett a kisasszony hívó szavának. Fölérve, ezt kérdezte:

— Parancsol a kisasszony?

— Nem parancsolok, csak kérek — volt a válasz — az uniformisát kérem.

A kurucznak tátva maradt a szája. Az uniformisát kérik, hát akkor ő miében, talán alsószoknyában állítson be Pulyai György uramhoz? Bolondot csak mégse csináltat magából.

Lidia azonban kimagyarázta magát. Elmondta, hogy neki az uniformis csak épen hogy egy napra kell. Másnapra köszönettel visszaszármaztatja. S azután ne féljen, nem marad ő ruha híján; bátyjának legszebb mentéjét, aranypaszományos dolmányait magára veheti s míg abban léssen — mert egy napig rastagolnia kell Magasiban — addig mindennemű finom eledelekben és italokban válogathat. Hogy pedig Pulyai uramnak se legyen a dolog ellen kifogása, Lidia magára vállalta annak eligazítását. Majd beszél ő vele a maga nyelvén, a vezetéklovat meg szinte ő fogja elszármaztatni rendeltetési helyére. Szóval semmit se féljen, csak egyék és igyék, ha meg villámhárító kell neki, Lidia szívesen vállalkozik arra a szerepre.

No és a kurucz se volt fából. Dehogy kérte magát valami sokat. Nyomban hozzáfogott a vetkőzéshez, a ház úrnője pedig keresett neki addig illendő czibilruházatot.

Mire azután az est tényleg bekövetkezett, arra Lidia már kihúzott szépen a kurucz-uniformisban

s olyan nyalka dalia vállott belőle, kihez fogható csak kevés találkozik az egész kuruczármádiában.

A katonának szívére kötötte, ne is mozduljon napestig a szobájából, ő maga pedig lement az udvarra s ott fölkapott az egyik paripára. Mester volt a lovaglásban, csak belevágta sarkantyúját a nemes állat oldalába s az röpült, mint a nyíl. A vármegye hajdúinak alig volt annyi idejük, hogy félreálljanak az útból, majdnem agyonnyargalta őket.

A féltékenyen őrzött madár tehát kirepült a kalitkából. Szegény hajduk, hiszen bottal üthetik már a nyomát.

Lidia szívéről, mintha malomkő szakadt volna le, mikor Pór-Magasit már elhagyta. Darabig vigan ügetett előre. Hanem egyszerre mégis olyan kimagyarázhatatlan furcsa érzés szállotta meg. Bántani kezdte már most a kérdés, mi lesz hát ezentúl ő vele? Elszökött hazulról, annyi szent igaz, de hová, merre tartson? A világon de senkije sincsen, kihez bizalommal fordulhatna. Ki viseli ezentúl gondját? Hová hajtsa jövőre fejét?

Talán mégis elhirtelenkedte a dolgát. Azaz, hogy még sem. Hiszen ott a fellegek fölött lakik valaki, a ki a szegényeket és üldözötteket nem hagyja. Igen, van Isten az égben... S ő, miután már mindenki elhagyta, egyedül az Istenbe, az árvák hatalmas pártfogójába veti bizalmát. Jöjjön, minek jön-

nie kell, ő nem tart a bizonytalan jövőtől. Megsarkantyuzza paripáját s az a vezetéklóval együtt száguldva repül előre.

Hanem egyszer csak mindkét paripa visszahőköl, az úton csapat lovas jő velük szemközt.

— Állj! Ki vagy? — hangzik a félhomályban a kérdés.

Lidia nem tudta, mit feleljen.

— Ki vagy? A jelszót? — hangzik másodszor is.

Hanem Lidia még erre sem bír fölocsudni.

— Fogjátok közre! — vezényel a parancsnok — úgy veszem ki, egyenruhája van a dezentornak. Vigyétek Hőgyészre, Miklós mester, a hóhér, tudom megörül neki.

Pillanat és Lidia körül volt fogva. Szegény gyermek, talán teljes életében se vétett nagyot, mégis a hóhérnak szánták életét. Hanem van Isten az égben, az még virraszt kegyelmességével az elhagyottak és árvák fölött.

X.

A RAB KATONA.

A főhadiporkolábot Kemenes-Hőgyészen találta a kurucz fővezérnek, Bottyánnak levele, melyben kéri, sietne udvarlására Karakóra, minémű adandó instrukciók adása végett a zászlók alól szökött s elszélgedve levő katonák fogdosása és üldözése irányában. És Pulyai György uramat az a levél mód fölött zavarba hozta. Őt a szíve tartotta ezen a vidéken, ha innen elkommandérozzák, ki tudja, nem-e szakad májd örökre el az ő Lidiájától, kit ő csak amúgy messziről mer szeretni, ki maga se tud a kurucz katona szerelmes szívének nyögdécselő sóhajtozásáról. Hiszen ha tudna valamit bele, akkor talán megszánná, akkor nem ígérte volna oda a kezét Vas vármegye viczispánjának . . .

Pulyai izgatottan jár föl-alá szobájában. Egyik pillanatban azt gondolja, át kellene nyargalnia Pór-Magasiba s ott érzékeny bucsút venni tőle, vagy talán átnyargalni százötvened magával és Lidiát erős fogságba ejtven, úgy megtenni a feleségének.

Hanem hát mindez a terv nem tetszett neki. Szívében fölébredt a büszkeség. Ha ő annak az asszonyi cselédnek nem ér meg annyit, mint az őszbeborult viczispán, akkor hát csak hadd menjen hozzá. Ha el tudta Bús Lidia felejtetni, hogy őket valamikor igaz szerelem kötötte össze, dehogy emlékezteti reá erőszakkal. Olyan már megint nincsen. Még úgy sajogjon is a szive, de ő nyomban fölkerekedik és nyomul Karakó felé; csak egy bucsúszóra se méltatja azt az érdemetlent.

Ekkor lép be Miklós mester, a hóhér.

Csöndesen, mintha Pulyai uramat nem akarná zavarni álmodozásában, halkan jön és jelenti, hogy a portyázók mult éjszaka főbenjáró dezentort fogtak. Vallatták már egész hajnal óta, hanem egy szó kevés, de annyit se tudnak kipréselni belőle. Mindegyre csak azt hajtja, hogy ő egyedül a főhadi porkoláb előtt akar csak vallomást tenni.

— Lett légyen az ő akaratja szerint — szólt Pulyai hanyagul. — Hozzátok be!

— Hozzák már úgy is. Mégis az iránt akarom még főkorporaláb uramat különösen is informálni, hogy saját csapatunkbéli uniformisa vagyon s mégis minden legényünkkel mustrát tartva fölötte, csak egy se találkozott, ki bizonyítani merte volna, hogy a mi regimentünkbeli lett volna még valaha.

Teljességgel nem emlékszik senki az ábrázatjára. Hanem, a mi két ló taláztatott vala nála, az már csakugyan a mi csapatunkbéli ló mind a kettő. Egyik a tárogatósé, kiért tegnap ment Pór-Magasiba az ordináncz, a másik meg a legényé magáé. S minekutána az még mindezideig nem tért meg Pór-Magasiból, hát alapos fundamentomja vagyon a gyanakodásunknak, hogy a mi rabunk közönséges haramia, ki is rátámadván az úton szegény ordinánczunkra, azt leütötte, a mundért és paripáit meg elnyervén tőle, épen szökni akart, mikor portyázóink elfogták vala.

Ilyetén ajánlásokkal csinálta meg a hóhér a szegény rab útját az akasztófa felé. A boldogtalant meg épen most hozták.

Fiatal gyereket formázott. Valóságos nyálasszájú kamasz volt, kinél a bajusz még vagy három esztendőig gondolkodik, míglen majd hajtásnak indul. S amúgy sem igen volt valami óriás termete. Bizony számár, megérdemli a sorsát az a kurucz, ki ilyen csöppel le hagyja magát üttetni.

Hanem azért különben fess gyerek-számba mehetett. Gömbölyű arcját a nap nem igen süthette, édes anyja meg szüntelen tejbe füröszthette, azért volt olyan harmatfehér. Domború mellét akárhány dalia megirigyelhetné s a zsinóros piros nadrág is olyat feszült rajta, hogy csak no. Isten ucsce kár,

hogy az ilyen gyerek, kiből csak ezután vállanék valami, már is megérett az akasztófára.

Különösen Pulyai uram volt nagy részvéttel irányában. Maga se tudta, hogyan, hogyan sem, elég az hozzá, a kis fogoly egészen belelopta magát a főhadi-porkoláb szívébe azzal a szép ábrázatával s azzal a megindító ártatlan tekintetével. Sírni tudott volna, ha kénytelen leszen elítélni.

Pedig bíz' kénytelen volt vele. Szegény fiú a kihallgatás alatt annyira össze-vissza beszélt, annyira összezavart mindent, annyira nem való dolgokat állított, hogy teljességgel nyilvánvalóvá vált a főbenjáró bűnössége.

Például mikor Pulyai uram a nevét kérdezte, hát úgy állott, mint valami faragott czövek. A nevét talán a világ minden kincséért se mondta volna meg.

Nyilván azért, mert iszonyú sok lehetett már a rovásán.

— No hát csak bátran — szólt Pulyai biztató jó szóval. — Mondd, öcsém, hogy is hívnak?

— Azt nem mondhatom — volt a válasz.

— Dehogy nem mondhatod, fiam, igen is, hogy mondhatod — folytatta a főporkoláb. — Teszem pl., hogyan hívták az apádat s neked milyen nevezeteket adtak a keresztség szentségében? Mert remélem, csak tagja vagy a Jézus Krisztus igaz anyaszentegyházának?

A rab bicczentett a fejével, de a nevét még se mondta meg.

Pulyai uram gondolkodott darabig s azután kicsit türelmetlenül folytatta:

— Hát azt is tagadod, hogy szökésen értek?

— Nem tagadom — volt a higgadt válasz.

— No jól van, fiam, ezt már szeretem. Csak őszintén tovább is, talán segíthetek még rajtad. Tehát szöktél...

— Igen is, szöktem.

— És miért szöktél?

— Kelmed miatt.

— Miattam? — pattant föl Pulyai szinte elámulva — az egyszer hát hazudol. Csak valld be szépen, hogy hazudol.

A fogoly rázta a fejét. Az pedig annyit jelentett, hogy ő semmiképen se hazudik.

— De fiam, hogy beszélhetsz ilyet? Hiszen én csak nem is ismerlek, te alattam soha nem szolgáltál, hogyan lehetnék tehát én, vagy kemény bánásmódom az oka, hogy szökésre adtad a fejedet?

— Pedig mégis kelmed az oka, a miért szöktem — hajtotta a rab.

— No jól van, no. Hadd hallom hát, mikor, melyik zászló alatt szolgáltál? — vallatta kicsit boszankodva tovább Pulyai.

— Zászló alatt soh'se szolgáltam — volt a nyugodt válasz.

Pulyai ránczba szedte homlokát.

— Vigyázz a szavadra, öcsém — figyelmeztette boszúsan foglyát — s válogasd az embert, kit bolondnak akarsz tartani, azt megmondom.

— Dehogy tartok én bolondnak senkit is.

— De hát az ég szerelmére! Hogyan beszélhetsz hát úgy félre? Előbb azt már bevallottad, hogy szöktél, most meg azt mondd, nem szolgáltál zászló alatt. Egyszer azt hajtod, hogy miattam oldottál kereket, utána meg azt bizonyítod, sohase voltál a kommandám alatt. Hát hogyan lehetséges ez?

— Csak úgy, hogy lehetséges — bizonykodott a rab.

— Az eszedtokja lehetséges! — kiáltott föl haragra gyuladva a bíró.

A fogoly felelet helyett mosolyogni kezdett.

— Megesz a mérég — kiabált Pulyai uram egészen kikelve magából — hát nem tudod, hogy az ételledel játszol, te gimpli? Védjed már magadat!

Hanem a fogoly a helyett, hogy védte volna magát, inkább szép csendes mosolygást cselekedett meg. Olyan jól állott a hunczut képéhez, hogy az emberfia el tudta volna tőle kívánni.

Hanem Pulyait ez még inkább kivette a sodrá-

ból. Dühtől remegő hangon fordult Miklós mesterhez:

— Ez, hitemre mondom, vagy bolond, vagy a világ legnagyobb gazembere.

— Gazember, kérem — felelt a hóhér — igen is, én is úgy veszem ki, hogy megátalkodott gazember, ki nem féli sem az Istent, sem az embereket. Kötelet neki.

— Ám legyen, menjen és tekerje a nyakára — mondta ki Pulyai uram a rövid ítéletet, hanem egyre még kérném kegyelmedet...

— Parancsoljon!

— Az Ujvárból került pátert rendelje ki melléje, ha netalántán igaz penitenciát kívánna még tartani; miattam hiszen ne vallja kárát léleküdvösségének.

— Úgy lesz, főporkoláb uram, úgy — volt a válasz s Miklós mester intett az öröknek, vigyék a rabot.

De lám! A fogoly hirtelen megszólal. Kérő hangon kezdi:

— Megkövetem kegyelmedet — fordult Pulyai György felé — egyetlen alázatos kérésem volna csak.

— És mi volna az? — kérdé Pulyai már kicsit csillapulva.

— Négyszem között kívánnék beszélni kegyelmeddel.

— Ohó! — szólt közbe a hóhér — csek gyere előbb az akasztófára. Ott azután beszélj, a mennyi neked tetszik. Az ítélet kimondva, az ellen nincsen...

Pulyai egy intésével megakasztotta a hóhért kereplésében. Nem tudta, hogyan, hányadán van, de ő kénytelen volt teljesíteni a rab katona kérését. Azután meg halálraitéltnek nem szabad megvetni utolsó könyörgését. Az csak komisz pogánytól telhetnék legfőlebb.

Pillanat és mindenkit kipusztított a szobából. Épen a hóhér nem akart tágitani.

— No csak menjen, Miklós mester, kelmed is, bízatta a túlbuzgó embert, hiszen pár percz múlva úgy is jöhet és viheti. Ne féljen, míg én őrzöm, addig el nem szökik.

Ez használt. Miklós mester is távozott. Pulyai György tehát egyedül volt a fogolylyal.

Darabig némán néztek farkasszemet egymással. Majd azonban a rab közelebb lépett hozzá s lágy, olvadékony hangon, milyenre harcedzette kurucz képtelen volna, kérdé:

— Nézzen meg kelmed, nézzen meg jól. Nem ismer?

A főhadiporkoláb első pillanatra megtántorodott. Tekintete hegyes vasszöggként ette be magát a katona szép vonásaiba. Fejében, mintha forgószelet kavarta volna föl emlékeit... Igen... Úgy sejt,

úgy érzi... Ő azt az embert ismeri... De kicsoda? Micsoda? Az esze fölmondja neki a szolgálatot.

— Ki vagy hát? — tört ki izgatottan Pulyai.

— Nézzen meg jól! — szól ugyanaz a lágy, olvadékony hang s a rab még egy lépést tesz közelebb.

Ott áll már előtte, szinte megüti már a lehellete. S az olyan bódító, olyan balzsamos, mint a virágtengerben fürdő májusi szellő lehellete. Pulyai szeme mintha tüzet fogna, vére pezseg, halántékán dobolnak az erek, szíve ver, majd megszakad bele... S ő nem ismeri azt az embert.

— Ki vagy hát, te démon! — zihálja remegő ajakkal s a rab kezét görcsösen megkapja.

Ez pedig szabad kezével kucsmája után kap, félredobja s alóla, mint barna felhő, úgy omlanak alá a gesztenyehaj csillámló fürtjei.

— Még most sem ismeresz? — kérdi a rab, Pulyai szemébe mélyedve varázstekintetével harmadszor is.

— Lidia!... Hogy jöttél te ide? — tört ki Pulyai önkénytelenül megtánderodva. Eleresztette a rab kezét.

— Eljöttem — volt a válasz — mert szeretlek. Elszöktem hazulról a vőlegényem elől, ki bátyámmal együtt rabként őriztetett, mert szeretlek. Elszöktem a gyűlölt házasság elől, mert szeretlek.

Elszöktem és eljöttem, hogy megkérdezzem tőled, szeretsz-e te is?

— Lidia! — lebben el az örömkialtás Pulyai remegő ajkairól. Kitérta karjait s a következő pillanatban már egymás keblén pihentek a szerető szívek.

Ebben a pillanatban Miklós mester jelent meg az ajtóban, a ki künn kezdte már megsokallani a hosszú várását.

De hogy belépett, a földbe gyökeresedtek lábai. Idő kellett neki, míg visszafordulhatott s akkor is inkább úgy esett, mint ment ki az ajtón. Mikor az örök föl akarták fogni, dühösen mordult rájuk:

— Eredjete pokolba! Ma hiszen bajosan lesz már akasztás.

XI.

BÉKÜLNEK A SÓGOROK.

— Gyuri fiam, mondom, nagy fába vágta a fejszédet — szólt Bottyán tábornok elgondolkodva — elszöktetted a más menyasszonyát. Eddig no nem volna épenséggel még rossz. Hanem tudod, fiam, neked arra is kellett volna gondolnod, hogy az a másik hatalmas ember. Mert hát utóvégre a viczispán is csak valami, mikor történetesen éppen Vasvármegyének a viczispánja. Kár az ilyen embert magunkra haragítanunk.

— Jól van, kegyelmes uram — felelt Pulyai György, a főhadiporkoláb — hanem hát én olyan ártatlan vagyok a dologban, mint a ma született bányász. Tehetek én róla, hogy Lidiának nem kell a vén alispán?

— Hm — volt a válasz — arról persze hogy nem tehetsz.

— Vagy tehetek talán arról — folytatta Pulyai — hogy a leány nem állotta ki, a miért rosszlelkű bátyja, meg féltékeny vőlegénye őt rabságra kár-

hoztatván, odahaza megyehajdúkkal őriztették? Megszökött és punktum. Ha kegyelmes úr van Lidia helyében, tudom Istenem, szinte nem cselekszik különben.

— Amondó vagyok, öcsém — ütött Bottyán generális uram az asztalra — jól ismeresz, öcsém, mert hát a rabságot én sem állom igen. Azért is szöktem meg, mikor a német Bécsbe zsuppolt. No de tovább, hogyan is volt aztán tovább?

— Csak úgy, hogy Lidia bakaruhában szökvén, a portyázóim elfogták s én mint afféle dezentort, már nekidiktáltam a hóhérnak...

— Az se rossz. Folytasd, öcsém.

— Már vinni akarták, mikor megismerteti magát velem s én persze, hogy ölembe kaptam mindjárt. Olyat csókolóztunk ott nyomban, mintha nem is az esztendő óta való szerelmünk, hanem az oltár adott volna már juszt hozzá.

— Azt hát elképzelem — mond Bottyán nevetve.

— És most, kegyelmes uram, minekutána Lidiát bátyjától nem kérhetem, hát kegyelmedtől kérem. Boronáljon össze minket Isten és emberek előtt, hogy az Ég mindennemű jókkal áldja meg nagyságodat érette.

— Jól van no, öcsém — felelt Bottyán — meglássuk, mit tehetek érted. Vagy igaz is ni, megkérem én Bús Imrétől hugát a te számodra.

— Hogyan? — kiáltott föl Pulyai György kicsit megijedve a dolgok rossz fordulatjától.

— No csak ne szeszeregj előre, fiam, elintézem én a dolgot, hogy úgy menjen, mint a karikacsapás. Mert hát tudod, öcsém, Bottyán János, ha kicsit törődött is már, hanem azért annak se fogyott még ki minden sütnivalója az esze tokjából. Ládd-e, a te ellenfeleid épen itt vannak.

— Itt? Karakón? Hogyan kerültek azok ide?...

— Igen egyszerűen — magyarázta ki magát Bottyán — a vármegyével olyan határozatot hozattak, melynek értelmében engem fölszólítanak, vonnám vissza Vasból a te vezérleted alatt a szökött katonák fogdosására küldött csapatot. Arra a fölszólításra persze, hogy első pillanatra majdnem hanyatt vágtam magamat, hanem most már kezd kicsit derengni a dolog a fejemben. Ő kegyelmeik nagyon is tudják, mit cselekesznek. Tőled való félelmük eredményezte ezt a követséget. Te, kedves szógám, csak eredj most békével. Nyugodjál meg abban, hogy én vettem kezembe a dolgodat. Isten megáldjon.

Pulyai meghajtotta magát és távozott.

Bottyán pedig nem hiába bízta az ő kedves főporkolábját, mert tenni is akart érdekében. Nyomban hívatta Bús Imre uramat szentgyörgyi Horváth Józseffel, a Vas vármegyei viczispánnal egyetemben,

kik félnap óta a kuruczgenerális táborában tartózkodtak, meg akarván várni, minémű írásbeli feleletet fogna küldeni Bottyán uram a vármegye könyörgő istáncziájára. Azt persze ők szállítják majd haza.

Mikor megjelentek Bottyán sátorában, a generális szívesen fogadta őket. Olyan volt, mint a falat kenyér, mikor azt mondta:

— Vigyék meg kegyelmességtel megkülönböztetett tiszteletemet nemes Vas vármegyének, kinek is mindig szívemen portáltam javát és boldogságát, annak okáért, hogy hozzájuk való nágy hajlandóságomat mindenképen bizonyítsam, tudtul adom mindazoknak, kiket illet, hogy nemzeti Pulyai György uramat e mai naptól fogva visszarendeltem, erősen lelkére kötvén, hogy nemes Vas vármegye területén semminemű gazembereket ne nyomozzon, szökött katonákat ne fogdosson, nehogy említett nemes vármegye zsinványaiban és haramiáiban bármi néven nevezendő kár találjon esni. Meg vannak elégedve kegyelmetek rezolúciómmal?

A viczispán meg Bús uram erősen hálálkodtak, biztosítván úgy Bottyánt, valamint az összes kuruczokat a vármegye közönségének hozzájuk való nevezetes ragaszkodásáról, különösen pedig a történetek után, ugyanazon főnnevezett közönségnek ugyanazon kuruczok iránti módfelelő lelkesedéséről.

Még javában beszéltek, mikor Bottyán egyszer csak félbeszakítja őket.

— Hanem egy főbenjáró kérésem is volna kegyelmetektől — kezdte mosolyogva. — Ugyan tegyék meg a kedvemért.

— Miért ne, ha rajtunk áll — felelé Horváth József. — Aztán mi volna az?

— Valami főbenjáró dolog, mondtam már.

— Új dézsma, katona, nemesi fölkelés, lószükséglet? — találgatta a viczispán — beszéljen már kegyelmed, mert hiszen látja lelkünket, miattunk ne szenvedjen hazánk szabadsága semmiféle rövidséget. Mi készek vagyunk mindent mozgásba hozni, már csak az áldott kegyelmes generális úr kedvéért is.

— Köszönöm a nagyrabecsült hazafias lelkületüket, de az egyszer csak házasságról van szó.

A két agglegény-követ összenézett. Csak nem kínál nekik menyasszonyt a tulajdon familiájából. Az ördög el is vihetné. Furcsa házasság lenne belőle.

— Igenis, házasságról vagyon szó — magyarázta ki magát Bottyán nevetve. — Egyik legderekből tiszteln szándékozik e mai napon frigyre lépni régi választottjával. A kérő szerepet én vállaltam el, de minekután a menyasszonynak sem apja, sem anyja, hát mégis csak kell valakit melléje adnom, kitől

azután annak a rendje s módja szerint megkérhessem. Szóval no, arra kérem teszem mindjárt Bús Imre judex nobilium uramat, vállalja el az örömszülő szerepét, szentgyörgyi Horváth József uram pedig lesz szíves mindjárt tanúnak vállalkozni. Mert sokkal különb formája van a dolognak, ha ilyen előkelő személyiségek munkálnak közre, mintha amolyan közönséges kuruczczal csinálnám, kibe holnap akár bele is botlik mindjárt valami labancznak a golyója. Nos számíthatok kegyelmetekre?

— S még mennyire számíthat! — kiáltott föl a két követ majdnem egyszerre. — Csak azt sajnáljuk — tette hozzá Bús uram — hogy csak ilyen csekélységben lehetünk kegyelmednek szolgálatára.

— Azt is igen nagyraböcsülöm — viszonzá Bottyán, — tehát ennyire megvolnánk. Most pedig még egyet. A lakodalmat én állom, még pedig a táborban, az esküvő azonban benn lesz a faluban, hol is a násznép ötre bizonyosan együtt lesz. Ott csináljuk meg az előzetes czeremóniát is. Azért hát ha nem lesz a dolog terhére kegyelmeteknek, délután öt órakor itt találkozunk s hárman együtt tulajdon fogatomon behajtunk a faluba. Addig is köszönöm a szivességüket.

Mikor Vas vármegye követei elhagyták a vezér sátorát, nem tudtak hová lenni a nagy örömtől, a miért Bottyán uram őket annyira kitünteti. Otthon

mindjárt elkezdtek turkálni a bagázsiajukban, ha netalán akadna a menyasszony számára valami érdemes ajándék. No és persze, hogy akadt. Horváth József egész bugyellárisra való aranyat vitt magával. Nála nincs úgy, mint más szegény embernél: négy vármegyében fekszenek a birtokai, azokból pedig kerül minden esztendőben pár ajándékerszény aranyakkal bélelve.

Alig várták a délutánt. Pont ötkor beállítottak Bottyánhoz fényesen kihúzza. Meggyszín díszmagyar a viczispánon, halványkék attila Bús Imrén, kardjaik is drágakövekkel kirakva: egész vagyont hordtak magukkal.

Nyomban utána Bottyán tulajdon fogatán repültek be a karakói templom felé.

A násznép tényleg már együtt volt. Künn a generális kócsagtollas testőrei húztak kordont, hogy viasszorítsák az avatatlan kíváncsiakat. Mégis zsumfolva volt a templom. Bottyán alig tudott magának utat törni Vas vármegye követeivel elő az oltárig.

Az oltár zsámolyánál állott a vőlegény és menyasszony. Az oltárképről szinte csodálkozva tekintett le szent Mihály arkangyal, dehogy látott ő még ennyi vitézt a karakói kápolnában. Vagy talán a nehéz fehér damasztba öltözött menyasszonyt csodálta? No de nem látott abból a fejére alkalmazott mirtus alól eredő s az egész leányt befolyó ránczos

fátyolnál egyebet, mely az aranyzsinórral fűzött mellényt csak úgy sejtette s az arczvonásait meg épen teljesen eltakarta.

Hanem a vőlegény az derék gyerek volt, a magadeli természetével, napsütött barna arczával, értelmes szemeivel s helyesen kunkorkodó bajuszával.

Mikor Bús Imre megpillantotta, oldalba bökte a viczispánt. Úgy súgta a fülébe:

— Nekünk hát kár volt követségbe jönnünk. Hiszen nézd csak, Pulyai a vőlegény. Az olyantól pedig fölösleges volt Lidiát féltünk, ki oly hamar áll mással az oltár elé.

Horváth József felelet helyett csak hunyorított a szemével. Ebben a pillanatban az utolsó kő is leesett a szivéről. Csak annak örült, hogy Lidiát otthon a megyehajdúkkal őriztette, így legalább biztonságban tudta Lidiát. Mert hát utóvégre is... No igen... Az ördög nem alszik.

A két jóbarát nem folytathatta tovább a morfondirozást, mert kezdetét vette az ünnepség.

Bottyán kéznél fogta a menyasszonyt s odavezette Bús Imre uramhoz. Azután pedig színállásba vágta magát s elkezdte a mondokáját, hogy minekutána Ádámnak se vala jó a paradicsomban egyedül lennie, hát teremtet az Úristen hozzá hasonló segítőt. Sok példát hozott még föl a szent történelemből, melyek ugyancsak a mellett a régi keletű igazság

mellett bizonyítanak, míg végre el nem ért Pulyai György főhadiporkoláb uramhoz, ki szintén érezvén az egyedüllét unalmas keserűségét, erős szerelemmel és elhatározással szívében szánta rá fejét, hogy jelen ép erkölcsű derék leányzóval örökké tartó házassági frigyre lépjen. Miért is van szerencséje Bottyán uramnak jelenlevő tisztos hajadon szűzet Bús Imre uramtól, mint Istentől rendelt szülői helyettesétől ezennel megkérni, hangos szóval kívánván beleegyezését nyilvánítani, ha vajjon nemes, nemzeti és vitézlő Pulyai György, II. Rákóczy Ferencz fejedelem ármádiájabeli vitéz főhadiporkolábnak odaadja-e hiteles feleségül?

No persze, hogy oda adta.

— Adja hát neki áldását is — fejezi be Bottyán.

A menyasszony letérdelt Bús Imre előtt s ez keresztet vetve, a fejére mondá:

— Áldjon meg tégedet az Úristen minden pátriárkák és próféták áldásával, minden apostolok és hitvallók erősségével, minden szentek és angyalok mennybéli boldogságával. Az Atyának és Fiúnak és Szentléleknek nevében. Amen.

A menyasszony elfoglalta helyét a vőlegény mellett s nyomban előlépett Iharos Bálint, gróf Bercsényi Miklósnak a Dunántúl időző udvari papja és hozzáfogott az esketés szertartásához.

Elsőbben a is tanúktól kérdezte, ha vajjon nem

esett volna-e valamelyes házassági akadály a tudásukra. Hanem szentgyörgyi Horváth József Bús Imrével egyetemben erősen bizonyították, hogy igenis nem. Csak tessék folytatni, minekutána házassági akadályról semmihogyan szó se lehet.

És Iharos Bálint folytatta. S a végén meg szép prédikációval be is végezte. Szem nem maradt könyezetlen, úgy kipredikálta nekik a páter jövőendő boldogságukat.

Bús Imre is nagyban meg volt hatva; észre se vette, hogy a menyasszony visszavetette fátyolát. De mikor aztán észrevette, a guta kezdte kerülgetni egyszerre. Első pillantása szentgyörgyi Horváth Józsefre esett, ki a kis kápolna falának dőlt s két szemét kimeresztette, mint valami sírbeli halott. A viczispánt a guta jóformán megütötte már egészen.

— Köszönöm, édes bátyám! — szólalt meg Pulyainé Bús Imre mellé férközve s a kezét megragadva. — Szivemből köszönöm, hogy olyan végtelenül boldoggá tettél.

Mielőtt tétova habozásából még magához térhetett volna a judex nobilium, Bottyán állott előtte s beszélni kezdett:

— Megköszönöm kegyelmességteknek a szives fáradozásukat, most pedig ne vessék meg szegénységünket: künn a táborban lakodalom vár az egybegyűlt díszes vendégcseregére.

— Indulj! Előre!

A násznép kezdett tolongani kifelé. Bús Imre uramat Lidia vezette. Szüksége volt támaszra, különben megbicsaklanak a lábai. A feje is olyan zavart volt, alig akadt egy józan gondolata s az is vergődött a határozatlanság pocsolyájában, mint a tálba pottyant légy.

— Lidia, Lidia, be fölcsúfoltál te engemet — hajtotta mindegyre.

— Bocsáss meg, bátyám, a szívem késztetett rá. Mindent magamra vállalok, csak őt ne íteld el, hiszen olyannyira szeretem — volt a válasz.

Mikor a menyasszony fátyolos alakja föltűnt a kápolna ajtajában, megszólalt a tárogató. A künn váró muzsikuskok rázendítették a Rákóczyt, azt a rövid időn híressé vált kurucznótát, melynek bánatosan lelkesítő hangja belelopózik minden magyar ember kebelébe, hogy a multnak dicsőségéről, diadalairól regélve, egy nemzet tengernyi szenvedését megzokogva, megvigasztalja, öröme hangolja, szebb jövővel kecsegtesse, föllelkesítse a fásult szíveket. Szólt a zene s annak minden trillája mintha visszhangra lelt volna az összes jelenlevők között. Ki dalra gyújtott, ki kendőjét lobogtatta, ki meg hangos kurjantásokba tört ki. S annak az általános jókedvnek, annak a hangos örvendezésnek egy meleg sugara Bús Imre uram szívéhez is talált utat.

S hogy a hozzájutást megtalálta, megolvastotta izében a jeges kérget, mely azt eddig bilincseiben tartotta. A «judlium» olyan furcsán érezte magát, mintha sírni tudott volna abban a pillanatban.

Pulyai György mellette haladt s egyszer csak azt veszi észre, hogy valaki nyakába szakad.

— Sógor — súgta fülébe — édes sógor!...

Bús Imre volt. A sógor békült ki a sógorral. Hanem Bús uram ezzel még nem volt megelégedve: Horváth József, a viczispán után nézett. Ott volt még a tömegben, a csődület úgy ragadta magával. Mennie kellett, ha akart, ha nem.

Bús Imre odaférfközött hozzá s engesztelő hangon kezdte:

— Ne bánd, barátom! Több is veszett Mohácsnál. Egy menyasszony nem a világ. Van még asszony ezer a föld hátán, válasszunk azok közül. Talán nekem is jut még belőle. Most pedig búsuljon a ló, elég nagy a feje; csihaj, Józsi, ha mondom, duhajkodjunk, gyere lakodalmazzunk.

— Lakodalmazzon a lakodalmas kutya! — mordulta el magát dühösen a viczispán és kitört a tömegből. Még abban az órában kocsira kapott s faképnél hagyva az ő jó barátját, követtársát, volt menyasszonyát, szóval az egész pereputtyot, dühös vágatást tartott Szombathely felé. Hiszen ha az egész világ meg is bomlik, ő csak nem evett me-

szet, hogy ott nyergelje meg a jókedvét, hol az ő volt menyasszonya mással csókolózik.

Az egész úton dörögött: járt a szája, hanem a kocsis mást se tudott kivenni, mint pár szaggatott szót; azt nyúzta folytonosan:

— Oh! Az a Lidia, az a Lidia! No megállj, csak várj, te komisz... Az a Lidia... No várj, te kutya fehérnép!

XII.

EGY FALU ARANYKORA.

Fönn a turóczi hegyek között vagyon az a falu, most nem tudom, micsoda névvel pingálják a mappára, hanem hogy valamikor Velikének hívták, arra, ha tetszik, hitet tehetek. Nos hát ezek a derék velikeiek tántoríthatlan hívei voltak ő felségének, II. Rákóczy Ferencznek s akkor káromkodtak legnagyobbat, mikor Károlyi Sándor a fejedelmi híréen kívül megkötötte a szatmári békét.

Velikének a háború hozott legtöbbet. Nem szántottak, nem vetettek, mégis mindig ettek, ittak, mulattak. Hogy mikép történt az, azt egy régi könyvben ilyenénképen találom leírva.

Rossz dísze vala akkoron a drótozásnak, mert mikoron háború vagyon, keveset főznek akkor csöbörben; a nyársat pedig tót meg nem tudja drótozni. Komiszul ment Velikén is a mesterség; fát senki se vágatott: ágyúkkal fűtöttek akkor; még az édes anyaföld is mostohává vált szegény

velikeiek irányában: már a zabot sem akarta megteremni. Miből éljenek hát akkor?

Gyűlésre ment a község. Közös erővel akartak gondolkodni. És elég okos dolgot fundulták ki: azt határozták, hogy a ki kezét-lábát bírja, az álljon be ő felségének II. Rákóczy Ferencznek vitéz ármádiájába! Ott azután félökör ide vagy oda, annyit mindennap útnak indíthatnak a Velikén maradt asszony népnek táplálására.

A fiataloknak tetszett a jó tanács. Mindjárt köszörűkövek után néztek, hogy a reszelőkből dárdacsúcsokat rögtönözzenek, hanem Petrinák Janó, a legfiatalabbik esküdt, nem akart belemenni a dologba. Mert hát táborba szállani az még csak megjárna, hanem akkor verekedni is kell majd a labanczczal, annak pedig fele se tréfa, hiszen a németnek is vagyon ágyúja, annak meg vagyon magja, az a mag pedig nemcsak a magyart, hanem a tótot is fogja. Szóval olyan rettenetes dolgokat hordott össze a háborúról, hogy a végén még a leglelkesebb kuruczoknak is inukba szállott a bátorságuk. Végezetül is abban egyeztek meg, hogy igenis, ők nem mennek a háborúba.

De hát mit csináljanak akkor? Éhen csak nem veszhetnek?

Petrináknak mentő gondolata támadt, miért a velikeiek először csaknem megverték, hanem hogy

kimagyarázta magát, hát meg is éljeneztek érte. Azt tanácsolta nekik, hogy gyujtsák föl a falut, azután menjenek el a fejedelemhez követségbe, panaszolják el neki, hogy ők bár leghívebb alattvalói a szabadságért küzdő hősnek, mégis mennyit szenvednek a kuruczoktól. Legutóbb is kipörkölték őket házaikból. Káruk legalább is huszezer rhenus forintokra rúg. Azért appellálnak ő felsége ismert nagylelkűségére, ki valóságos édes apja minden alattvalóinak és a többi. Szóval, oldja meg a bugyellárisát és fizessen.

És a mint Petrinák kicsinálta, úgy is történt. Velike egy csöndes estén szépen lángba borult. Nem sok kár esett benne: húsz talléron mindegyik megépíti a maga putriját, no meg a mellett úgy is csak a felét hagyták leégni a tótok.

A deputáció azonban ment Rákóczy Ferencz elébe bevádolni a kuruczokat, kik szegény velikeiket agyonnyomorgatják. S a jóságos fejedelem, ki senkinek se kívánta kárát, megsajnálta őket, megsajnálta s adott nekik akkora summát, miből Velikét háromszor is meg lehetett volna építeni.

Petrinákat diadalkapuvál fogadták otthon. Velikén pedig beütött az arany-korszak. Nem drótozott már fialélek se: ettek, ittak, mulattak.

Mielőtt a kurucz pénz még teljesen elfogyott volna, Petrinák újabb tervvel állott elő, azt taná-

csolta a falubelieknek, hogy menjenek föl Bécsbe a római császár elébe és pumpolják meg azt is hasonlatoskép.

Darabig húzódoztak, mert hát ők is hallották már a közmondást, hogy *«hunczut a német»*, hanem a végén mégis beleharaptak.

És sikerült nekik.

A leghívebb labanczoknak adták ki magukat, kikkel ő felsége vitéz katonái mégis oly méltatlanul bántak, azért esedezve kérnének kis kártérítést.

A császár kissé vakarta a fejét, kevés lehetett neki épen az öregpénze, de azért nem eresztette a velikeieket teljesen üres kézzel haza. Meg akarta őket erősíteni az igaz labancz hitben s bár nem fizetett olyan fényesen, mint a fejedelem, fizetni azért mégis csak fizetett.

Lett utána dinom-dánom Velikén megint. A bíró önként átengedte Petrináknak, mint a falu jótevőjének és legokosabb emberének a maga díszes hivatalát. A község pedig díszruhát állított ki neki, de olyat, hogy a kassai hajdúk egyenruhája kutya volt Petrinákéhoz képest. Még a bocskora szíján is akadt aranyozás.

Az új bíró meg újabb terveken egzecziroztatta az eszét. Deputációt indított megint Rákóczy Ferenczhez s a küldöttség tagjai most már nem Velike nevében beszéltek, hanem Homonna mező-

város képviselőinek adták ki magukat. Persze Petrináknak volt annyi esze, hogy csupa új embert indított útnak.

A fejedelem Munkácson fogadta őket és mit tehetett volna, nem kívánhatta alattvalóinak kárát, megint csak fizetett.

A velikeiek most azután már vérszemet kaptak, a fél falu mindig küldöttségben járt, hol a császárhoz, hol pedig ő felségéhez II. Rákóczy Ferenczhez. A felföldnek nem volt már valamelyes faluja, városa, melynek nevében az uralkodókat pár erszény pénz erejéig meg nem fejték volna. Abból a pénzből pedig jutott mindenre, kenyérre, kalácsra, húsrá, szalonnára, még drótra is annyi, hogy a földet kétféle háromszor körüldrótozhatták volna.

Hanem hát a velikeiek nem dolgoztak. Bolondok lettek volna, hiszen megéltek ők a háborúból úgy is fényesen, bár csak örökön örökké úgy tartott volna.

Egyszer fényes vendégük akadt. Rákóczy betért Velikére. Szerencsére egy házaló zsidó meghozta a hírt fél nappal előbb. Különböznél még kuruczvilág lehetett volna belőle: a fejedelem, a milyen jó emberismerő, biz' Isten rájuk ismer, hogy ők Homonnát, Korponát, Verebélyt és Ég tudja még mit képviseltek már egyszer követségben nála. Nem volt már férfiember a sihedertől kezdve a

száját befogni nem tudó aggastyánig, ki egyszer-kétszer meg nem fordult volna az udvarában.

Nagy volt tehát az ijedelem Velikén. Hanem Petrinák nem azért volt öregbíró és okos ember, hogy ki ne tudta volna magát vágni falustól. Kido-boltatta, hogy minden férfi fusson vele a hegyekre, otthon csak az asszonyok és a szopósgyererek maradnak. A többit majd elvégzi a felesége.

És elvégezte. Petrinákné nagyszerű fogadást rögtönzött ő felségének, virágokkal hintette be az útját, a lányok és menyecskék sorfalat képeztek s a bíróné beszélt; olyan dikziót tartott, hogy becsületére váltott volna az urának is.

Rákóczy kegyesen fogadta az asszonyok hódolatát s a végén, mert férfi egy sem akart előbújni a házakból, azt kérdezte:

— Hát az uraitok hol vannak?

— Harcolnak ő felségének szent zászlai alatt — felelt büszkén Petrinákné.

— Mind? — álmélkodott a fejedelem.

— Igenis, mind — erősítette bíróné asszonyom — elsőben elküldtük a legényeket, utána a férfiakat s a végén a gyerekeket és öregeket. Megmondták, addig ne is várjuk őket, míg Bécs várában a magyar szabadság szűz Máriás lobogója nem lengedez. Ők addig nem nyugosznak.

A fejedelmen meghatottság vett erőt. Két szeme

könybe lábbadt, odafordult környezetéhez s azt mondta :

— Ennyi lelkesedést még nem találtam az országban. Aztán ki gondoskodik rólatok most, szegény alattvalóim ? — kérdezte a végén megindult hangon.

— A jó Isten — volt a válasz.

— Meg én — szólt büszkén a fejedelem — szomorura fordult ugyan most a szabadság ügye, hanem azért él az Isten, megsegít még minket. Akkor pedig lesz gondom rátok. Ezer libertás lesz minden esztendőben az újévi ajándékok. Maradjatok hivek s tanítsátok gyermekeiteket továbbra is meg, mint kell imádni Istent s szeretni a hazát.

Odább ment. Sietős volt az útja, kivitte messze Lengyelországba.

A velikeiek persze nem tudtak abba semmit, mit jelent az, hogy fut a fejedelem. Ők biztosra vették újesztendőre azt a szép summa pénzt. A férfiak visszazárlingóztak a hegyekről s hogy meghallották, az asszonyok milyen ügyesen csinálták, hát hatalmas dáridót rögtönöztek nyomban. Volt még pénz, mint köles, tellett belőle bőven.

Akkor csapott le az istennyila. Vége lett a kurucz-háborúnak. Károlyi Sándor gróf lerakta a császáriak előtt a fegyvert.

A velikeiek azért várták újesztendőre a pénzt, de hogy nem jött, fölmentek Bécsbe a császár elébe,

hogy fizesse meg nekik, mit Rákóczy ígért. A császár azonban süketnek tetette magát, minden kérdésükre azt felelte:

— Fiaim, nem értem.

S mikor azt már sokszor megrepetálta, Petrinák Janó dühében azt morogta:

— Üssön hát a kő a süket füledbe!

S különös! a császár azt megértette. Mindjárt katonákat hozatott s a tótokat a határra kísértette, meghagyván egyúttal nekik, hogy még egyszer tegyék be lábukat Bécsnek városába, hát fölakasztja nyomban, de valamennyit.

Ez használt. A velikeiek annyira elvadultak Bécs-től, hogy még országos vásár alkalmával se szagol be oda egy is. Szegények másfelé mennek drótozni s mikor télre otthon valamennyien találkoznak, azzal vigasztalják egymást:

— Sebjaj! nemsokára kiüt úgy is megint a kurucz-háború. Más világ lesz akkor mindjárt.

Pedig hát az utolsó kuruczghősök ott pihennek Rodostón. Zöld cziprus fakadt porló szivükből s az a cziprus bánatosan suttog, szavát csak a száműzött honfi érti meg.

TARTALOM.

	Oldal
I. A bújdosók --- --- --- --- --- --- --- ---	5
II. Kiket nem fog a fegyver --- --- --- --- ---	36
III. A cigányasszony --- --- --- --- --- --- ---	45
IV. Lakatos Judith álma --- --- --- --- ---	55
V. Lakatos Judith hordója --- --- --- --- --- ---	69
VI. Szökött vőlegény --- --- --- --- --- ---	81
VII. Mi szándékkal jött Pulyai uram --- --- --- ---	95
VIII. A táblabíró utolsó győzelme --- --- --- ---	107
IX. Két a hóhérrak szántak --- --- --- --- ---	119
X. A rab katona --- --- --- --- --- ---	130
XI. Békülnek a sógorok --- --- --- --- --- ---	140
XII. Egy falu aranykora --- --- --- --- --- ---	153

A Szent-István-Társulat kiadványai.

Fabiola, vagy a katakombák egyháza. Irta <i>Wiseman Miklós</i> . Angol eredeti után fordította <i>Haudek Ágoston</i> . Steinle Ede lovag által rajzolt képekkel. 4-rét kiadás. Fűzve kor. 4.80, kötve	Kor. 7.—
Ugyanaz, egyszerűbb kiadásban, nyolczadrét alak. Fűzve kor. 2.40, kötve	3.60
A megszabadított Jeruzsálem. Irta <i>Torquato T.</i> Olaszból fordította <i>Jánosi Gusztáv</i> . Két kötet. Díszes vászonkötésben vörösmetszéssel kor. 6.80, aranymetszéssel	7.60
Mindszenti Gedeon legújabb költeményei. Fűzve kor. —.60, kötve	1.—
A Csendes-Oczeánon. Utazási élmények. Irta <i>May Károly</i> . Német eredeti után ford. <i>Szekrényi Lajos</i> . Kötve	6.—
A keresztény nő. Képekkel. Irta <i>Ruschek Antal</i> . Díszes vászonkötésben	3.—
Művészettörténeti korrajzok. Bevezetésül a képzőművészetek egyetemes történetébe. Irta <i>Divald Kornél</i> . I. kötet. 86 képpel. Ára fűzve kor. 2.—, kötve	2.40
Márta naplója. A női ifjúságnak ajánlja a Szent-István-Társulat. Kötve	2.40
Az édes mostoha. Elbeszélés serdülő leányok számára. Irta <i>G. Büttner Julia</i> . Kötve	2.—
Testvérek vagyunk. Elbeszélés serdülő leányok számára. Irta <i>B. Büttner Lina</i> . Kötve	2.—
Juliánka. Elbeszélés serdülő leányok számára. Irta <i>B. Büttner Lina</i> . Kötve	1.60
Magyar drámai mesék a magyar ifjúság számára. Irta <i>Pintér Kálmán</i> . Angol félvászonköt.	2.—
Szent Imre herceg élete. Élet- és jellemrajz. Irta <i>dr. Karácson Imre</i> . Kötve	1.20

A Szent-István-Társulat kiadványai.

A MAGYAR NÉP KÖNYVTÁRA.

Eddig nyolcz kötet jelent meg.

Egy-egy kötet ára csinos félvászonkötésben,
színes borítékban 60 fillér.

Az I. II. III. IV. kötet tartalma :

Elbeszélések a magyar nép számára.

Irta Vincze Alajos.

Az V. kötet tartalma :

A műhelyből. Elbeszélések magyar iparosok
életéből. *Irta Bodnár Gáspár.*

A VI. kötet tartalma :

Tanulságos történetek. *Irta Kincs István.*

A VII. és VIII. kötet tartalma :

A magyar nemzet története. Elbeszéli *Bodnár G.*

Mindeme könyvek megrendelhetők a

Szent-István-Társulat könyvkiadóhivatalában

(Budapest, VIII., Szentkirályi-utca 28b. sz.)

Részletes könyvjegyzékkel kívánatra ingyen és bér-
mentve szolgálunk.

